BARLЬQ ELDERDjN PROLETARLARЬ, BIRIGIҢDER!

1-6.

PROPAGANDA

ÇANA

YGJT

1 - 6

IANVAR 1939

QAZAQ MEMLEKETTJK SAIASI ƏDEBIET BASPA Ь
ALMA-ATA QALASЬ

BARLЬQ ELDERDJҢ PROLETARLARЬ, BJRJǴJҢDERI!

84

PROPAGANDA ÇANA YGJT

4

APREL — 1939

QAZAQ MEMLEKETTJK SAIASI ƏDEBIET BASPASЬ
ALMA-ATA QALASЬ

Ташкентъ
Кав. Гос. Пуб. библіотека
Имени А. С. Пушкина
Отдѣлъ книгохранилище

Barlьq elderdjң proletarlarь, ejrjgjnder!

PROPAGANDA ÇANA YGJT

QAZAQ|ЬSTAN K(B)P ORTALЬQ KOMITETJNJҢ ÇURNALЬ

AIЬNA 1 RET CЬQ|ADЬ

Redaksianьn adresj: Alma-Ata, Ykmet yij, QK(B)P Ortalьq Komitetj, bolme № 7, Telefon № 51—45

№ 4 APREL 1939

Bykjlsoiuzdьq Kommunistjk (bolcevikter) partiasьnьң XVIII siezj

BJRJNCJ MƏÇJLJS

(1939 çьlqь marttьң 10-ь)

Keckj 5 saqat 15 minut. Stalin, Molotov, Vorocilov, Kaganovic, Kalinin, Andreev, Mikoian, Çdanov, Xruccev çoldastar tribunaqa kelgende **olardь çūrt** du qol capalaqtap qarsь aladь, du ovatsia çasaladь, çūrttьң **bərj** orьndarьnan tūrьsadь. Zaldьң tūs-tūsьnan ūlь Stalinnjң qūrmetjne, SSSR qalqtarьnьң barlьq tjlderjnde: **«Qalqtardьң kөsemj — ūlь Stalinge — ura!»**, **«Stalin çoldas çasasьn!»**, **«Tuьsqan, syijktj Stalinge — ura!»**, **«Stalindjk Ortalьq Komitet çasasьn!»**, **«Kөsemjmjz çana ūstazьmьz Stalin çoldas çasasьn»**, **«Xai çive tovaric Stalin!»** (Būl ukrainca «Stalin çoldas çasasьn!» degen sөz), **«Kommunizm armiasьnьң bjrjncj marcalь Stalin çoldas çasasьn!»** degen daustar.

Predsedateldjk etucj Molotov çoldas qoңьrau qaqqanьmen, basьlmai, barqansaiьn ydegen ovatsiadan qoңьraudьң dausь estjlmeidj.

V. M. Molotov çoldastьң kjrjspe sөzj

Çoldastar! Partia būl siezge tarixi maңьzь zor tabьstarmen keljp otьr.

Eskj, tjptj kapitalistjk çөnnende artta qalqan elde çaңa stroi, — sotsializm negjzjnde qūrьldь. Bjz pomeccikter men kapitalisterdj əlde-qacan qubp çjberdjk, bjraq çerjmjzdj tyrlj eksploatatorlardan tek soңqь çьldarь qana typkjljktj arьlttьq. Eң aldьңqь qatarlь texnikamen qarulanqan çaңa qoqam qūrьldь. Çūmьscьlar men carualardьң sotsialistjk memleketj qūrьldь; būl memleket өrlep, өzjnjң sьnalqan bolceviktjk çolьmen kommunizmnjң tolьq çeңujne qarai bettep keledj. Mjne būl kapitalizm өzjn qūtqaru çolьn adam balasьnьң progressjn çaqtaucьlardьң bərj qarqap çyrgen facizmnen jzdep otьrqan kezde bolьp otьr, krizisten moça bolqan çana tybjrjn qūrt çailap cjrjp baraçatqan kapitalizm Evropa men Azianь bykjl dynie çyzjndjk imperialistjk çaңa soqьsqa tartьp baraçatqan kezde bolьp otьr.

qarsь alьp otьr. Būl quanьc sezjmj ərqaisьmьzqa tysjnjktj өz quanьcьmьz. Būl quanьc sezjmj ūlь kyresterdə çana вjzde ornaqan mоrəldьq-saiasi вjrljkten tuqan. Būl sezjmder Sovettj Sotsialistjk Respuвlikalar Soiuzьnьn kommunizmnjn ūlь armiasьna вjrjkken, Lenin — Stalin tuь astьnda çanа kyresterge daiьn tūrqan qalqtarьnьn ūlь dostьqьnan paida вolqan. **(Qol capalaqtau, çūrttьn вərj orьndarьnan tūrьsadь).**

Bjz SSSR daqь kommunistjk revolutsianьn taqь вjr tarixi kezenjnen өttjk. Bjz çanа zamanqa enu ycjn, sotsializmnen kommunizmge вjrte-вjrte өtu zamanьna enu ycjn вjz qūrьlьs çūmьsьnьn tūtas вjr zamanьn negjzjnde aiaqtap cьqtьq.

Bjzdjn təçrivemjz, kommunistjk qoqamdь qūrucьlardьn təçrivesj SSSR kycterjnjn өsu mymkjncjljkterj өlceusjz zor ekendjgjn kəzjrdjn өzjnde-aq tolьq kөrsettj. Kөp ūlttь Sovetter Soiuzьnьn ūlan-вaitaq çerlerjnde qalq tvorcestvosь вūlaqtai tasuь ycjn, qalqtьn əl-auqatь kyn sanap arta вeruj, sotsializm eljnjn mədeni qūrьlьsь meiljnce ken өrjstei вeruj ycjn kerektj jstərdjn вərj kəzjr вjzdjn eljmjzde jsteldj.

Sonьmen вjrge, soqqь çьldardьn təçrivesj вjzde sьrtqь çau kycterdj вelgjlj çete вaqalamaucьlьqtьn вolqandьqьn, SSSR qa qarsь kyreste olardьn вelsendjljgj men ailakerljgjn çete вaqalamaucьlьqtьn вolqandьqьn kөrsettj. Tjptj, kapitalizm lagerjndegj sьrtqь çaularьmьz вjzdjn jckj jsterjmjzge qol sūqudьn өz aldьna вjr tyrjn çasaudьn aram nietjne deijn вardь. Sovet jsterjne qolsūqudьn вūl airьqca tyrj keiвjr imperialistjk, əsjrese facistjk derçavalar SSSR dьn memlekettjk өkmet organdarьna өzderjnjn agentterjn əkeljp ornalastьruqa ərekettenulerjnde вoldь. Olar, вьlaica aitqanda, вurçuazialьq өte-mөte əlsjz memieketterge qoldanьp kelgen өzderjnjn mol təçrivesjn Sovetter Soiuzьna da qoldanqьsь keldj, вurçuazialьq өte-mөte əlsjz ol memleketterde ykmet вasьnda keide anau-mьnau emes, naq cet el jrj derçavalarьnьn çaldama agentterj men cpiondarь otьrьp alьp, jsterdj cecjp, вilep-tөsteidj. Olardьn mūnьsь qancama arsьzdьq вolsa da olar Sovetter Soiuzь çөnjnde de naq osьndai ərеket jsteuge tьrвandь, вūl ərеketjn olar өzderjnjn çan tyrcjgerljk qastьq qьlьqtarьn, opasьzdьqьn kece qana kommunistjk partialьq вiletjmen вyrkep çyrgen adamdar arqьlь jsteuge tьrвandь. Eger вjz cet el razvedkalarьnьn eptjljgj men ailakerljgjne sovet razvedkasьnьn eptjljgj men ailakerljgjn ekj ese, on ese kyceitumen çauap вermesek **(Qol capalaqtau)**, kelecekte de osьlai вoladь.

Kapitalizm lagerjndegj, əsjrese facizm lagerjndegj sьrtqь tap çauьnьn вarlьq tjmjskjlegen ərеketterjnjn tas-talqanьn cьqarqandьqьmьz өzderjnjzge məljm. Olardьn вjzdjn jstərjmjzge qol sūqudaqь cpiondьq çanа təsjlj trotskiler, rьikovtar, вuxarinder, zinovievter, tuxacevskiler radekter, ikramovtar, liuвcenkolar siaqtь onвaqandardьn вarlьqь cpiondardьn, ziankesterdjn, cet el razvedkalarьnьn las agentterjnjn вicaralьq rəljn atqarqandьqь tygəl вьt-cьt вoldь.

Bjz memleket turalь məselede çanа saвaq aldьq, sovet өkmetjne qarsь kyresken çaulardьn ūuьttь qastьq təsjlderj çөnjnde çanа mol təçrive cektjk. Bjz вūqan sovet memleketjn, Qьzьl Armianь çana memlekettjk өkmettjn өzge aivьndь organdarьnьn вərjn вolceviktjk вatьl nьqaitumen, sondai-aq facizmge qarsь, facistjk agentterge qarsь kyrestj kyceitumen çauap вerdjk. **(Qol capalaqtau).**

Çanа dəujr вjzdjn aldьmьzqa çanа mjndetter qoiьp otьr.

Bjzdjn jckj mjndetterjmjzdjn tūrqьsьnan qaraqanda mjndettjn salmaqь endj tərвie вeru məselelerjne, kommunistjk tərвie вeru məselelerjne, enвekcjlerdjn sana-sezjmjndegj əlj arьlmaqan kapitalizm sarqьncaqtarьn çoiu mjndetterjne audarьladь.

Bjz qalq caruacьlьqьn өrkendetudjn çanа plandarьn, qalqtьn əl-auqatьn arttьrudьn çana enвekcjlerdjn mədeniet dəreçesjn qai çaqьnan вolsa da kөterudjn çanа plandarьn çoвalap otьrmьz.

Partianь idcia çana ūiьmdastьru çaqьnan nьqaitu, вjzdjn partia ūiьmdarьnьn çauьngerljk qasietterjn onansaiьn arttьru çənjnde вjz kəp çūmьs jstep çatьrmьz.

Bjzdjn saiasat, ekonomika, mədeniet, ūiьmdastьru çənjndegj çana вasqa retterdegj asa zor mymkjncjljkterjmjzdj tolьq ūqьnu ycjn çana вul mymkjncjljkterdj qalqtьn myddesj ycjn paidalanьp, вūlardan js çyzjnde neqūrlьm kəp nətiçeler cьqaru ycjn, kəzjrgj uaqьtta вərjnen de kommunistjk tərвie jsjn meiljnce kyceitujmjz kerek. Memleketjmjzdjn quatьn arttьru çənjndegj ūiьmdastьru məselelerjnjn qandaiьn вolsa da oidaqьdai cecu ycjn, Sovetter Soiuzьnьn negjzgj ekonomikaiьq mjndetjn orьndau, neqūrlьm jlgerj ketken kapitalistjk elderdj ekonomika çənjnde de quьp çetjp, вasьp ozu mjndetjn orьndau jsjn de mūnan da tez alqa вasu ycjn, — qalьn вūqaranь enвekke kommunisce sanalь qarau ruxьnda tərвieleu mjndetjn, partia çana memleket apparatьndaqь kadrlardьn өzderjne çana вykjl sovet intelligentsiasьna marksizm-leninizm ruxьnda, вolcevizm ruxьnda ideialьq tərвie вerudj onansaiьn kyceitu mjndetjn alqa qoiuьmьz kerek.

Būl siez вjzdjn вykjl çūmьsьmьzdь onansaiьn kyceitedj, kommunistjk tərвie çūmьsьn çana qьlьmi-teorialьq çūmьstь onansaiьn kyceitedj. Bjzdjn siezder qai uaqьtta вolsa da partianьn mezgjlj çetken aldaqь mjndetterjn kyn вūrьn kөrsetjp keldj çana qalьn вūqaranьn kommunistjk sanalьlьqьn arttьru, enвekcjlerge kommunistjk tərвie вeru jsjnde asulь kezen вolьp keldj.

Çaudьn вjrde вjrj endj вjzdjn Sovetter Soiuzьn mūqata almaidь. Agressordьn qandaiь вolsa da sovet cekara djngegjne soqtьqьp mert вoladь **(Du qol capalaqtau).**

Kjmde kjm вjzdjn acьq aitqan eskertulerjmjzdj azsьnsa, ol mūnь tijstj uaqtьnda вjler. Bjz өz eljmjzde kommunistjk tərвie вeru çūmьsьn neqūrlьm mol çana neqūrlьm çemjstj etjp çyrgjzsek, sьrttan cavuьldaucьlarqa qarsь вolacaqtaqь osь kyreste вjzdjn tavьstarьmьz qalqaralьq maqanasьnda solqūrlьm çemjstj, solqūrlьm mol вoladь.

Delegat çoldastar! XVIII siez вūl çənjnde de өzjnjn tarixi rəljn atqarьp cьqadь dep senjm вjldjruge rūqsat etjnjzder. Bjzdjn eljmjzdegj çūmьscь tavь men enвekcjlerdjn вykjl вūqarasьnьn Lenin — Stalin partiasьnьn çoqarь kөterjlgen çennjmpaz tuьnьn astьnda alqa qarai ūmtьlьp keleçatqandьqь вūqan kepjl. **(Çūrttьn вərj, orьndarьnan tūrьsadь, qol capalaqtau).**

Partiamьzdь, kommunizmnjn danqtь çenjsterjnjn ūlь ūiьmdastьrucь, вūqaranь kommunistjk ruxta tərвieleuge dem вerucj — ūlь Stalinjmjzdjn jlgerj вastap keleçatqandьqь вūqan kepjl. (Çūrttьn вərj orьndarьnan tūrьsadь, qol capalaqtau. «Ura»laqan ūrandar, «Stalin çoldas çasasьn!» degen daus).

Çoldastar, siezge cecucj daustь 1574 delegat sailanqan, onьn siezge kelgenj — 1567 delegat. Sondьqtan maqan, Ortalьq Komitettjn tapsьruь вoiьnca, partianьn Onsegjzjncj siezjn acьq dep çarialauqa rūxsat etjnjzder.

Molotov çoldastьn sonqь sөzderjn çūrt du qol capalaqtap qarsь aladь. Siezdegjler tjk tūrьp, Molotov çoldastь qūttьqtaidь.

Bykjl zalda: «Lenin — Stalinnjn ūlь partiasь çasasьn!», «Tuьsqan çana syijktj Stalinge ura!», «Qalqtardьn kөsemj Stalin çoldas çasasьn!», «Kommunizmnjn danqtь tavьstarьna dem вerucj çana solardь ūiьmdastьrucь ūlь Stalin çoldasqa ura!» degen daus.

Partianьң XVIII siezjnde BK(в)P Ortalьq Komitetjnjң çймьsь turalь Stalin çoldastьң eseptj baiandamasь

I

Sovetter Soiuzьnьң qalqaralьq xalj

Çoldastar! Partianьң XVII siezjnen berj bes çьl өttj. Kөrjp otьrsьzdar, az dəujr emes. Būl dəujrdjң jcjnde dynie çyzj edəujr ylken өzgerjsterdj basьnan kecjrjp te qoidь. Memleketter men elder, olardьң өzara qatьnastarь kөp çaqьnan myldem basqaca boiьp өzgerdj.

Būl dəujrdjң jcjnde qalqaralьq çaqdaida atap aitqanda qandai өzgerjster boldь? Bjzdjң eldjң sьrtqь çana jckj xaljnde atap aitqanda ne өzgerdj?

Kapitalistjk elder ycjn būl dəujr ekonomika çөnjnde bolsьn, saiasat çөnjnde bolsьn өte ylken caiqalьs dəujrj boldь. Ekonomika çөnjnde būl çьldar depressia çьldarь boldь, al odanson, 1937 çьldьң ekjncj çartьsьnan bastap, — ekonomikalьq çaңa krizistjң çьldarь, Amerika Qūrama Ctattarьnda, Angliada, Fransiada өndjrjs kəsjbjnjң çaңadan qūldьrauьnьң çьldarь, — demek, ekonomikanьң çaңadan kyizelgen çьldarь boldь. Saiasat çөnjnde būl çьldar ylken-ylken saiasi, çançaldar men caiqalьstar çьlь boldь. Canxaidan bastap Gibraltarqa deijngj ylken territoriada etek alьp otьrqan, 500 millionnan astam qalqtь qūcaqьna kjrgjzjp otьrqan imperialistjk çana soqьs ekj çьldan berj qarai boiьp çatьr. Evropanьң, Afrikanьң, Azianьң kartasь kycpen qaita çasaluda. Soqьstan keijngj beibjtcjljk reçim deitjnnjң bykjl sistemasьnьң jrgesj negjzjnen caiqaldь.

Sovetter Soiuzь ycjn būl çьldar, qaita, onьң өsken, gyldengen çьldarь boldь, ekonomika çana mədeniet çaqьnan onьң būrьnqьdan da өrlegen çьldarь boldь, onьң saiasi çana soqьs quatьnьң būrьnqьdan da өsken çьldarь boldь, onьң bykjl çer çyzjnde beibjtcjljk saqtau çoiьnda kyresken çьldarь boldь.

Çalpь çai osьlai.

Qalqaralьq çaqdaida bolqan өzgerjster turalь naqtьlь məljmetterdj qarastьraiьq.

1. KAPITALISTJK ELDERDEGJ EKONOMIKALЬQ ÇAŊA KRIZIS. TOVAR CЬQARATЬN RЬINOKTAR YCJN, CIKJ ZAT CЬQATЬN ORЬNDAR YCJN, DYNIENJ ÇAŊADAN QAITA BӨLU YCJN KYRESTJŊ CIELENJSUJ

Kapitalistjk elderde 1929 çьldьң ekjncj çartьsьnda bastalqan ekonomikalьq krizis 1933 çьldьң aiaqьna deijn sozьlьp keldj. Būdan keijn krizis depressiaqa ainaldь, al odanson өndjrjs kəsjbj bjraz çandana bastadь, ol bjraz өrlei bastadь. Ədette çandanu dəujrjnde өndjrjs kəsjbjnjң çanda-

nuь onьn gyldenujne ainalucь edj, вjraq вūl çolь onьn çandanuь gyldenujne çetken çoq. Qaita, 1937 çьldьn ekjncj çartьsьnan вerj qarai ekonomikalьq çaŋa krizis вastaldь, вūl krizis eŋ aldьmen Amerika Qūrama Ctattarьn, olarqa jlese — Anglianь, Fransianь çana вjrsьpьra вasqa elderdj qamtьdь.

Sonьmen, çaqьnda вolqan ekonomikalьq krizistjŋ soqqьsьnan esjn çiьp, tyzelmei çatьp kapitalistjk elder ekonomikalьq çaŋa kriziske ūcьradь.

Būl çaqdaidьn çūmьssьzdьqtь kyceituge əkeljp soqqanь taвiqi nərse. Kapitalistjk elderde 1933 çьlqь 30 million adamnan 1937 çьlь 14 million adamqa deijn kemi tysken çūmьssьzdar sanь, çaŋa krizistjŋ saldarьnan kəzjr 18 million adamqa deijn qaita kөterjljp otьr.

Çaŋa krizistjŋ sipattь вjr airьqcalьqь sol — вūl krizis өtken krizisten kөp çaqьnan өzgece, sonьŋ өzjnde çaqsь çaqqa qarai emes, çaman çaqqa qarai өzgece.

Bjrjncjden, çaŋa krizis өndjrjs kəsjвjnjŋ 1929 çьldaqьdai gyldenujnen keijn вastalqan çoq, qaita depressiadan keijn çana өndjrjs kəsjвjnjŋ gyldenuge çetpei, вjraz çandanuьnan keijn вastaldь. Mūnьŋ mənjsj — kəzjrgj krizis anaqūrlьm aur вoladь, onьmen kyresu өtken krizispen kyresuden gөrj anaqūrlьm qiьn вoladь degen sөz.

Būdansoŋ, kəzjrgj krizis вeiвjtcjljk uaqьtta emes, qaita kəzjrdjŋ өzjnde-aq вastalьp otьrqan imperialistjk ekjncj soqьs dəujrjnde: Çaponia Qьtaiqa qarsь ekj çьldan вerj soqьsьp, Qьtaidьŋ ūlan-вaitaq rьinogьnьŋ вerekesjn qacьrьp, onь вasqa elderdjŋ tovarlarь вara almastьq dəreçege çetkjzjp otьrqan kezde, Italia men Germania өzderjnjŋ qalq caruacьlьqьn soqьs ekonomikasьnьŋ çolьna kəzjrdjŋ өzjnde-aq kөcjrjp otьrqan kezde, вūl jske өzderjnjŋ cikj zat, valiuta zapasьn çūmsap çjвerjp otьrqan kezde, qalqan jrj-jrj kapitalistjk derçavalardьŋ вərj soqьsqa вeijmdeljp qaita qūrьla вastaqan kezde etek alьp otьr. Mūnьŋ mənjsj — kəzjrgj krizisten dūrьs çolmen qūtьlu ycjn kapitalizmnjŋ resurstarь өtken krizis kezjndegjden əlde-qaida kem вoladь degen sөz.

Aqьrьnda, өtken krizisten өzgece — kəzjrgj krizis çappai krizis вoltnai, əzjrge, kөвjnese, soqьs ekonomikasьnьŋ çolьna əlj kөcpegen, ekonomikasь quattь elderdj qamtьp otьr. Al өzderjnjŋ ekonomikasьn soqьsqa вeijmdep qaita qūrqan Çaponia, Germania, Italia sьqьldь agressiacьl eldergе kelgende, olar, өzderjnjŋ soqьs өndjrjs kəsjвjn mьqtap өrkendete otьrsa da, asьra өndjru krizisjnjŋ qalpьna çaqьndap kele çatqanьmen de, oqan əzjr ūcьrai qoiqan çoq· Mūnьŋ mənjsj — ekonomikasь kyctj, agressiacьl emes elder krizis dəujrjnen cьqa вastaqan kezde, agressiacьl elder, soqьs qьzвaiьnьŋ ystjnde өzderjnjŋ altьn, cikj zat zapastarьn sarquqa ainalьp, өte qataŋ krizis dəujrjne kjruge tijstj вoladь degen sөz.

Mūnь kapitalistjk elderdegj aitьlьp çyrgen altьn zapastarь turalь məljmetter-aq aiqьn kөrsetedj.

Kapitalistjk elderdegj aitьlьp çyrgen altьn zapastarь

(eskj altьn dollardьŋ million esevjmen alqanda)

	1936 çьldьn aiaqь	1938 çьldьŋ sentəвrj
Barlьqь	12980	14301
Amerika Qūrama Ctattarь	6649	8126
Anglia	2029	2396
Fransia	1769	1435
Gollandia	289	595
Belgia	313	318
Cveitsaria	387	407
Germania	16	17
Italia	123	124
Çaponia	273	97

Būl tablitsadan Germanianың, Italianың, Çaponianың — yceujnjң altың zapastarьn qosьp eseptegende, onьң somasь çalqьz qana Cveitsarianьң zapasьnan kem ekenj kөrjnjp tūr.

Soңqь bes çьldьң jcjnde kapitalistjk elderdjң өndjrjs kəsjвjnjң krizis xaljne ūcьraqanьn, SSSR da өndjrjs kəsjвj өrleujnjң barьsьn kөrsetetjn keiвjr sifr məljmetterj mьnau.

Өndjrjs kəsjвj produksiasьnьң 1929 çьlqьmen salьstьrьp protsentke caqqandaqь kөlemj

(1929 çьlь 100 protsent boldь dep alqanda)

	1934	1935	1936	1937	1938
Amerika Qūrama Ctattarь	66,4	75,6	88,1	92,2	72,0
Anglia	98,8	105,8	115,9	123,7	112,0
Fransia	71,0	67,4	79,3	82,8	70,0
Italia	80,0	93,8	87,5	99,6	96,0
Germania	79,8	94,0	106,3	117,2	125,0
Çaponia	128,7	141,8	151,1	170,8	165,0
SSSR	238,3	293,4	382,3	424,0	477,0

Būl tablitsadan — Sovetter Soiuzьnьң krizis degendj вjlmeitjn, өndjrjs kəsjвj ьlqi çoqarь өrlep otьrqan çer çyzjndegj вjrden-вjr el ekenj kөrjnedj.

Būdansoң, вūl tablitsadan — Amerika Qūrama Ctattarьnda, Angliada, Fransiada ylken ekonomikalьq krizis kəzjrdjң өzjnde-aq вastalьp, etek alьp вara çatqanь kөrjnedj.

Būdan keijn, вūl tablitsadan — өzderjnjң qalq caruacьlьqьn soqьs ekonomikasьnьң çolьna Germaniadan вūrьn kөcjrgen Italia men Çaponiada 1938 çьlь өndjrjs kəsjвjnjң tөmen qūldьrau dəujrj вastalqanь kөrjnedj.

Aqьrьnda, вūl tablitsadan kөrjnetjnj — өzjnjң ekonomikasьn soqьsqa qarai Italia men Çaponiadan keijn вeijmdep qaita qūrqan Germaniada өndjrjs kəsjвj əzjrce camalь qana, az qana bolsa da, degenmen çoqarь qarai qozqalьp otьr, — вūl Çaponia men Italiada soңqь uaqьtqa deijn bolьp kelgen çaqdaiqa laiьq.

Eger oida çoq çerden вjr nərse ūcьraspasa, Çaponia men Italiada kəzjrdjң өzjnde-aq вastalьp otьrqan tөmen qūldьrau çolьna Germanianьң өndjrjs kəsjвj de tysuge tijs ekenj anьq, вūqan ecqandai kymən bolmasqa tijs. Өitkenj, eldjң caruacьlьqьn soqьs ekonomikasьnьң çolьna kөcjru degennjn mənjsj ne? Mūnьn mənjsj — өndjrjs kəsjвjne вjr вetkei, soqьstьq вaqьt вeru, qalqtьң tūtьnuьna вailanьstь emes, soqьsqa kerektj zattardьң өndjrjsjn вarьnca ūlqaitu, qalq tūtьnatьn вūiьmdardьң өndjrjsjn, əsjrese rьinokqa cьqarьluьn вarьnca teçeu degen sөz, — demek, qalqtьң tūtьnuьn kemjtjp, eldj ekonomikalьq kriziske kezdestjru degen sөz.

Kapitalistjk elderde ekonomikalьq çaңa krizis qozqalьssьnьң naqtьlь çaiь osьlai.

Caruacьlьq jsterjnjң osьlai terjske вaquь derçavalardьң arasьndaqь qatьnastardь cielenjstjruge əkeljp soqpai tūra almaqanь tysjnjktj. Өtken krizistjң өzj-aq вarlьq kartalardь catastьrьp, tovar cьqaratьn rьinoktarqa bola, cikj zat cьqatьn orьndarqa bola kyrestjң kyceiujne əkeljp soqqan. Çaponianьң Mancçuria men Soltystjk Qьtaidь çaulap aluь, Italianьң Aвissinianь çaulap aluь, — osьnьң вarlьqь derçavalardьң arasьndaqь kyrestjң cielenjskendjgjn kөrsettj. Ekonomikalьq çaңa krizis imperialistjk kyrestjң būdan вьlai da cielenjsujne əkeljp soquqa tijs, cьnьnda əkeljp

soqьp ta otьr. Endj əŋgjme rьinoktardaqь konkurentsia turalь, sauda soqьsь turalь, demping turalь bolьp otьrqan çoq. Kyrestjŋ būl qūraldarь əlde-qacan-aq çetkjljksjz dep tabьlqan bolatьn. Kəzjr əŋgjme soqьs əreketterjn çasau çolьmen dynienj, ьqpal çyrgjzetjn sferalardь, kolonialardь çanadan qaita bөlu turalь bolьp otьr.

Çaponia өzjnjŋ agressiacьl əreketterjn 9 derçavanьŋ cartь çasalqanda ylesten ūtьldьm çana Anglia men Fransianьn qaramaqьnda ylken kolonialar bar bola tūrsa da, Qьtaidьŋ esesjne өz territoriamdь ūlqaituqa mymkjndjk bermedj degen sьltaumen aqtai bastadь. Imperialistjk bjrjncj soqьstan keijn olçanь bөlgende ylesten ūtьlqanьn, ol ylәsjnjŋ ornьn Anglia men Fransianьŋ ьqpal çyrgjzetjn sferalarьnьŋ esebjnen toltьruqa tijs ekenjn Italia eske tysjrdj. Imperialistjk bjrjncj soqьstьŋ çana Versəl bjtjmjnjŋ qattь zardabьn cekken Germania Çaponia men Italiaqa qosьlьp, Evropada өzjnjŋ territoriasьn ūlqaitudь, imperialistjk bjrjncj soqьsta çeŋgenderdjŋ odan tartьp alьp ketken kolonialarьn qaitarьp berudj talap ettj.

Sөitjp, agressiacьl yc memlekettjŋ blogь qūrala bastadь.

Soqьs arqьlь dynienj çaŋadan qaita bөlu turalь məsele kezekke qoiьldь.

2. QALQARALЬQ SAIASI XALDJŊ CIELENJSUJ, SOQЬSTAN KEIJNGJ BEIBJTCJLJK CARTTARЬ SISTEMASЬNЬŊ QIRAUЬ, IMPERIALISTJK ÇAŊA SOQЬSTЬŊ BASTALUЬ

Imperialistjk çaŋa soqьstьŋ negjzj bolqan өte maŋьzdь oqiqalardьŋ esep berjp otьrqan dəujrdjŋ jcindegj tjzbegj mьnadai. 1935 çьlь Italia Abissinianь bassalьp, onь çaulap aldь. 1936 çьlqь çazda Germania men Italia Ispaniada soqьs interventsiasьn ūiьmdastьrdь, sөitjp Germania Ispanianьŋ soltystjgjne çana Ispania Marokkosьna ornьqtь da, Italia Ispanianьŋ ontystjgjne çana Balear araldarьna ornьqtь. Mancçurianь çaulap alqannan keijn, 1937 çьlь Çaponia Soltystjk çana Ortalьq Qьtaiqa barьp kjrdj, Pekindj, Tənszindj, Canxaidь aldь, okkupatsialaqan çerlerjnen өzjnjŋ cet el konkurentterjn ьqьstьra bastadь. 1938 çьldьŋ basьnda Germania Avstrianь, al 1938 çьldьŋ kyzjnde Cexoslovakianьŋ Sudet oblьsьn çaulap aldь. 1938 çьldьŋ aiaqьnda Çaponia Kantondь çaulap aldь, al 1939 çьldьŋ bas kezjnde Xainan aralьn çaulap aldь.

Sonьmen, qalqtarqa baiqausьz çasьrьnьp kelgen soqьs, Tənszinnen, Canxaidan, Kantonnan bastap Abissinia arqьlь Gibraltarqa deijn sozьlьp, zor territoriaqa əreketjnjŋ sferasьn çaiьp, bes çyz millionnan asa qalqtь өz qūcaqьna tartьp otьr.

Çeŋucj — memleketter, eŋ aldьmen Anglia, Fransia, Amerika Qūrama Ctattarь imperialistjk bjrjncj soqьstan keijn elderdjŋ arasьndaqь qatьnastardьŋ çaŋa reçimjn, soqьstan keijngj beibjtcjljk reçimjn ornattь. Būl reçimnjŋ bastь negjzj — Qibr Cьqьsta — toqьz derçavanьŋ cartь, al Evropada — Versəl cartь çana basqa bjrsьpьra carttar boldь. Ūlttar ligasь memleketterdjŋ bjrьnqai maidanь negjzjnde, memleketterdjŋ qaubpsьzdьqьn kollektiv bolьp qorqau negjzjnde osь reçimnjŋ cenberjnde elderdjŋ arasьndaqь qatьnastardь çөnge salьp otьruqa tijstj edj. Alaida, agressiacьl yc memleket çana olardьŋ bastaqan imperialistjk çaŋa soqьsь soqьstan keijngj beibjtcjljk reçimnjŋ bykjl osь sistemasьn astan-kesten qьldь. Çaponia toqьz derçavanьŋ cartьn, Germania men Italia Versəl cartьn būzdь. Qoldarьn bailamau ycjn būl memleketterdjŋ yceuj de Ūlttar ligasьnan cьqtь.

Imperialistjk çaŋa soqьs faktь boldь.

Bjzdjŋ zamanьmьzda, ərtyrlj carttarmen sanaspai, çūrtcьlьq pjkjrjmen sanaspai, cьnçьrdь yzjp cьqa salьp bjrden soqьsqa tura ūmtьla ketu op-onai js emes. Burçuazialьq saiasatcьlar mūnь çaqsь bjledj. Būl facistjk bileucjlerge de məljm. Sondьqtan, facistjk bileucjler soqьsqa ūmtьla ket-

pesten būrьn, çūrtcьlьq pjkjrjn belgjlj tyrde өz çaoqьna qaratuqa, iaqni çūrtcьlьq pjkjrjn adastьruqa, onь aldauqa üiqardь.

Anglianьn, Fransianьn Evropadaqь myddelerjne qarsь Germania men Italianьn soqьs blogь çasalьp otьr deisjz be? Raqьm etjnjz, ne qьlqan blok! «Bjzde» ecqandai soqьs blogь çoq. «Bjzdegj» bar bolqanь çai qana «Berlin-Rim beldjgj», iaqni beldjk çaiьndaqь geometrialьq bjr formula. **(Kylkj).**

Amerika Qūrama Ctattarьnьn, Anglianьn, Fransianьn Qiьr Cьqьstaqь myddelerjne qarsь Germanianьn, Italianьn, Çaponianьn soqьs blogь çasalьp otьr deisjz be? Atamanьz! «Bjzde» ecqandai soqьs blogь çoq. «Bjzdegj» bar bolqanь çai qana «Berlin-Rim-Tokio yckjlj», iaqni azdap geometrianьn qьzьqьna tyskendjk. **(Çalpь kylkj).**

Anglianьn, Fransianьn, Amerika Qūrama Ctattarьnьn myddelerjne qarsь soqьs çyrgjzjp çatьr deisjz be? Sөz emes! «Bjz» soqьstь būl memleketterge qarsь çyrgjzbeimjz, Kominternge qarsь çyrgjzemjz. Nanbasanьzdar, Italianьn, Germanianьn, Çaponiarьn arasьndaqь çasalqan «Kominternge qarsь paktьnь» oqьp kөrjnjzder.

Agressor gospodinder çūrtcьlьq pjkjrjn osьlaica өzderjne qaratьp almaq boldь, bjraq būl qolapaisьz çasьrьnbaq oiьnnьn tjgjsj kөrjnjp tūrqanьn tysjnu qiьn emes, өitkenj Kominternnjn «ordalarьn» Mongolianьn qūmcөlderjnen, Abissinianьn taularьnan, Ispania Marokkosьnьn qubsqubsьnan jzdeudjn өzj kylkj bolatьn js. **(Kylkj)**

Bjraq, soqьs ьrьqqa kөnbeitjn js. Onь ecqandai çambloqьmen çasьruqa bolmaidь. Өitkenj Çaponianьn osь uaqьt jcjnde Qьtaidьn zor kөlemdj territoriasьn çaulap alqanьn, Italianьn Abissinianь, Germanianьn Avstria men Sudet oblьssьn, Germania men Italia bjrjgjp Ispanianь çaulap alqanьnьn faktьssьn, — osьnьn barlьqьn agressiacьl emes memleketterdjn myddelerjne qarsь jstep otьrqanьn ecqandai «beldjktermen», «yckjldermen», «Kominternge qarsь paktьlarmen» çasьru mymkjn emes. Soqьs sol soqьs kyijnde, agressorlardьn soqьs blogь — sol soqьs blogь kyijnde, agressorlar sol agressor kyijnde qaldь.

Imperialistjk çanа soqьstьn sipattь belgjsj — ol әzjr çalpь, çer çyzjljk soqьs bola qoiqan çoq. Soqьstь agressor memleketter çyrgjzjp çatьr, olar agressiacьl emes memleketterdjn, en aldьmen Anglianьn, Fransianьn, Amerika Qūrama Ctattarьnьn myddelerjne barьnca qьsьm çasauda, al būlar agressorlarqa ustupka ystjne ustupka berjp, ьqьsьp, cegjnude.

Sonьmen, bjzdjn kөz aldьmьzda dynie çyzj çanа ьqpal çyrgjzu sferalarь agressiacьl emes memleketterdjn myddelerjnjn esebjne acьqtan-acьq qaita bөljnjp çatьr, al būlar toitarьs berudjn ecbjr әreketjn jstemei otьr, qaita tjptj bjraz çol berjp otьr.

Өreskel nәrse, bjraq faktь.

Imperialistjk çanа soqьstьn mūndai bjr çaqtь, sөket sipatьnьn sebebj ne?

Zor mymkjncjljkterj bar, agressiacьl emes elderdjn ecqandai toitarьs bermesten, agressorlardьn paidasьna өz pozitsialarьnan çana өz mjndettemelerjnen op-onai bas tartqanь neljkten boldь?

Mūnьn sebebj — agressiacьl emes memleketterdjn әlsjzdjgjnen bolьp otьrqan çoq pa? Әrine, çoq! Agressiacьl emes, demokratiacьl memleketterdjn bәrjn qosqanda, olardьn ekonomika çaqьnan da, soqьs quatь çaqьnan da facistjk memleketterden kyctj ekenj dausьz.

Olai bolsa, būl memleketterdjn agressorlarqa yzdjksjz ustupka çasauьnьn sebebj ne?

Mūnьn sebebj, — məselen, agressiacьl emes memleketter soqьsqa kjrjsjp, soqьs çer çyzjljk soqьs bolьp ketken kynde burq etjp etek alub mymkjn bolьp otьrqan revolutsiadan qorqatьndьq sezjm barlьqьnan dep aituqa bolar edj. Çer çyzjljk imperialistjk bjrjncj soqьstьn nәtiçesjnde en ylken

elderdjn bjrjnde revolutsianьn çenjp cьqqanьn burçuazialьq saiasatcьlar, ərine, bjledj. Çer çyzjljk imperialistjk ekjncj soqьsta bjr elde nemese bjr-nece elderde revolutsianьn çenujne aparьp soqa ma dep olar qorqadь.

Bjraq būl bjrden-bjr sebep emes, bastь sebep te emes. Bastь sebep — agressiacьl emes elderdjn kөpcjljgjnjn, en aldьmen, Anglia men Fransianьn kollektiv qauьpsьzdьqь saiasatьnan, agressorlardь kollektiv bolьp toitaru saiasatьnan bas tartqanьnda, olardьn aralaspau pozitsiasьna, «beitaraptьlьq» pozitsiasьna kөcujnde.

Formәldь çaqьnan qaraqanda aralaspau saiasatьnьn siqь mьnadai deuge bolar edj: «Әrbjr el agressorlardan qalai qorqansa, olai qorqansьn, bjzdjn jsjmjz çoq, bjz agressorlarmen de, olardьn cabuьlьna ūcьraqan eldermen de sauda çasai beremjz». Alaida, js çyzjnde aralaspau saiasatьnьn mənjsj — agressorlarqa çol beru, soqьsqa çol acu saiasatь, — demek, onь çer çyzjljk soqьsqa ainaldьru saiasatь degen sөz. Aralaspau saiasatьn agressorlardьn qara niettj jsterjne bөget çasamauqa ūmtьlatьndьq, sonь tjleitjndjk keulegen, aralaspau saiasatьnьn tjleitjnj, kөzdeitjnj: aitalьq. Çaponianьn Qьtaiqa qarsь soqьsqa aralasuьna, tjptj odan da çaqsьsь — Sovetter Soiuzьna qarsь soqьsqa catasuьna bөget çasamau, aitalьq, Germaniәnьn evropalьq jsterge cьrmaluьna, Sovetter Soiuzьna qarsь soqьsqa aralasuьna bөget çasamau, soqьsqa qatьnasucьlardьn barlьqь soqьstьn batpaqьna belcesjnen batuь, būl jste olardь yn-tynsjz qoldau, olardьn bjrjn-bjrj әlsjretjp, djnkesjn qūrtuь, sodanson, olar әbden әlsjregen kezde, — tьn kycpen saxnaqa cьqьp, ərine «beibjtcjljk myddesjn kөzdep» attanu, sөitjp soqьsqa qatьnasucьlardьn әlsjregenderjne өzjnjn carttarьn orьndatu boladь.

Ərj arzan, ərj çailь!

Məselen, Çaponianь alaiьq. Çaponianьn Soltystjk Qьtaiqa basakөktep kjrer aldьnda Fransia men Anglianьn ьqpaldь gazetterjnjn bərj Qьtaidьn әlsjzdjgj turalь, onьn qarsьlasu qolьnan kelmeitjndjgj turalь, Çaponia Qьtaidь өzjnjn armiasьmen ekj-yc aidьn jcjnde baqьndьrьp alatьndьqь turalь meiljnce qattь cu kөterdj. Būdanson Evropa — Amerikanьn saiasatcьlarь jstjn aqьrьn kytjp, baiqap otьra berdj. Al osьdan keijn, çaponia soqьs әreketterjn kyceitjp çjbergen kezde, oqan Qьtaidaqь cet el kapitalьnьn çyregj bolьp otьrqan Canxaidь berdj, Anglianьn Ontystjk Qьtaidaqь monopolialьq ьqpalьnьn ordasь Kantondь berdj, Xainandь berdj, Gonkongtь qorcap aluqa mymkjndjk berdj. Osьnьn barlьqь agressorqa dem bergenge: soqьsqa belcennen bata tys, keijngjsjn kөre çatarmьz degenge өte-mөte ūqsas ekenj ras emes pe.

Nemese, məselen, Germanianь alaiьq. Avstrianьn derbestjgjn qorqauqa mjndetkerljk bar bola tūrsa da, oqan Avstrianь berdj, Sudet oblьsьn berdj, mjndettemelerdjn barlьqьn çana qandaiьn bolsa da būzьp, Cexoslovakianь taqdьrdьn biljgjne tastadь, al odanson «orьs armiasьnьn әlsjzdjgj» turalь, «orьs aviatsiasьnьn jcjnen cjri bastaqanь» turalь, Sovetter Soiuzьndaqь «tərtjpsjzdjkter» turalь baspasөz betjnde өtjrjk aitьp, cu kөtere bastadь, bolcevikterge qarsь soqьstь tek bastandar, odan keijngjsjnjn aiaq alьsь çaqsь boladь dep, nemjsterge onai olçanь uәde qьlьp, olardь cьqьsqa qarai itermelei berdj. Būl da agressordь itermelegenge, oqan dem bergenge өte-mөte ūqsas ekenjn moiьndau kerek.

Anglia-Fransia, Soltystjk Amerika baspasөzjnjn Sovettjk Ukraina çaiьnda kөtergen cuь da aita ketetjn nərse. Būl baspasөzdjn qairatkerlerj nemjster Sovettjk Ukrainaqa bara çatьr dep, 700 mьnqa çuьq qalqь bar Karpat Ukrainasь deitjn kəzjr olardьn qolьnda otьr dep, 30 millionnan astam qalqь bar Sovettjk Ukrainanь nemjster, en ūzaqanda, biьlqь kөktemde, Karpat Ukrainasь deitjnge qosьp çjberedj dep daustarь qarlьqqanca aiqailadь. Sjrə, būl kydjktj cudьn kөzdegen maqsatь — Sovetter Soiuzьn Germaniaqa qarsь ьzalandьru, atmosferanь ūulandьrьp, kөrjnjp tūr-

qan dəlelder boimasa da, Germaniamen çançaldastьruqa provokatsia çyrgjzu bolqan bolar.

Pjldj, iaqni Sovettjk Ukrainanь cjrkeige, iaqni Karpat Ukrainasь deitjnge qosudь kөksep çyrgen, aqьlьnan çazqandardьң Germaniada boluь, әrine, әbden mymkjn nәrse. Eger onda cьnьnda osьndai aqьlьnan çazqandar bolьp çyrse, mündai aqьlьnan çazqandardь çuasьtatьn qüraldardьң bjzdjң elde qaçettj mөlcerde tabьlatьndьqьna kymәndanbasa da boladь. **(Qattь qol capalaqtau).** Al eger aqьlьnan çazqandardь bьlai qoiьp, esj dürьs adamdarqa keletjn bolsaq, Sovettjk Ukrainanь Karpat Ukrainasь deitjnge aparьp qosudь cьn sөz qьludьң өzj kylkj çana aqьmaqtьq bolatьndьqь anьq emes pe? Oilap kөrjңdercj. Pjlge cjrkei keljp, byijrjn taianьp türьp oqan aitadь eken: «Әi cьraqьm, tuьsqanьm-ai, saqan çanьm qandai acьidь desenцj... Senjn өmjrjң pomecciktersjz, kapitalistersjz, ült ezucjljgjnsjz, facistjk bileucjlersjz өtjp bara çatьr, — bül da өmjr bolьp pa... Saqan qaraimьn da, maqan qosьludan basqa senj qütqaratьn çol çoq degendj aitqьm keledj de türadь... **(Çalpь kylkj).** Ne bolsa, ol bolsьn өzjңnjң caqьn territoriandь menjң ülan-baitaq territoriama qosuьңa ürьqsat etemjn» **(Çalpь kylkj, qol capalaqtau).**

Evropa men Amerika Qürama Ctattarьnьң keibjr saiasatcьlarь men baspasөz qairatkerlerj, «Sovettjk Ukrainaqa çorьq çasaluьn» kyte-kyte cьdai almai, aralaspau saiasatьnьң cьn astarьn өzderj әckerelei bastaqanь aitьluqa büdan da gөrj tijstj nәrse. Nemjsterden әbden «tyңjldjk», өitkenj olar cьqьsqa qarai әrj bettep, Sovetter Soiuzьna qarsь attanudьң ornьna, batьsqa qarai kerj bürьlьp, өzjne kolonialar talap ete bastadь dep olar acьqtan-acьq aitьp ta, çazьp ta çyr. Nemjsterge Cexoslovakianь bergende Sovetter Soiuzьna qarsь soqьs bastauqa mjndettj bolqanьnьң aqьsь dep, bergen eken, al nemjster kәzjr olardь basqa çaqqa sjltep, veksel boiьnca borьc өteuden bas tartьp otьr eken dep oilauqa boladь.

Men aralaspau saiasatь çөnjnde aqьl aitudan, opasьzdьq turalь, predateldjk turalь çana basqa sondailar turalь sөileuden aulaqpьn. Adamgercjljk morәldj bjlmeitjn, onь tanьmaitьn adamdarqa aqьl aitudьң өzj anqaulьq boladь. Burçuazianьң qart, әkkj bolqan diplomattarь aitatьnьndai, saiasattьң ornь basqa. Bjraq, aralaspau saiasatьn çaqtaucьlardьң bastaqan ylken çana qauьptь saiasi oiьnь olardь çarqa aparьp çьquь mymkjn ekenjn aitьp өtu kerek boladь.

Kәzjr ystem bolьp otьrqan aralaspau saiasatьnьң cьn beinesj osьndai.

Kapitalistjk elderdegj saiasi çaqdai osьndai.

3. SOVETTER SOIUZЬ MEN KAPITALISTJK ELDER

Soqьs el-eldjң arasьndaqь qarьm-qatьnastarda çana çaqdai çasadь. Soqьs oi qarьm-qatьnastarda qorqьnьc çana senbeucjljk qalpьn tuqьzdь. Soqьstan keijngj beibjtcjljk reçimnjң negjzderjn büzьp, qalqaralьq pravonьң çai üqьmdarьnьң өzjn çoq qьlьp, bül soqьs qalqaralьq carttar men mjndetterdjң qündьlьqьn ekj talai xalge tysjrdj. Patsifizm men qarusьzdanu proektjlerjnjң qarasь өctj. Olardьң ornьna qarulanu bezgegj paida boldь. Kjckene memleketterden bastap ylken memleketterge deijn, onьң jcjnde eң aldьmen qatьnaspau saiasatьn çyrgjzjp otьrqan memleketter tygel qarulana bastadь. Miunxende agressorlarqa çasalqan ustupkalar çana miunxen keljsjmj «bjtjstjrudjң» çanа dәujrjn bastadь-mьs dep arbaqan sөzderge eckjm senbeitjn boldь. Bül sөzderge miunxen keljsjmjne qatьnasqan Anglia men Fransianьң өzderj de senbeidj, olar qarulanudь өzgelerden kem kyceitjp otьrqan çoq.

SSSR dьң mündai qaterlj oqiqalardь eskermei otьra almaqandьqь tysjnjktj. Çer çyzjnjң calqai çatqan tykpjrjnjң qai-qaisьsьnda bolsa da agressorlar bastaqan tjptj kjckenc soqьstьң qandaiь bolsa da beibjtcj-

ıjktj syietjn elderge qauьp ekendjgj kymənsjz. Azianьn, Afrikanьn, Evropanьn bes çyz millionnan asa qalqьn osь kynnjn өzjnde-aq өzjnjn qūcaqьna tartьp ylgjrgen imperialistjk çaŋa soqьstьn qaupь onansaiьn kyctj bolьp otьr. Sondьqtan bjzdjn eljmjz beibjtcjljktj saqtau saiasatьn yzdjksjz çyrgjze otьrьp, sonьmen qatar Qьzьl Armiamьzdьn, Soqьs-Tenjz Qьzьl Flotьmьzdьn çauьngerljk əzjrljgjn kyceitu çөnjnde өte kyrdelj çūmьstar çyrgjzdj.

Sonьmen qatar, Sovetter Soiuzь өzjnjn qalqaralьq pozitsialarьn nьqaitu myddelerjn kөzdep, keibjr basqa da caralar jsteuge de qadam basьb. 1934 çьldьn aiaqьnda bjzdjn eljmjz, Ūlttar ligasьnьn əlsjzdjgjne qaramastan, ol ne degenmen agressorlardь əckereleitjn orьn boladь dep çana osal bolsa da, əiteujr soqьstьn cьqьp ketujn bөgeitjn bjr qūral boladь dep Ūlttar ligasьna kjrdj. Sovetter Soiuzь mūndai qaterlj mezgjlde, tjptj Ūlttar ligasь siaqtь əlsjz qalqaralьq ūiьmdь da elemeuge bolmaidь dep eseptеidj. Agressorlardьn çasauь mymkjn caвuьlьna qarsь өzara çərdemdesu turalь 1935 çьlqь maida Fransia men Sovetter Soiuzьnьn arasьnda cart çasaldь. Dəl sol kezde osьndai cart Cexoslovakiamen de çasaldь. 1936 çьlqь martta Sovetter Soiuzь өzara çərdemdesu turalь Mongol qalq respuвlikasьmen cart çasastь. 1937 çьlqь aqūsta Sovetter Soiuzь men Qьtai respuвlikasьnьn arasьnda өzara caвuьl çasaspau turalь cart çasaldь.

Sovetter Soiuzь өzjnjn sьrtqь saiasatьn qalqaralьq osь qiьn çaqdailarda вeibjtcjljk jsjn saqtaudь qorqai otьrьp çyrgjzdj.

Sovetter Soiuzьnьn sьrtqь saiasatь aiqьn çana tysjnjktj:

1. Bjz вeibjtcjljktj çana вarlьq eldermen aradaqь jskerljk вailanьstardь nьqaitudь çaqtaimьz, ol elder Sovetter Soiuzьmen dəl osьndai qarьm-qatьnasta вoludan ainьmaitьn вolsa, olar вjzdjn eljmjzdjn myddelerjn вūzuqa əreket etpeitjn вolsa, вjz osь pozitsianь ūstaimьz çana ūstamaqpьz da.

2. Bjz SSSR men jrgeles вarlьq kөrcj eldermen вeibjt, çaqьn, tatu kөrcjljk qatьnasta вoludь çaqtaimьz, ol elder Sovetter Soiuzьmen dəl osьndai qarьm-qatьnasta вoludan ainьmaitьn вolsa, olar Sovet memleketj cekaralarьnьn вytjn bolu çana eckjm qol sūqpaitьn bolu myddelerjn tjkelei nemese çanamalap вūzuqa əreket etpeitjn вolsa, вjz osь pozitsianь ūstaimьz çana ūstamaqpьz da.

3. Bjz, agressiaqa çem вolьp otьrqan çana өz otanьnьn təuelsjzdjgj ycjn kyresjp çatqan qalqtardь qoldaudь çaqtaimьz.

4. Bjz agressorlardьn qoçaŋdaqanьnan qorьqpaimьz çana Sovettjn eckjm qol sūquqa вolmaitьn cekaralarьn вūzuqa sūqtanatьn soqьs өrtjn salucьlardьn soqqьsьna ekj ese kyctj soqqьmen çauap вeruge əzjrmjz.

Sovetter Soiuzьnьn sьrtqь saiasatь osьndai. (Du ūzaq qol capalaqtau).

Sovetter Soiuzь өzjnjn sьrtqь saiasatьnda:

1. Өzjnjn ьlqi өrlep kele çatqan caruacьlьq, saiasi çana mədeniet kycjne syienedj;

2. Sovettjk qoqamьmьzdьn morəldьq-saiasi вjrljgjne syienedj;

3. Eljmjzdegj qalqtardьn dostьqьna syienedj;

4. Өzjnjn Qьzьl Armiasь men Soqьs-Tenjz Qьzьl Flotьna syienedj;

5. Өzjnjn вeibjtcjljk saiasatьna syienedj;

6. Barlьq elderdjn вeibjtcjljktj saqtauqa cьn qūctar bolьp otьrqan enвekcjlerjnjn morəldьq kөmegjne syienedj;

7. Belgjlj вjr sевeptermen вeibjtcjljktjn вūzьlmauьn kөzdep otьrqan elderdjn aqьlqa **siarlьq jsterjne syienedj.**

* *
*

Partianьn sьrtqь saiasat çөnjndegj mjndetterj:

1. Būdan вьlai da вeibjtcjljk saiasatьn çana вarlьq eldermen jskerljk вailanьstardь nьqaitu saiasatьn çyrgjze вeru;

2. Saq bolu çana өzgenjŋ kycjmen olça tabuqa daqdьlanqan soqьs provokatorlarьnьŋ eljmjzdj çançalqa itermeleujne çol bermeu;

3. Qьzьl Armiamьz ben Soqьs-Tenjz Qьzьl Flotьmьzdьŋ çauьngerljk quatьn barьnca nьqaita beru;

4. Barlьq elderdjŋ qalqtar arasьnda beibjtcjljk pen dostьq boluьn kөzdeitjn enbekcjlerjmen qalqaralьq dostьq bailanьstardь nьqaitu.

II

Sovetter Soiuzьnьŋ jckj xalj

Eljmjzdjŋ jckj xaljne keleijk.

Sovetter Soiuzьnьŋ jckj xaljna kelgende, esep berjp otьrqan dəujrjmjz bykjl qalq caruacьlьqьn өrlete beru, mədeniettj өsjre beru, eljmjzdjŋ saiasi quatьn nьqaita beru dəujrj boldь.

Esep berjp otьrqan dəujrdjŋ jcjnde qalq caruacьlьqьn өrkendetu çөnjndegj asa maŋьzdь qorьtьndь өndjrjs kəsjbj men egjn caruacьlьqьn kəzjrgj zamandaqь, çaŋa texnika negjzjne qaita qūrudь aiaqtaqandьqьmьz boldь dep bjlu kerek. Bjzde artta qalqan texnikalь eskj zavodtar çana carualardьŋ atam zamanqь çabdьqpen qarulanqan eskj caruacьlьqь endj çoq, nemese çoq derljk bolьp otьr. Bjzdjŋ өndjrjs kəsjbjmjz ben egjn caruacьlьqьmьzdьŋ negjzj endj kəzjrgj zamandaqь, çaŋa texnika bolьp otьr. Өndjrjs texnikasь çaqьna kelgende, өndjrjs kəsjbjmjz ben egjn caruacьlьqьmьzdьŋ çaŋa texnikaqa kenelgendjgj çaqьna kelgende, eskj çabdьqtar өndjrjstjŋ aiaqьna tūsau bolьp, çaŋa texnikanьŋ qoldanьluьna bөget bolьp otьrqan basqa qai elmen salьstьrsaq ta bjzdjŋ eljmjz anaqūrlьm ozьq el bolьp otьr dep maqtanьcsьz·aq aituqa boladь.

Esep berjp otьrqan dəujrdjŋ jcjnde eljmjzdjŋ qoqamdьq-saiasattьq өrkendeuj çөnjndegj asa maŋьzdь çeŋjsjmjz eksploatator taptardьŋ qaldьqtarьn bjrçolata çoiqandьqьmьz, çūmьscьlardьŋ, carualar men intelligentsianьŋ enbektjŋ ortaq bjr maidanьna toptasqandьqь, sovet qoqamьnьŋ morəldьq-saiasi bjrljgjnjŋ nьqaiqandьqь, eljmjzdegj qalqtar dostьqьnьŋ nьqaiqandьqь çana, osьnьŋ bərjnjŋ nətiçesj, — eljmjzdjŋ saiasi tūrmьsьnьŋ tolьq demokratialanqandьqь, çaŋa Konstitutsianьŋ çasalqandьqь dep bjlu kerek. Bjzdjŋ Konstitutsiamьz çer çyzjndegj eŋ demokratiacьl Konstitutsia ekendjgjn, al SSSR Ūlь Sovetj sailauьnьŋ, sol siaqtь Soiuzdьq respublikalar Ūlь Sovetterj sailaularьnьŋ nətiçelerj — eŋ kөrnektj nətiçe bolqandьqьn eckjm beker dei almaidь.

Osьnьŋ bərjnjŋ nətiçesjnde eljmjzdjŋ jckj xalj əbden tūraqtь boldь, eljmjzdegj өkmet çerçyzjndegj qai ykmettj bolsa da qьzьqtьrqandai, berjk өkmet boldь.

Eljmjzdjŋ ekonomikalьq çana saiasi xalj çөnjndegj naqtь məljmetterdj qarastьraiьq.

1. ӨNDJRJS KƏSJBJ MEN AUL CARUACЬLЬQЬNЬŊ ӨRLEI BERUJ

a) **Өndjrjs kəsjbj.** Esep berjp otьrqan dəujrdjŋ jcjnde өndjrjs kəsjbjmjzdjŋ qozqalьsь yzdjksjz өrleude boldь. Būl өrleu produksia ataulьnьŋ өsujn kөrsetjp qana qoimaidь, sonьmen qatar, eŋ aldьmen, — bjrjncj çaqьnan, sotsialistjk өndjrjs kəsjbjnjŋ gyldenjp kөrkeigendjgjn, ekjncj çaqьnan, çeke mencjktj өndjrjs kəsjbjnjŋ qūrьqandьqьn kөrsetedj.

Tijstj tablitsa mьnau:

SSSR өndjrjs kəsjвjnjn 1934 — 1938 çьldardaqь өsuj

	1933 ç.	1934 ç.	1935 ç.	1936 ç.	1937 ç.	1938 ç.	Өtkən çьldarqa salьstьrqandaqь protsentj					1938 çьldьn 1933 çьlqa salьstьrqandaqь %
	1926—27 çьlqь vaqa voiьnca milli-on som esevjmen						1934 ç.	1935 ç.	1936 ç.	1937 ç.	1938 ç.	
Barlьq produksia	42030	50477	62137	80929	90166	100375	120,1	123,1	130,2	111,4	111,3	238,8
Onьn jcjnde:												
1. Sotsialistjk өndjrjs kəsjвj . .	42002	50443	62114	80898	90138	100349	120,1	123,1	130,2	111,4	111,3	238,9
2. Çeke mencjktj өndjrjs kəsjвj . .	28	34	23	31	28	26	121,4	67,6	134,8	90,3	92,9	92,9
Protsent esevjmen												
Barlьq produksia	100	100	100	100	100	100						
Onьn jcjnde:												
1. Sotsialistjk өndjrjs kəsjвj . .	99,93	99,93	99,96	99,96	99,97	99,97						
2. Çeke mencjktj өndjrjs kəsjвj . .	0,07	0,07	0,04	0,04	0,03	0,03						

Būl tavlitsadan, өndjrjs kəsjвjmjzdjn esep verjp otьrqan dəujrdjn jcjnde ekj eseden asa өskendjgjn, sonьn өzjnde produksianьn barlьq өsuj sotsialistjk produksia esevjnen өskendjgj kөrjnedj.

Būdanson, vūl tavlitsadan, sotsialistjk sistema SSSR daqь өndjrjs kəsjвjnjn vjrden vjr sistemasь volьp otьrqandьqь kөrjnedj.

Aqьrьnda, vūl tavlitsadan çeke mencjktj өndjrjs kəsjвjnjn vjrçolata qūrqandьqь, endj tjptj soqьrlarda terjs dei almaitьn faktь volьp otьrqandьqь kөrjnedj.

Çeke mencjktj өndjrjs kəsjвjnjn qūrьqandьqьn kezdeisoq dep sanauqa volmaidь. Onьn qūrьqan sevevj, en aldьmen, caruacьlьqtьn sotsialistjk sistemasьnьn kapitalistjk sistemamen salьstьrqanda, çoqarь sistema volqandьqtan qūrьdь. Onьn qūrьqan sevevj, ekjncjden, caruacьlьqtьn sotsialistjk sistemasьnьn vjzdjn sotsialistjk өndjrjs kəsjвjmjzdjn vərjn kəzjrgj zamandaqь çaŋa texnika negjzjnde vjrnece çьldьn jcjnde qaita çavdьqtauьmьzqa mymkjndjk vergendjgj. Caruacьlьqtьn kapitalistjk sistemasь mūndai mymkjncjljkterdj vermeidj çana vere almaidь da. Mūnьn өzj өndjrjs texnikasь çaqьnan qaraqanda, өndjrjs kəsjвj çaŋa texnikaqa kenelgendjgj kөlemj çaqьnan qaraqanda, vjzdjn өndjrjs kəsjвjmjz çerçyzjnde vjrjncj orьnda tūrqandьqьnьn faktьsь.

Egerde vjzdjn өndjrjs kəsjвjmjzdjn өsu qarqьnьn soqьsqa deijngj dəreçesjnjn protsentjne caqьp qarasaq, olardь vastь-vastь kapitalistjk elderdegj өndjrjs kəsjвjnjn өsu qarqьnьmen salьstьrsaq, onьn çaiь vьlai volьp cьqadь:

SSSR da çana vastь-vastь kapitalistjk elderde өndjrjs kəsjвjnjn 1913 — 1938 çьldardaqь өsuj

	1913 ç.	1933 ç.	1934 ç.	1935 ç.	1936 ç.	1937 ç.	1938 ç.
SSSR	100,0	380,5	457,0	562,6	732,7	816,4	908,8
Amerika Qйrama Ctattarь	100,0	108,7	112,9	128,6	149,8	156,9	120,0
Anglia	100,0	87,0	97,1	104,0	114,2	121,9	113,3
Germania	100,0	75,4	90,4	105,9	118,1	129,3	131,6
Fransia	100,0	107,0	99,0	94,0	98,0	101,0	93,2

Būl tablitsadan, bastь-bastь kapitalistjk elderdjŋ өndjrjs kəsjвj soqьsqa deijngj dəreçenjŋ tөŋjregjnde ainalaqtap, odan nebərj 20 — 30 protsent qana asьp otьrqanda, вjzdjŋ өndjrjs kəsjвjmjzdjŋ soqьsqa deijngj dəreçemen salьstьrqanda, toqьz eseden asa өskendjgj kөrjnedj.

Mūnьŋ mənjsj — вjzdjŋ sotsialistjk өndjrjs kəsjвjmjz өsu qarqьnь çaqьnan çerçyzjnde вjrjncj orьnda tūr degen sөz.

Sonьmen, вjz өndjrjs texnikasь çөnjnen çana өndjrjs kəsjвjmjzdjŋ өsu qarqьnь çөnjnen bastь-bastь kapitalistjk elderdj osь kynnjŋ өzjnde-aq quьp çetjp, basьp ozqan bolьp otьrmьz.

Bjz qai çөnnen artta qalьp otьrmьz? Bjz əlj de bolsa ekonomika çөnjnen, iaqni өndjrjs kəsjвj өnjmjnjŋ çan basьna keletjn mөlcerj çaqьnan artta qalьp otьrmьz. Bjz 1938 çьlь 15 million tonnadan coiьn өndjrdjk, al Anglia 7 million tonna өndjrdj. Angliaqa qaraqanda, вjzde js çaqsь siaqtь. Bjraq coiьnnьŋ osь tonnalarьn qalqtьŋ sanьna вөletjn bolsaq, onda 1938 çьlь Angliada çan basьna 145 kilogram coiьn, al SSSR da — nebərj 87 kilogram coiьn kelgen bolьp cьqadь. Nemese taqь: 1938 çьlь Anglia 10 million 800 mьŋ tonna bolat çana 29 milliardtai kilovatt-saqat (elektr quatьn өndjru) өndjrdj, al SSSR 18 million tonna bolat, 39 milliardtan asa kilovatt-saqat өndjrdj. Angliaqa qaraqanda, вjzdjŋ jsjmjz çaqsь siaqtь. Bjraq barlьq osь tonnalar men kilovatt-saqattardьŋ barlьqьn qalqtьŋ sanьna вөletjn bolsaq, onda 1938 çьlь SSSR da çan basьna nebərj 107 kilogram bolat, 233 kilovatt-saqat keljp otьrqanda, Angliada çan basьna 226 kilogram bolat, 620 kilovatt-saqat kelgen bolьp cьqadь.

Əŋgjme nede bolьp otьr? Əŋgjme mьnada: Angliaqa qaraqanda, вjzde qalq вjrnece ese kөp, demek, Angliadaqьdan tūtьnu da kөp: Sovetter Soiuzьnda 170 million qalq bar, al Angliada 46 millionnan aspaidь. Өndjrjs kəsjвjnjŋ ekonomikalьq quatь өndjrjs kəsjвj produksiasьnьŋ eldegj qalqqa caqьlmaqan, çalpь kөlemj ataulьda emes, ol quat өndjrjs kəsjвjnjŋ osь produksiasьnьŋ çan basьna tūtьnьlu mөlcerjmen tjkelei bailanьstьrьp alqandaqь өndjrjs kəsjвj produksiasьnьŋ kөlemjnde. Өndjrjs kəsjвj produksiasь çan basьna neqūrlьm kөp kelse, eldjŋ ekonomikalьq quatь solqūrlьm çoqarь bolqanь, al produksia çan basьna neqūrlьm az kelse, eldjŋ çana onьŋ өndjrjs kəsjвjnjŋ ekonomikalьq quatь solqūrlьm tөmen bolqanь. Solai bolqansoŋ elde qalq neqūrlьm kөp bolsa, elde tūtьnu zattarь da solqūrlьm kөp kerek boladь, demek, mūndai eldjŋ өndjrjs kəsjвj өnjmjnjŋ kөlemj solqūrlьm kөp boluqa tijs.

Məselen, coiьn өndjrjsjn alaiьq. 1938 çьlь 7 million tonna coiьn өndjrgen Anglianь, coiьn өndjru çөnjnde ekonomikalьq çaqьnan basьp ozu ycjn, вjz çьlsaiьn qorьtьlatьn coiьndь 25 million tonnaqa çetkjzujmjz kerek. 1938 çьlь nebərj 18 million tonna coiьn өndjrgen Germanianь ekonomikalьq çaqьnan basьp ozu ycjn, вjz çьlsaiьn qorьtьlatьn coiьndь 40 — 45 million tonnaqa çetkjzujmjz kerek. Al, Amerika Qūrama Ctattarьnьŋ nebərj 18,8 million tonna coiьn өndjrgen 1938-ncj krizistj çьlqь dəreçesjn almai, Amerika Qūrama Ctattarьnьŋ өndjrjs kəsjвj өrlegen 43 million tonnadai coiьn өndjrgen, 1929 çьlqь dəreçesjn eskə alьp, Amerika Qūrama Ctattarьn basьp ozu ycjn, вjz çьlsaiьn qorьtьlatьn coiьndь 50 — 60 million tonnaqa çetkjzuge tijspjz.

Bolat, prokat өndjrjsj turalь macina çasau çana basqalarь turalь da osьnь aitu kerek, өitkenj өndjrjs kəsjвjnjŋ basqa taraularь siaqtь būl taraularьnьŋ bərj de, saiьp kelgende coiьn өndjrjsjne bailanьstь.

Bjz kapitalistjk bastь-bastь elderdj өndjrjs texnikasь çana өndjrjs kəsjвjn өrjstetu qarqьndarь çaqьnan basьp ozdьq. Būl өte çaqsь. Bjraq būl çetkjljksjz. Olardь ekonomikalьq çaqьnan da basьp ozuьmьz kerek. Bjz onь jstei alamьz, вjz onь jsteuge tijspjz de. Tek kapitalistjk bastь-bastь elderdj ekonomika çaqьnan basьp ozqanda qana, вjz eljmjzdj tūtьnu zattarьna əвden keneledj dep, вjzde produktьlar mol boladь dep, sөi-

tjp kommunizmnjn bjrjncj fazasьnan ekjncj fazasьna kөcuge mymkjndjk alamьz dep eseptei alamьz.

Kapitalistjk bastь-bastь elderdj ekonomikalьq çaqьnan basьp ozu ycjn ne kerek? Būl ycjn, en aldьmen alqa barudь kөzdegen qaitpas, kyctj ьnta kerek çana sotsialistjk өndjrjs kəsjвjmjzdj barьnca qūlactatu ycjn qūrbandьqqa cьdap, asa kyrdelj qaraçattar çūmsaudan taiьnвaitьn əzjrljk kerek. Bjzde osьlar bar ma? Sөz çoq, bar! Odanson, вūl ycjn, өndjrjstjn çoqarь texnikasь çana өndjrjs kəsjвjn өrkendetudjn çoqarь qarqьndarь вoluь kerek. Bjzde osьlar bar ma? Sөz çoq, bar! Aqьrьnda, вūl ycjn uaqьt kerek. Ia, çoldastar uaqьt kerek. Çanа zavodtar salu kerek. Өndjrjs kəsjвjne çanа kadrlar cьndap cьqaru kerek. Al вūl ycjn uaqьt kerek, uaqьt вolqanda da az uaqьt emes. Kapitalistjk bastь-bastь elderdj ekonomikalьq çaqьnan 2—3 çьldьn jcjnde basьp ozuqa вolmaidь. Būl ycjn вjrcama kөвjrek uaqьt kerek. Məselen, taqь da sol coiьn men onьn өndjrjlujn alaiьq. Kapitalistjk bastь-bastь elderdj coiьn өndjrjsj çөnjnde qanca uaqьttьn jcjnde basьp ozuqa вoladь? Memlekettjk plandau komissiasьnьn eskj sostavьnьn keiвjr qьzmetkerlerj ekjncj вesçьldьqtьn planьn çasaqanda, coiьn өndjrudj ekjncj вesçьldьqtьn aiaqьna 60 million tonna etjp plandaudь ūsьnqan вolatьn. Mūnьn өzj, olar qorьtьlatьn coiьnnьn çьlsaiьnqь ortaca өsjmj 10 million tonna вoluь mymkjn degenge syiengenj вolьp cьqadь. Ərine, вūl qial edj, tek onan da çaman вolьp çyrmese. Onьn вer çaqьnda вūl çoldastar fantaziaqa tek coiьn өndjru çөnjnde qana ūrьnьp qoiqan çoq. Olar, məselen, ekjncj вesçьldьqtьn jcjnde SSSR daqь qalqtьn çьlsaiьnqь өsjmj yc-tөrt million adam вoluqa tijs, iaki odan da kөp вoluqa tijs dep eseptedj. Būl da qial edj, tek onan da çaman вolьp çyrmese. Bjraq qialcьlardь вьlai serpjp tastap, realdь negjzge syienetjn вolsaq, onda, coiьn qorьtudьn kəzjrgj texnikasьnьn çaiьn eske alьp, qorьtьlatьn coiьnnьn qoldan әвden kelerljk çьldьq ortaca өsjmjn ekj-ekj çarьm million tonna mөlcerjnde qaвьldauqa вoladь. Bjzdjn eldjn өndjrjs kəsjвjnjn tarixь siaqtь, kapitalistjk bastь-bastь elderdjn өndjrjs kəsjвjnjn tarixь da çьlsaiьnqь өsudjn вūl normasь salmaqtь norma ekendjgjn, вjraq әвden qoldan keletjn norma ekendjgjn kөrsetedj.

Demek, kapitalistjk bastь-bastь elderdj ekonomikalьq çaqьnan basьp ozu ycjn uaqьt kerek, uaqьt вolqanda da az uaqьt emes. Bjzde enвek өnjmdjljgj neqūrlьm çoqarь вolsa, өndjrjs texnikasь neqūrlьm çetjle beretjn вolsa, вūl asa manьzdь ekonomikalьq mjndettj solqūrlьm tez orьndauqa вoladь, вūl mjndettj orьndau merzjmjn solqūrlьm qьsqartuqa вoladь.

в) **Aul caruacьlьqь.** Esep berjp otьrqan dəujrdjn jcjnde өndjrjs kəsjвjnjn damuь sьqьldь, aul caruacьlьqьnьn damuь da өrleu çolьnda вoldь. Būl өrleudjn belgjsj — aul caruacьlьqь produksiasьnьn өskendjgjnde qana emes, en aldьmen, sotsialistjk aul caruacьlьqьnьn өsjp nьqaiqanьnda, вūl вjr çaqьnan, al ekjncj çaqьnan, çeke caruacьlьqtьn qūrьp вjtkenjnde. Kolxozdardьn dəndj egjsjnjn kөlemj 1933 çьlqь 75 million gektardan 1938 çьl 92 million gektarqa deijn өsjp otьrqanda, çeke carualardьn dəndj egjsjnjn kөlemj sol dəujrdjn jcjnde 15,7 million gektardan 600 mьn gektarqa deijn kemjdj, iaqni dəndj egjstjn barlьq kөlemjnjn 0,6 protsentjne deijn tystj. Men çeke caruacьlьqtьn rөlj myldem çoqqa cьqьp otьrqan texnikalьq egjsterdjn kөlemj turalь aitьp ta tūrqanьm çoq. Osьnьn barlьqьnьn ystjne, kolxozdarqa kəzjr 18 million 800 mьn carualar yij, basqaca aitqanda, вalьq aulaucь, qol өnercj kolxozdardь qospaqanda, barlьq carualar yijnjn 93,5 protsentj вjrjgjp otьrqanь məljm.

Mūnьn mənjsj — kolxozdar typkjljktj вaiandь etjljp, nьqaitьldь, al caruacьlьqtьn sotsialistjk sistemasь kəzjr вjzdjn egjn caruacьlьqьnьn вjrden-вjr ystem formasь вolьp otьr degen sөz.

Barlьq egjster çөnjndegj egjs kөlemjnjn esep вerjp otьrqan dəujr jcjnde өsujn revolutsiaqa deijngj kezdegj egjs kөlemjnjn mөlcerjmen salьstьrsaq, onьn çaiь вьlai вolьp cьqadь.

SSSR da barlьq egjsterdjn kөlemj

	Million gektar esebjmen						1913 çьlqьmen salьstьrqanda 1938-çьlqьsь (protsent esebjmen)
	1913 ç.	1934 ç.	1935 ç.	1936 ç.	1937 ç.	1938 ç.	
Barlьq egjs kөlemj	105,0	131,5	132,8	133,8	135,3	136,9	130,4
Onьn jcjnde:							
a) dəndj egjster	94,4	104,7	103,4	102,4	104,4	102,4	108,5
в) texnikalьq egjster	4,5	10,7	10,6	10,8	11,2	11,0	244,4
v) ogorod-baxca	3,8	8,8	9,9	9,8	9,0	9,4	247,4
g) mal azьqь	2,1	7,1	8,6	10,6	10,6	14,1	671,4

Būl tablitsadan — bjzde barlьq egjster çөnjnde, en aldьmen mal azьqь, texnikalьq, ogorod-baxca egjsterj çaqьnan egjs kөlemjnjn өskendjgj kөrjnedj.

Mūnьn mənjsj — bjzdjn egjn caruacьlьqьmьz būrьnqьdan anaqūrlьm kvalifikatsialь-produktьlь bolьp keleçatьr, al dūrьs auspalь egjstjn qoldanьluьna js çyzjnde negjz bolatьn çaqdailar bar degen sөz.

Esep berjp otьrqan dəujrdjn jcjnde bjzdjn kolxozdarьmьz ben sovxozdarьmьzdьn traktorlarmen, kombaindarmen çana basqa macinalarmen qarulanqandьqь qalai өstj, — būqan mьna tablitsa çauap beredj:

1. SSSR dьn aul caruacьlьqьndaqь traktor parkj

	1933 ç.	1934 ç.	1935 ç.	1936 ç.	1937 ç.	1938 ç.	1933 çьlqьmen salьstьrqanda 1938 çьlqьsь (protsent esebjmen)
a) Traktorlardьn sanь (mьn dana esebjmen)							
Barlьq traktorlar	210,9	276,4	360,3	422,7	454,5	483,5	229,3
Onьn jcjnde:							
a) MTS tardaqь traktorlar	123,2	177,3	254,7	328,5	365,8	394,0	319,8
в) sovxozdardaqь çana aul caruacьlьqьnьn kөmekcj kəsjp orьndarьndaqь traktorlar	83,2	95,5	102,1	88,5	84,5	85,0	102,2
в) Traktorlardьn mьn at kycj esebjmen alqandaqь quatь							
Barlьq traktorlar	3209,2	4462,8	6184,0	7672,4	8385,0	9256,2	288,4
Onьn jcjnde:							
a) MTS t rdaqь traktorlar. . . .	1758,1	2753,9	4281,6	5856,0	6679,2	7437,0	423,0
в) sovxozdarda ь çana aul caruacьlьqьnьn kөmekcj kəsjp orьndarьndaqь traktorlar	1401,7	1669,5	1861,4	1730,7	1647,5	1751,8	125,0

2. SSSR dьn aul caruacьlьqьndaqь kombaindardьn çana basqa macinalardьn parkj

(mьn dana esebjmen, çьldьn aiaqьndaqь sanь)

	1933ç.	1934ç.	1935ç.	1936ç.	1937ç.	1938ç.	1933 çьlqьmen salьstьrqanda 1938 çьlqьsь (protsent esebjmen)
Kombaindar	25,4	32,3	50,3	87,8	128,8	153,5	604,3
Maimen çyretjn dvigatelder men lokomobilder	48,0	60,9	69,1	72,4	77,9	83,8	174,6
Ylkendj-kjc lj astьq molotiklalarь.	120,3	121,9	120,1	123,7	126,1	130,8	108,7
Çyk avtomobilderj	26,6	40,3	163,7	96,2	144,5	195,8	736,1
Çenjl avtomobilder (dana esebjmen)	3991	5533	7555	7630	8156	9594	240,4

Eger būl sifrlarqa, esep berjp otьrqan dəujrdjң jcjnde macina-traktor stansialarьnьң sanь 1934 çьlqь 2900 den 1938 çьlь 6350 ge deijn өskendjgjnjң faktьsьn qosatьn bolsaq, osь məljmetterge syienjp, bjzdjң egjn caruacьlьqьnьң kəzjrgj zamandaqь, çaңa texnika negjzjnde qaita qūrьluь kəzjrdjң өzjnde-aq negjzjnen aiaqtalьp boldь dep ylken senjmmen aituqa boladь.

Demek, bjzdjң egjn caruacьlьqьmьz eң jrj, eң mexanizatsialanqan egjn caruacьlьqь qana emes, olai bolsa anaqūrlьm tovarlь egjn caruacьlьqь qana emes, sonьmen qatar, qai eldjң egjn caruacьlьqьmen salьstьrqanda da kəzjrgj zamandaqь texnikamen neqūrlьm mol qarulanqan egjn caruacьlьqь.

Esep berjp otьrqan dəujrdjң jcjnde dəndj egjster men texnikalьq egjster produksiasьnьң revolutsiaqa deijngj kezdegjmen salьstьrqandaqь өsujn alatьn bolsaq, mьna məljmetter mьnadai çaidь kөrsetedj.

SSSR da dəndj egjster men texnikalьq egjsterdjң çalpь produksiasь

	Million sentner esebjmen					
	1913 ç.	1934 ç.	1935 ç.	1936 ç.	1937 ç.	1938 ç.	1913 çьlqьmen salьstьrqanda 1938 çьlqьsь (% esebjmen)
Dəndj egjs	801,0	894,0	901,0	827,3	1202,9	949,9	118,6
Maqta (cittj)	7,4	11,8	17,2	23,9	25,8	26.9	363,5
Lөn (torqa)	3,3	5,3	5,5	5,8	5,7	5.46	165,5
Qant qьzьlcasь	109,0	113,6	162,1	168,3	218,6	166,8	153,0
Mailь egjster	21,5	36,9	42,7	42,3	51,1	46,6	216,7

1936 çьlь çana 1938 çьlь cьqьs, oңtystjk-cьqьs audandarda quaңcьlьq bolqanьna qaramastan çana 1913 çьlь egjnnjң orasan bjtjk bolqanьna qaramastan, esep berjljp otьrqan dəujrdjң jcjnde bjzde astьq çana texnikalьq egjsterdjң çalpь produksiasьnьң, 1913 çьlqьmen salьstьrqanda ynemj өrlep өsjp kelgenj būl tablitsadan kөrjnjp otьr.

Kolxoz-sovxozdьң astьq өndjrjsjnjң tovarlьlьqь turalь məsele — өte qьzьqtь məsele. Belgjlj statistik ç. Nemcinovtьң esebj boiьnca, soqьstan būrьn astьqtьң 5 milliard pud çalpь produksiasьnan bazarqa tyskenj bar bolqanь 1 milliard 300 million pud camasь bolqan, būl — sol kezdegj astьq өndjrjsjnjң tovarlьlьqьnьң 26% boldь. Nemcinov çoldastьң esebjnce, jrj өndjrjs esebjndegj kolxoz, sovxoz өndjrjsjnjң tovarlьlьqь, məselen 1926 — 1927 çьldarda çalpь produksiasьnьң 47 protsentj camasь bolqan, al carualardьң çeke caruacьlьqьnьң tovarlьlьqь 12 protsent camasь bolqan. Eger jstjң çaiьna saqtanьңqьrap qarap, kolxoz-sovxoz өndjrjsjnjң tovarlьlьqь 1938 çьlь çalpь өndjrjstjң 40 protsentjndei boldь dep eseptesek, ol uaqьtta bjzdjң sotsialistjk astьq caruacьlьqь өzjnen basqa çaqqa 2 milliard 300 million pud camasь tovarlь astьq bere alatьn boldь çana cьnьnda da osьncama astьq berdj, basqaca aitqanda būl bergen tovarlь astьqь soqьstan būrьnqь astьq өndjrjsjnjң bergenjnen 1 milliard pud artьq.

Demek, sovxoz-kolxoz өndjrjsjnjң tovarlьlьqьnьң mūndai asa zor boluь onьң eldj çabdьqtau ycjn өte kyrdelj mənj bar asa maңьzdь өzgeceljgj bolьp tabьladь.

Astьq məselesjn, ūlan-baitaq eldj tovarlь astьqpen çetkjljktj mөlcerde çabdьqtau məselesjn bjzdjң eldjң mūndəi onai çana tez cece alqanь kolxozdar men sovxozdardьң dəl osь өzgeceljgjnjң arqasь.

Soңqь yc çьldьң jcjnde çьlsaiьn daiьndalqan astьqtьң bjzde milliard 600 million pudtan kemjmegenjn, keide, məselen 1937 çьlь milliard 800 million pudqa çetkenjn būl çerde aitьp өtu kerek. Eger būqan çьlsaiьn 200 million pud camasь astьq satьp alьnqanьn çana kolxozdardьң astьq saudasь arqьlь bjrnece çyz million pud astьq satьlqanьn qossaq, ol uaqьtta

çalpь alqanda, kolxozdardьn çana sovxozdardьn çoqarьda aitьlqan cetke bergen tovarlь astьqьnьn ūzьn sanь cьqatьnьn kөremjz.

Soŋqь yc çьldьn jcjnde tovarlь astьq bazasьnьn, būrьn bjzdjŋ eldjŋ eŋ astьqtь өlkesj dep eseptelgen Ukrainadan soltystjkke çana cьqьsqa, basqaca aitqanda RSFSR qa aubsqanьn kөrsetjp өtu kerek nəise. Soŋqь ekj-yc çьldьn jcjnde Ukrainanьn çьlsaiьn barlьqь 400 million pud camasь astьq daiьndaitьnь, onьn qasьnda RSFSR būl çьldardьn jcjnde çьlsaiьn 1 milliard 100 million — 1 milliard 200 million pudqa deijn tovarlь astьq daiьndaqanь çūrtqa məljm.

Astьq өndjrjsj çөnjnde jstjn çaiь osьndai.

Mal caruacьlьqьn alsaq, aul caruacьlьqьnьn neqūrlьm artta qalqan būl salasьnda da soŋqь çьldardьn jcjnde edəujr alqa basqandьq baiqaldь. Ras, çьlqьnьn sanь men qoi caruacьlьqь çөnjnde bjz revolutsiadan būrьnqь dəreçege əlj çetken çoqpьz, bjraq siьr malь çana cocqa caruacьlьqь çөnjnde bjz revolutsiadan būrьnqь dəreçeden kəzjrdjŋ өzjnde asьp kettjk.

Būl çөnjndegj məljmetter mьnadai:

SSSR da mal basьnьŋ sanь

(Million esөbjmen)

	Sanaq məljmetj boiьnca 1916-çьlь	Yiel aiьndaqьsь						1938 çьlqь	% %
		1933ç.	1934 ç.	1935 ç.	1936 ç.	1937 ç.	1938 ç.	Sanaqboiьnca 1916 çьlqь-men salьstьr-qanda	1933 çьlqьmen salьstьr-qanda
Çьlqь	35,8	16,6	15,7	15,9	16,6	16,7	17,5	48,9	105,4
Siьr malь . .	60,6	38,4	42,4	49,2	56,7	57,0	63,2	104,3	164,6
Qoi, eckj . .	121,2	50,2	51,9	61,1	73,7	81,3	102,5	84,6	204,2
Cocqa	20,9	12,1	17,4	22,5	30,5	22,8	30,6	146,4	252,9

Çьlqь men qoi caruacьlьqь çөnjndegj artta qalqandьqtьŋ neqūrlьm tez arada çoiьlatьndьqьna kymən bolmau kerek.

v) Tovaroborot, transport. Өndjrjs kəsjbj mən aul caruacьlqьnьn өsujmen bjrge eljmjzde tovaroborotta өsjp otьrdь. Memlekettjk çana kooperativtjk saudanьŋ bөlcektep satu orьndarь esep berjljp otьrqan dəujrdjŋ jcjnde 25 protsent arttь. Memlekettjk çana kooperativtjk saudanьŋ bөlcek sauda oborotь 178 protsent arttь. Kolxoz-bazar saudasьnьn oborotь 112 protsent arttь.

Tijstj tablitsa mьnau:

Tovaroborot

	1933 ç.	1934 ç.	1935 ç.	1936 ç.	1937 ç.	1938 ç.	1933 çьlmen salьstьrqanda 1938 çьlqь % esөbjmen
1. Memlekettjk çana kooperativtjk saudanьŋ bөlcektep satu orьndarьnьŋ (magazinder men palatkalardьŋ) çьldьŋ aiaqьndaqь sanь	285355	286236	268713	289473	327361	355930	125,1
2. Memlekettjk çana kooperativtjk saudanьŋ (qoqamdьq tamaqtandьrudь qosqanda) bөlcektep satu oborotь — million som esөbjmen	49789,2	61814,7	81712,1	106760,9	125943,2	138571,3	278,3
3. Kolxoz-bazar saudasьnьŋ oborotь — million som esөbjmen	11500,0	14000,0	14500,0	15607,2	17799,7	24399,2	212,2

	1933 ç.	1934 ç.	1935 ç.	1936 ç.	1937 ç.	1938 ç.	1933 çьlmen salьstьrqanda 1938 çьlqь %% esevjmen
4. Tamaq өndjrjs kəsjвj Qalq Komissariatьnьn, Çenjl өndjrjs kəsjвj Qalq Komissariatьnьn, Aur өndjrjs kəsjвj Qalq Komissariatьnьn, Aqac өndjrjs kəsjвj Qalq Komissariatьnьn, Soiuzdьq respublikalardaqь Çergjljktj өndjrjs kəsjвj Qalq Komissariattarьnьn tovar өtkjzetjn oblьstьq sauda bazalarьnьn çьl aiaqьndaqь sanь	718	836	1141	1798	1912	1994	277,7

Transporttьn çyk tasu çaqь belgjlj dəreçede өspegen bolsa eljmjzdegj tovaroborot ta mündai dəreçede өrjstei almas edj, bül tysjnjktj nərse. Esep berjljp otьrqan dəujrdjn jcjnde transporttьn barlьq tyrlerjnde, əsjrese temjr çol transportь men əue transportьnda çyk tasu jsj cьnьnda da өstj. Su transportьnda da çyk tasu jsj arttь, bjraq asa ala-qüla bolьp arttь, al 1938 çьlь su transportьnda çyk tasu jsj, amal ne, münan bürьnqь çьlqa qaraqanda bjraz kem boldь.

Tijstj tablitsa mьnau:

Çyk tasu oboroть

	1933 ç.	1934 ç.	1935 ç.	1936 ç.	1937 ç.	1938 ç.	1933 çьlqьmen salьstьrqanda 1938 çьlqьsь (protsent esevjmen)
Temjr çoldar (milliard tonna kilometr esevjmen)	169,5	205,7	258,1	323,4	354,8	369,1	217,7
Өzen çana tenjz transportь (milliard tonna kilometr esevjmen) .	50,2	56,5	68,3	72,3	70,1	66,0	131,5
Azamattьq əue flotь (million tonna kilometr esevjmen)	3,1	6,4	9,8	21,9	24,9	31,7	1022,6

Su transportьn 1938 çьlqь səl artta qalqandьqьnьn 1939 çьlь çoiblatьndьqьna kydjk bolmasqa tijs.

2. QALQЬMЬZDЬN MATERIALDЬQ XALJNJN ÇANA MƏDENI DƏREÇESJNJN ӨRLEI BERUJ

Өndjrjs kəsjвj men aul caruacьlьqьnьn ynemj ydep өsuj qalqьmьzdьn materialdьq xaljn çana mədeni dəreçesjn çanadan arttьrmai qoia almaitьn edj, cьnьnda da arttьrdь.

Eksploatatsianьn çoibluь çana qalq caruacьlьqьnda sotsialistjk sistemanьn nьqaitbluь, çümьssьzdьqtьn çana oqan bailanьstь qala men derevnedegj qaibrcьlьqtьn çoqtьqь, өndjrjs kəsjвjnjn orasan zor dəreçede keneiuj men çümьscьlar sanьnьn ynemj artьp otьruь, çümьscьlar men kolxozcьlardьn enвek өnjmdjljgjnjn artuь, çerdj kolxozdarqa məngj paidalanuqa вekjtjp вeru çana kolxozdardь asa çaqsь traktorlarmen çana aul

caruacьlьq macinalarьmen mol etjp çabdьqtau, — osьnьn bərj de çūmьscьlar men carualardьn materialdьq xaljnjn mūnan bьlai da artuьna realdь çaqdai çasadь. Al çūmьscьlar men carualardьn materialdьq xaljnjn çaqsaruь bjzdjn eljmjzdjn zor kycj bolьp otьrqan, çūmьscьlar men carualardьn myddelerjn kөzdep çūmьs jsteitjn intelligentsianьn materialdьq xaljn өzjnen өzj çaqsartuqa əkeljp çetkjzdj.

Endjgj əngjme — derevneden ketken, actan өlmesem eken dep qauptanьp çyrgen, yisjz-kyisjz, çūmьssьz carualarqa çanь acьp, olardь qalaida bolsa өndjrjs kəsjbjne ornalastьru turalь, olarqa çūmьs tauьp beru turalь bolьp otьrqan çoq. Mūndai carualar bjzdjn eljmjzde əldeqacannan-aq çoq. Būl, ərine, çaqsь nərse, өitkenj būl bjzdjn derevnemjzdjn auqattьlьqьn kөrsetedj. Kəzjr əngjme tek mьnalar turalь qana boluь mymkjn: kəzjr kolxozdardan bjzdjn өtjnjcjmjzdj qabьl alьp, kyn sanap өsjp kele çatqan өndjrjs kəsjbjmjzge çьlsaiьn en bolmaqanda bjr çarьm million ças kolxozcьlardь berujn sūrauьmьz kerek. Osь kezdjn өzjnde-aq auqattь boiьp otьrqan kolxozdar mьnalardь esjnde ūstauь kerek: olar osьndai kөmek bermese bjzdjn өndjrjs kəsjbjmjzdj keŋeitu өte qiьnqa soqatьnьn este saqtauь kerek, al өndjrjs kəsjbjmjzdj keŋeitpei tūrьp, kөpcjljk qoldь tovarlardь çetjstjrjp beru çөnjndegj carualardьn talaptarьn orьndai almaitьndьqьmьzdь este saqtauь kerek. Kolxozdardьn bjzdjn būl өtjnjcjmjzdj orьndauqa tolьq mymkjncjljgj bar, nege desenjz kolxozdarda texnikanьn mol boluь derevnedegj qьzmetkerlerdjn bjr bөlegjn bosatadь, al būl qьzmetkerler өndjrjs kəsjbjne çjberjlse, bjzdjn bykjl qalq caruacьlьqьmьzqa orasan zor paida keltjredj.

Qorьta kelgende bjzde çūmьscьlar men carualardьn materialdьq xaljnjn esep berjljp otьrqan dəujrdjn jcjndegj çaqsartьlqanьn sipattaitьn mьnadai kөrsetkjcter bar:

1. Qalq doxodь 1933 çьlqь 48,5 milliard somnan өse kele 1938 çьlь 105,0 milliard somqa çettj;

2. Çūmьscьlar men qьzmetcjlerdjn sanь 1933 çьlь 22 millionnan astam adam bolsa, 1938 çьlь 28 million adamqa çettj;

3. Çūmьscьlar men qьzmetcjlerdjn çalaqьsьnьn çьldьq fondьsь 34 milliard 953 million somnan 96 milliard 425 million somqa çettj;

4. Өndjrjs kəsjbj çūmьscьlarьnьn çьldьq çalaqьsь ortaca eseppen 1933 çьlь 1513 som bolqan bolsa, 1938 çьlь 3447 somqa çettj;

5. Kolxozdardьn aqcalai doxodь 1933 çьlь 5 milliard 661,9 million som bolqan bolsa, 1937 çьlь 14 milliard 180,1 million somqa çettj;

6. Astьqtь audandarda kolxozdьn yi basьna berjlgen astьq 1933 çьlь ortaca eseppen 61 pud boiqan bolsa, 1937 çьlь 144 pudqa çettj, būqan tūqьmdьq astьq, tūqьmdьq qaupsьzdandьru fondьlarь, qoqamdьq malqa arnalqan çem fondьlarь, memleketke өtkjzjletjn astьq, MTS tardьn çūmьs. tarьnьn aqьsьn zattai teleuge berjlgen astьq qosьlmaidь;

7. Əleumettjk mədeni caralarьna budçet boiьnca berjlgen memlekettjk qarçьlar 1933 çьlь 5 milliard 839,9 million som bolqan bolsa, 1938 çьlь 35 milliard 202,5 million somqa çettj.

Qalqьmьzdьn mədeni dəreçesjne keletjn bolsaq, qalqьmьzdьn mədeni dəreçesj, onьn materialdьq xaljnjn artuьmen qatar çyrjp otьrdь.

Qalqьmьzdьn mədeni dərəçesjnjn өsuj tūrqьsьnan qaraqanda esep berjljp otьrqan dəujr aqiqatьnda da mədeni revolutsianьn dəujrj boldь. SSSR daqь ūlttardьn tjlderjnde çappai mjndettj bastauьc oqu engjzjldj, mektepter sanь çana tyrlj dəreçelj mektepterdjn bərjnde oqitьn oqucьlar sanь arttь, çoqarь mektepter daiarlap cьqaratьn mamandar sanь arttь, çanа sovet intelligentsiasь qūrьlьp, cьnьqtьrьldь, — qalqьmьzdьn mədeni dəreçesjnjn өsujnjn çalpь çaiь mjne osьndai.

Būl çөnjndegj məljmetter mьnau:

1) Qalqьmьzdьn mədeni dərəçesjn arttьru

Kərsetkjcter	Mərcer sanь	1933-34 ç.	1938-39 ç.	1933—34 ç. men salьstьrqanda 1938-39 çьldьn protsentj
Tyrlj dərəçelj mektepterdjn bərjnde oqitьn oquchlardьn sanь	Mьn adamesebjmen	23814	33965,4	142,6
Sonьn jcjnde:				
Bastauьc mektepterdegjsj	Mьn adamesebjmen	17873,5	21288,4	119,1
Orta mektepterdegjsj (çalpь bjljm beretjn çana maman daiarlaitьn)	Mьn adamesebjmen	5482,2	12076,0	220,3
Çoqarь mektepterdegjsj	Mьn adamesebjmen	458,3	601,0	131,1
SSSR da oqitьndardьn sanь (oqudьn barlьq tyrjn qosqanda) . . .	Mьn adamesebjmen	—	47442,1	—
Kepcjljk kjtapqanalarьnьn sanь . .	Mьn esebjmen	40,3	70,0	173,7
Olardaqь kjtaptardьn sanь	Million dana es.	86,0	126,6	147,2
Klub mekemelerjnjn sanь	Mьn esebjmen	61,1	95,6	156,5
Teatrlardьn sanь	Bjrbjrlepsanaqanda	587	790	134,6
Kinoustanovkalardьn sanь (çjnjcke plənkalьlardь qospaqanda) . . .	,,	27467	30461	110,9
Sonьn jcjnde dьbьstьsь	,,	498	15202	31 ese
Selolardaqь kinoustanovkalardьn sanь (çjnjcke plənkalьlardь qospaqanda)	,,	17470	18991	108,7
Sonьn jcjnde dьbьstьsь	,,	24	6670	278 ese
Gazetterdjn çьldьq tiraçь	Million dana esebjmen	4984,6	7092,4	142,3

2) SSSR da 1933-38 çьldardьn jcjnde salьnqan mektepter

ÇЬLDAR	Mektepterdjn sanь		
	Qalalar men qala tiptes poselkalardaqьsь	Selolardaqьsь	Barlьqь
1933	326	3261	3587
1934	577	3488	4065
1935	533	2829	3362
1936	1505	4206	5711
1937	730	1323	2053
1938	583	1246	1829
1933—38 çьldardaqь çalpь sanь	4254	16353	20607

3) 1933-1938 çьldardьn jcjnde çooqaroqь dərəçelj oqu orьndarьn bjtjrjp cьqqan ças mamandar

(mьn esebjmen).

	1933 ç.	1934 ç.	1935 ç.	1936 ç.	1937 ç.	1938 ç.
SSSR da barlьqь (əsker mamandarьn qospaqanda)	34,6	49,2	83,7	97,6	104,8	106,7
1. Ondjrjs kəsjbj men qūrьlьs inçenerlerj . . .	6,1	14,9	29,6	29,2	27,6	25,2
2. Transport pen qatьnas çūmьsьnьn inçenerlerj	1,8	4,0	7,6	6,6	7,0	6,1
3. Aul caruacьlьqьn mexanikalan çenjndegj inçenerler, agronomdar, mal dərjgerlerj, zootexnikter	4,8	6,3	8,8	10,4	11,3	10,6
4. Ekonomister men iurister	2,5	2,5	5,0	6,4	5,0	5,7
5. Orta mektepterdjn, rabfaktardьn, texnikumdardьn oqьtuchlarь, basqada aqartu qьzmetkerlerj, sonьn jcjnde iskusstvo qьzmetkerlerj .	10,5	7,9	12,5	21,6	31,7	35,7
6. Dərjgerler, provizorlar çana fizkultura qьzmetkerlerj	4,6	2,5	7,5	9,2	12,3	13,6
7. Basqa mamandьqtar	4,3	11,1	12,7	14,2	9,9	9,8

Mədeniet çənjndegj osьndai zor çūmьstьn nətiçesjnde, çūmьscь tavьnьn, carualardьn, sovet qьzmetcjlerjnjn qatarьnan cьqqan çanа, sovettjk sansьz kөp intelligentsia, eksploatatsianьn būqauь degendj вjlmeitjn, eksploatatorlardь çek kөretjn çana SSSR qalqtarьna cьn ьqьlasьmen berjljp, adal qьzmet etuge əzjr otьrqan qalqьmьzben tegj de вjr, qanь da вjr intelligentsia tuьp, qalьptastь.

Menjn oiьmca, вūl çanа qalqtьq, sotsialistjk intelligentsianьn tuuь вjzdjn eljmjzdegj mədeniet revolutsiasьnьn өte manьzdь nətiçelerjnjn вjrj вoladь.

3. SOVET STROIЬNЬN BŪDAN BЬLAI DA NЬQAIA BERUJ

Esep вerjp otьrqan dəujrdjn өte manьzdь nətiçelerjnjn вjrj sol — вūl dəujr eldjn jckj xaljnjn вūdan вьlai da nьqaiuьna, sovet stroiьnьn вūdan вьlai da nьqaia вerujne вastap alьp keldj.

Basqaca вoluь mymkjn de emes edj. Qalq caruacьlьqьnьn вarlьq salalarьnda sotsialistjk sistemanьn вekuj, өndjrjs kəsjвj men aul caruacьlьqьnьn өrleuj, enвekcjlerdjn materialdьq xaljnjn onдaluь, qalq вūqarasьnьn mədeniettjljgjnjn artuь, olardьn saiasi вelsendjljgjnjn kyceiuj, — sovet өkmetjnjn вascьlьqьmen çyzege asьrьlqan osь jstjn вarlьqь sovet stroiьnьn вūrьnqьdan da gөrj nьqaiuьna вastap alьp kelmei tūra almadь.

Kəzjrgj kezdegj sovet qoqamьnьn qandai kapitalistjk qoqamnan вolsa da өzgece airьqcalьqь — вūl qoqamda antagonistjk, çau taptar endj mylde çoq, eksploatator taptar çoiьldь, al sovet qoqamь вolьp otьrqan çūmьscьlar, carualar, intelligentsia dostьqpen вjrlesjp jsteu negjzjnde өmjr syrjp, çūmьs jsteude. Kapitalistjk qoqamdь çūmьscьlar men kapitalisterdjn arasьndaqь, carualar men pomeccikterdjn arasьndaqь вjtjspeitjn qaicьlьqtar çegjce çep вara çatqanьnda, вūl qaicьlьqtar onьn jckj xaljnjn tūraqsьzdьqьna əkeljp soqьp otьrqanьnda, eksploatatsianьn tepkjsjnen azat вolqan, mūndai qaicьlьqtar degendj вjlmeitjn sovet qoqamь taptьq soqtьqьsulardan aman çana ol çūmьscьlardьn, carualardьn, intelligentsianьn dostьqpen вjrlesjp jsteujnjn вeinesj вolьp otьr. Osь вjrljk-ьntьmaqtьn negjzjnde sovet qoqamьnьn moraldьq-saiasi вjrljgj, SSSR qalqtarьnьn dostьqь, sovet patriotizmj sьqьldь qozqaucь kycter өrjs aldь. Osь negjzde, 1936 çьlqь noiaвrde qaвьldanqan SSSR Konstitutsiasь, eljmjzdjn çoqarqь organdarь sailauьnьn tolьq demokratialanuь tudь.

Eljmjzdjn çoqarqь organdarьn sailaudьn өzjne kelsek, вūl sailaular eljmjzdjn jckj xaljnjn airьqca kөzge tysetjn өzgeceljgj вolьp otьrqan nərselerdj — sovet qoqamьnьn вjrljgjn, SSSR qalqtarьnьn dostьqьn aita qalqandai kөrsetjp өttj. SSSR Ūlь Sovetjnjn 1937 çьlqь dekaвrde вolqan sailauьnda kommunister men partiada çoqtardьn вlogьna 90 millionqa çuьq sailaucьlar, iaqni daus вeruge qatьnasqan вarlьq adamnьn 98,6 protsentj daus вergenj, al Soiuzdьq respuвlikalardьn Ūlь Sovetterjnjn 1938 çьlqь yiende вolqan sailaularьnda kommunister men partiada çoqtardьn вlogьna 92 million sailaucьnьn, iaqni daus вeruge qatьnasqan вarlьq adamnьn 99,4 protsentjnjn daus вergenj çūrtqa məljm.

Sovet stroiьnьn вerjktjgjnjn negjzj çana sovet өkmetjnjn tausьlmas kycjnjn qainar вūlaqь mjneki osьnda.

Mūnьn mənjsj — soqьs вolqan kynde вjzdjn armianьn tьilь men maidanь вjrdei вolqandьqtan çana jckj вjrljgj kyctj вolqandьqtan ol qai eldegj armiadan вolsa da mьqtьraq вoladь degen sөz, cet elderdegj soqьs soqtьqьsuьna əuestenucjlerdjn mūnь esjnde ūstaqanь çөn вolar edj.

Cet el вaspasөzjnjn keiвjr qairatkerlerj Trotski, Zinoviev, Kamenev, Iakir, Tuxacevski, Rozengөlts, Вuxarin çana вasqa sol siaqtь qanьpezer cpiondardan, kjsj өltjrucjlerden, ziankesterden sovet ūiьmdarьnьn tazaruь sovet stroiьn «tenselttj»-mьs, onь «jrjtedj»-mьs dep вьlcьldap çyr. Būl onвaqan вьlcьldь вjraz mazaq qьlsa вolqandai. Sovet ūiьmdarьnьn ziandь, çat elementterden tazaruь sovet stroiьn qalaica tenselte aladь, qa-

laica onь jrjte aladь? Cet eldjn aldьnda qūrdai çoroqalaitьn, cet eldjn ərвjr toresьmaqьna qūldarca çer syre вas jiu sezjmj вoiьn вilegen, oqan cpiondьq qьzmet atqaruqa əzjr otьrqan cpiondardьn, kjsj өltjrucjlerdjn. ziankesterdjn, trotskicjl-вuxarincjl вjr uьs toвь, — kapitaldьn вūqauьnan azat, sovet azamatь cet eldjn çoqarь orьnda çyrgen, kapitalistjk qūldьqtьn вūqauьndaqь qandai teresьmaqьnan вolsa da əlde qaida qasiettj ekenjn ūqpaqan вjr top adamdar, — satьlqan qūldardьn вūl sūmьrai вandasь kjmge kerek, qalq ycjn onьn qandai вaqasь вoluь mymkjn, ol kjmdj «jrjte» aladь? 1937 çьlь Tuxacevski, Iakir, Uвorevic çana вasqa qanьpezerler atьluqa вūirьldь. Osьdan keijn SSSR Ūlь Sovetjnjn sailauь вoldь. Sailauda daus вeruge qatьnasqan вarlьq adamnьn 98,6 protsentj sovet өkmetjne daus вerdj.

1938 çьldьn basьnda Rozengөlts, Rьikov, Buxarin çana вasqa qanьpezerler atьluqa вūirьldь. Osьdan keijn Soiuzdьq respuвlikalardьn Ūlь Sovetterjnjn sailaularь вoldь. Daus вeruge qatьnasqan вarlьq adamnьn 99,4 protsentj sovet өkmetjne daus вerdj. Olai вolsa mūnda «jrjtudjn» belgilerj qaida, вūl «jrjtu» sailaudьn nətiçelerjne əser etpegenj qalai?

Būl cet el mьlçьndarьn tьndap otьrsan, eger вūl cpiondardь, kjsj өltjrucjlerdj, ziankesterdj aman qaldьrьp, olardьn ziankestjk jsteujne, kjsj өltjrujne, cpiondьq jsteujne kedergj çasamasa, sovet ūiьmdarь əldeqaida mьqtь, əlde-qaida tūraqtь вolqan вolar edj degen qorьtьndьqa keluge вoladь. (Kylkj). Ar-ūiattь вьlai tastap, cpiondardь, kjsj өltjrucjlerdj, ziankesterdj qorqap otьrqan вūl gospodinder өzderjnjn sьrьn tьm erte вjldjrjp alьp otьrqan çoqpa eken?

Sovet ūiьmdarьnьn cpiondardan, kjsj өltjrucjlerden, ziankesterden tazaruь ol ūiьmdardьn вūrьnqьdan da nьqaiuьna əkeljp soquьna tijstj edj, js çyzjnde de solai вolьp otьr degen dūrьsьraq вolmai ma?

Məselen, Xasan kөljnjn qasьnda вolqan oqiqalar sovet ūiьmdarьnьn cpiondar men ziankesterden tazartьluь — olardьn nьqaiuьnьn en senjmdj qūralь ekenjn kөrsetpegende nenj kөrsetedj?

* * *

Partianьn jckj saiasat çөnjndegj mjndetterj:

1. Bastь-bastь kapitalistjk elderdj өndjrjs texnikasь çana өndjrjs kəsjвj өsujnjn qarqьnь çaqьnan kəzjr вasьp ozьp otьrqannan keijn, olardь en taiaudaqь 10 — 15 çьldьn jcjnde ekonomika çaqьnan da вasьp ozatьndai вolьp, өndjrjs kəsjвjnjn өrleuj, enвek өnjmdjljgjnjn өsuj, өndjrjs texnikasьnьn çetjldjrjluj вūdan ərj de өrjstetjle вersjn.

2. En taiaudaqь 3 — 4 çьldьn jcjnde astьqtьn çьlma-çьlqь өndjrjlujn 8 millirad pudqa, ərвjr gektardan alьnatьn astьqtьn orta cьqьmьn 12 — 13 sentnerge çetkjzjletjndei вolьp, texnika egjsterjnjn өndjrjluj orta esseppen 30 — 35 protsent ūlqaiatьndai вolьp, qoi men cocqanьn sanь ekj ese, sibr malь — 40 protsent, çьlqьnьn sanь — 35 protsent kөвeietjndei вolьp, вjzdjn egjn caruacьlьqь men mal caruacьlьqьnьn өrleuj вūdan ərj de өrjstetjle вersjn.

3. Çūmьscьlardьn, carualardьn, intelligentsianьn materialdьq, mədeniettjk xaljn ondau jsj вūdan ərj de çyrgjzjle вersjn.

4. Bjzdjn sotsialistjk Konstitutsia yzdjksjz çyzege asьrьlьp otьrьlsьn, eldjn saiasi өmjrjn aqьrьna deijn demokratialandьru jsj çyzege asьrьlьp otьrьlsьn, sovet qoqamьnьn morəldьq-saiasi вjrljgj çana çūmьscьlardьn, carualardьn, intelligentsianьn dostьqpen вjrlesjp jsteuj nьqaitьla вersjn, SSSR qalqtarьnьn dostьqь вarьnca kyceitjle вersjn, sovet patriotizmj kyceitjljp, өrjstetjle вersjn.

5. Kapitalistjk qorcau ūmьtьlmasьn, cet el razvedkasь вjzdjn eljmjzge cpiondarьn, kjsj өltjrucjlerjn, ziankesterjn çjвerjp otьratьndьqь este ūstalsьn, osь este ūstalьp, вjzdjn sotsialistjk razvedka nьqaitьla вersjn, qalq çaularьn talqandap qūrьtuьna oqan yzdjksjz kөmek kөrsetjljp otьrьlsьn.

III

BK(в)P NЬN NЬƠQAIA BERUJ

Saiasi вaqьt pen kyndeljktj praktikalьq çūmьs çaqьnan qaraqanda, esep вerjljp otьrqan dəujr partiamьzdьn sara çolь tolьq çeŋjp cьqqan dəujr вoldь. **(Du ūzaq qol capalaqtau).**

Bykjl qalq caruacьlьqьnda sotsialistjk sistemanьn вekjgendjgj, əndjrjs kəsjвj men egjn caruacьlьqьn çaŋa texnika negjzjnde qaita qūrudьn aiaqtaluь, əndjrjs kəsjвjnde ekjncj вesçьldьq plannьn mezgjljnen вūrьn orьndaluь, çьlsaiьn əndjrjletjn astьqtьn 7 milliard pud dəreçesjne ərleuj, qaiьrcьlьq pen çūmьssьzdьqtьn qūrtьluь çana qalqtьn materialdьq, mədeni dəreçəsjnjŋ artuь, — вjzdjŋ partiamьzdьn saiasatьnьn dūrьstьqьn, onьn вascьlьqьnьn dūrьstьqьn kərsetetjn negjzgj çetjskendjkter osьlar.

Osь orasan zor çetjskendjkterdj kərgenson, вjzdjŋ partiamьzdьn sara çolьna qarsьlar əlgj ərtyrlj «solcьl» çana «oŋcьl» aqьmdar, əlgj trotskicjl-petakovcjl çana вūxarincjl-rьikovcьl azqьndardьn вərj laçsьzdan вjr uьs вop вūqьp, əzderjnjŋ sjljkpe «platformalarьn» çasьrьp, podpoliege kettj. Olar qalq erkjne kənuge вatьlь çetpei, mencevikterge, es-erlerge, facisterge qosьlьp, cet el razvedkasьna qьzmet etuge ketudj, cpiondьqqa çaldanuдь, Sovetter Soiuzьnьn çaularьna eljmjzdj вəlcektetjp, onda kapitaldьq qūldьqtь qaita ornatuqa kəmektesudj mjndetjne aludь qolailь kərdj.

Partiamьzdьn çolьna qarsьlardьn, keijn qalq çaularь вolqandardьn masqara вolьp qūrьqanь osьndai.

Qalq çaularьn talqandai otьrьp, partia men sovet ūiьmdarьn azqьndardan tazarta otьrьp, partia əzjnjŋ saiasat çana ūiьmdastьru çūmьsьnda вūrьnqьdan da qūrьctai вjrljktj вoldь, partia əzjnjŋ Ortalьq Komitetjnjŋ təŋjregjne вūrьnqьdan da вerjk toptastь. **(Du qol capalaqtau. Delegattardьn вərj orьndarьnan tjk tūrьp, вaiandamacьnь qūttьqtaidь. «Stalin çoldasqa— ura! Stalin çoldas çasasьn! Partiamьzdьn Ortalьq Komitetj çasasьn! ura!» degen daustar cьqadь).**

Esep вerjljp otьrqan dəujrdjŋ jcjnde partianьn jckj tūrmьsьn ərjstetu çənjndegj, onьn ūiьmdastьru çana propaganda çūmьsь turalь naqtь məljmetterdj qarastьraiьq.

1. PARTIA SOSTAVЬN ÇAQSЬLAU CARALARЬ. ŪIЬMDARDЬ ЬQCAMDAU. BASCЬ ORGANDARDЬ TƏMENGJ ÇŪMЬSTARQA ÇAQЬNDATU

Esep вerjljp otьrqan dəujrdjŋ jcjnde partia men onьn вascь organdarьn nьqaitu jsj eŋ aldьmən ekj çolmen çyzege asьrьlьp otьrdь: partianьn sostavьn tərtjpteu, senjmsjz adamdardь ьqьstьrьp cьqaru, tandaulь adamdardь jrjktep alu, ūiьmdardь ьqcamdau, olardьn kəlemjn kjcjreitu, вascь organdardь təmengj, operativtj naqtь çūmьstarqa çaqьndatu çolьmen çyzege asьrьlьp otьrьldь.

Partianьn XVII siezjne partianьn 1 million 874 mьn 488 myцesjnen əkjl keljp edj. Eger osь məljmetterdj partianьn вūdan вūrьnqь, XVI siezjne əkjl çjвergen mycelerjnjŋ sanь çənjndegj məljmetpen salьstьrsaq, partianьn XVI siezjnen XVII siezjne deijngj dəujrdjŋ jcjnde partiaqa çaŋadan 600 mьn myce qosьlqan вolьp cьqadь. 1930 — 1933 çьldardьn çaqdailarьnda partiaqa adamdardьn mūndai çalpalama kjruj partia sostavьn dūrьs, kənjldegjdei keŋeitu emes ekendjgjn partia sezвei otьra almadь. Partia əzjnjŋ qatarьna tek adal, вerjlgen qana adamdar emes, tjptj sonьmen qatar kezdeisoq adamdar da, partianьn tuьn əzderjnjŋ qara вastarьnьn maqsatьna paidalanudь kəzdeitjn mansapqorlarda kjrjp kele çatqandьqьn вjldj. Partia əzjnjŋ kyctjljgj tek əz mycelerjnjŋ sanьnda qana emes, sonьmen qatar, eŋ aldьmen olardьn sapasьnda ekendjgjn вjlmei otьra almadь. Osьqan вailanьstь partianьn sos-

tavьn tərtjpteu məselesj tudь. Partia mycelerj men kandidattarьnьң 1933 çьlь bastalqan tazalauьn soza beruge ūiqarьldь, səitjp ol cьnьnda 1935 cьldьң maiьna deijn sozьldь. Odansoң, partiaqa çaңa myceler aludь toqtatuqa ūiqarьldь, səitjp ol cьnьnda 1936 çьlqь sentəbrge deijn toqtatьldь, onьң berçaqьnda, partiaqa çaңa myceler alu jsj tek 1936 çьlqь noiabrdjң 1 nde qana qaita bastaldь. Odansoң Kirov çoldastь çaulardьң əltjruj partiada kydjktj elementterdjң az emes ekendjgjn kərsettj, osьqan bailanьstь, partia dokumentterjn tekserjp, auьstьruqa ūiqarьldь, onьң berçaqьnda, mūnьң ekeuj de tek 1936 çьlqь sentəbrde qana aiaqtaldь. Partiaqa çaңa myceler men kandidattar alu jsj tek osьdan keijn qana qaita bastaldь. Barlьq osь caralardьң nətiçesjnde partia əz qatarьn kezdeisoq, masьl, mansapqor çana tjkelei çau elementterden tazalap, neqūrlьm tabandь, berjlgen adamdardь jrjktep aldь. Tazalaudь kyrdelj qatalarsьz çyrgjzjldj deuge bolmaidь. Amal ne, qatalar camalalarlьq məlcerden kəp bolьp cьqtь. Səz çoq, bjzge endj çappai tazalau ədjsjn paidalanuqa bolmaidь. Bjraq, qalai degenmen 1933 — 1936 çьldardaqь tazalau qalaida kerek edj, səitjp ol negjzjnen dūrьs nətiçeler berdj. Kəzjrgj XVIII siezge partianьң 1 million 600 mьңdai mycelerjnen əkjl keljp otьr, iaqni XVII siezdegjden partianьң 270 mьң mycesj kem bolьp otьr. Bjraq mūnda çaman ecteңe çoq. Qaita būl çaqsь, əitkenj partia əzjn aramzalardan tazalau arqьlь nьqaiadь. Kəzjr bjzdjң partiamьz əzjnjң mycelerjnjң sanь çaqьnan bjrcama az, bjraq onьң ornьna əzjnjң sapasь çaqьnan çaqsь.

Būl ylken çetjskendjk.

Partianьң kyndeljktj bascьlьqьn təmengj çūmьsqa çaqьndatu çənjnen, onь naqtьlai beru çənjnen çaqsartuqa keletjn bolsaq, partia ūiьmdardь ьqcamdap, olardьң məlcerlerjn kjcjreitu jsj partia organdarьnьң būl ūiьmdardь basqaruьn çeңjldetuge, al bascьlьqtьң əzjn naqtь, jsker, operativtj etuge eң çaqsь qūral bolьp tabьladь degen qorьtьndьqa keldj. Ьqcamdau jsj qalq komissariattarь çənjnde dc, əkjmcjljk-territorialьq ūiьmdar çənjnen de, iaqni soiuzdьq respublikalar, əlkeler, oblьstar audandar çana basqalarь çənjnen de çyrdj. Jstelgen caralardьң arqasьnda kəzjr bjzde soiuzdьq 7 respublikanьң ornьna soiuzdьq 11 respublika, SSSR dьң 14 qalq komissariatь ornьna 34 qalq komissariatь, 70 əlkc men oblьstardьң ornьna 110 əlke, oblьstar, qalalьq çana selolьq 2559 audannьң ornьna 3815 audan bar. Osьqan səikes, partia bascь organdarьnьң sistemasьnda kəzjr BK(b)P Ortalьq Komitetj bastaqan 11 Ortalьq Komitet, 6 əlkeljk komitet, 104 oblьstьq komitet, 30 okrugtjk komitet, 212 çalpь qalalьq komitet, 336 qalalьq-audandьq komitet, 3479 selolьq-audandьq komitet çana 113060 bastauьc partia ūiьmdarь bar.

Ūiьmdardь ьqcamdau jsj aiaqtalьp bjttj deuge bolmaidь. Tegjnde ьqcamdau jsj būdan bьlai da jstele berjletjn bolar. Bjraq, qalai bolqanmen de, būl ьqcamdau jsj çūmьsqa kyndeljktj bascьlьqtь çaqsartu çənjnen de, bascьlьqtьң əzjn təmengj naqtь çūmьsqa çaqьndatu çənjnen de əzjnjң igj nətiçelerjn osь kynde-aq berjp otьr. Men ūiьmdardь ьqcamdau jsjnjң bascь çūmьsqa çyzdegen, mьndaqan çaңa adamdardь çoqarьlatuqa mymkjncjljk bergendjgjn aitьp ta tūrqanьm çoq.

Būl da ylken çetjskendjk.

2. KADRLARDЬ JRJKTEP ALU, OLARDЬ ÇOQARЬLATU, OLARDЬ DŪRЬS ORNALASTЬRU

Partianьң sostavьn retke salьp otьru çana bascь organdardь naqtьlь təmengj çūmьsqa çaqьndatu partianь çana onьң bascьlьqьn būdan bьlai da nьqaitudьң bjrden-bjr qūralь bolmadь, bola almadь da. Partianь nьqaitudьң esep berjp otьrqan dəujrdjң jcjnde basqa bjr qūralь — kadrlardьң arasьndaqь çūmьstь negjzjnen ondau, kadrlardь jrjktep alu, olardь çoqarьlatu, olardь dūrьs ornalastьru, olardь çūmьs ystjnde tekserjp otьru jsjn oңdau boldь.

Partianьң kadrlarь — partianьң komandalьq sostavь, al вjzdjң partia өkmet basьnda otьrqandьqtan, — ol kadrlar memlekettjk bascь organdardьң komandalьq sostavь da boladь. Praktikada sьnalqan dūrьs saiasi baqьt belgjlengennen keijn, partianьң kadrlarь partia çana memleket bascьlьqьnьң bastь kycj boladь. Dūrьs saiasi baqьt boluь әrine, вjrjncj çana eң maңьzdь js. Bjraq būl әlj çetkjljksjz. Dūrьs saiasi baqьt deklaratsia ycjn emes, çyzege asьru ycjn kerek. Al dūrьs saiasi baqьttь çyzege asьru ycjn, partianьң saiasi baqьtьn tysjnetjn, onь өz baqьtьm dep вjletjn, onь çyzege asьruqa әzjr otьrqan, ol baqьttь praktikada çyzege asьra вjletjn çana ol baqьt ycjn çauaptь bola alatьn, onь qorqai alatьn, onьң çolьnda kyrese alatьn kadrlar kerek, adamdar kerek. Mūnsьz dūrьs saiasi baqьttьң qaqaz betjnde qaluь ьqtimal.

Dәl osь araqa kelgende, kadrlardь dūrьs jrjktep alu turalь, kadrlardь өsjru turalь, çaңa adamdardь çoqarьlatu turalь, kadrlardь dūrьs ornastьru turalь, olardь jstegen çūmьsьna qarai dūrьs tekseru turalь mәsele qoiьladь.

Kadrlardь dūrьs jrjktep alu degennjң mәnjsj ne?

Kadrlardь dūrьs jrjktep alu degennjң mәnjsj — orьnвasarlar men çәrdemcjlerdj çinap alьp, kense qūrьp, odan әrtyrlj nūsqaular cьqarьp otьru degen sөz emes. (Kylkj). Mūnьң mәnjsj — qьzmet dәreçesjn çolsьz paidalanu, ondaqan, çyzdegen adamdardь вjr orьnnan ekjncj orьnqa, odan keijn taqь qaita вet-aldь auьstьra вeru, ūcь-qiьrь çoq «qaita qūrьlьstar» çasai вeru degen de sөz emes (kylkj).

Kadrlardь dūrьs jrjktep aludьң mәnjsj mьnau:

Bjrjncjden, partia men memlekettjң altьn qorь — kadrlardь вaqalau kerek, olardь kәdjrleu kerek, olardь qūrmetteu kerek.

Ekjncjden, kadrlardь вjlu kerek, әrвjr kadr qьzmetkerdjң qasietterj men kemcjljkterjn qūnttap вjljp otьru kerek, qьzmetkerdjң qaвjletj qandai qьzmet ornьnda carьqtai alatьnьn вjljp otьru kerek.

Ycjncjden, kadrlardь mәpelep өsjrjp otьru kerek, өsjp kele çatqan әrвjr qьzmetkerdjң çoqarь kөterjlujne kөmektesjp otьru kerek, mūndai qьzmetkerlermen aspai-saspai, «әurelenuge» uaqьttь aiamau kerek, olardьң өsujn tezdetu kerek.

Tөrtjncjden, çaңa, ças kadrlardьң eskj ornьnda tūruь asьp ketujne, olardьң qoçьrap ketujne çol вermei, çaңa, ças kadrlardь der kezjnde, вatьl çoqarьlatьp otьru kerek.

Besjncjden, qьzmetkerlerdj çūmьs ornьna ornalastьrqanda әrвjr qьzmetker өzjn tijstj ornьmdamьn dep sezetjndei etjp, әrвjr qьzmetker вjzdjң ortaq jsjmjzge өzjnjң çeke basьnьң qasietterj çөnjnen qolьnan keletjnjnjң вәrjn tygel вere alatьndai etjp, kadrlardь dūrьs ornalastьru çөnjndegj çūmьstьң çalpь baqьtь osь dūrьs ornalastьrudьң өzjn kerek qьlьp otьrqan, saiasi çoldьң talaptarьna әвden sәikes вolatьnьndai etjp ornalastьru kerek.

Mūnda çaңa, ças kadrlardь вatьl çana der kezjnde çoqarьlatu turalь mәselenjң airьqca maңьzь bar. Menjң oiьmca, вjzdjң adamdarda вūl mәsele çөnjnde әlj tolьq aiqьn tysjnjk çoq. Keiвjreuler, adamdardь jrjktep alqanda eң aldьmen qart kadrlarqa вet tyzeu kerek dep sanaidь. Keiвjreuler, osьnьң kөrjsjnce, eң aldьmen, ças kadrlarqa вet tyzeu kerek dep oilaidь. Menjңce, вūlardьң ekj çaqь da qatelesetjn siaqtь. Әrine, qart kadrlar partia men memleket ycjn — ylken bailьq. Olarda вascьlьq etu çөnjndegj zor tәçriвe, marksistjk-lenindjk printsiptjljk çaqьnan cьnьqqandьq, jstj вjletjndjk, dūrьs aңqaratьndьq kyc bar, al вūl aitьlqandar ças kadrlarda çoq. Bjraq, вjrjncjden, qart kadrlar әrqacan az вoladь, kerek mөlcerjnen kem вoladь, onьң ystjne çaratьlьstьң taвiqi zandarь вoiьnca olardьң jsten cьqa bastauь çij kezdesedj. Ekjncjden, qart kadrlardьң вjr вөlegjnde keide өtkenge maltьqьp, eskjge maltьqьp cьqa almaitьndьqqa, өmjrdegj çaңa nәrsenj вaiqamaitьndьqqa вeijmdjljk boladь. Mūnьң

өzj çaŋanь sezuden qalqandьq dep ataladь. Būl ylken çana qauptь kemcjljk. Ças kadrlarqa kelgende, qart kadrlarda bar təçribe, cьnьqqandьq, jstj bjletjndjk, dūrьs aŋqaratьndьq kyc ças kadrlarda, ərine, çoq. Bjraq, bjrjncjden, ças kadrlar asa kөpcjljk, ekjncjden, olar çastar, sondьqtan olarqa əzjr jsten cьqu qaupь tuьp tūrqan çoq, ycjncjden, olarda ərbjr bolceviktjk qьzmetkerdjŋ өte baqalь sapasь — çaŋanь sezucjljk çetkjljktj, tөrtjncjden, olardьŋ өsuj, bjljm aluь sondai tez, olardьŋ qarьctap çoqarь өrleuj sondai kyctj — olardьŋ qarttardь quьp çetjp, olarmen qoian qoltьq bjrge bolьp, olardьŋ laiьqtь orьnbasarlarь bolatьn uaqьtь qacьq emes. Demek, mjndet — ne qart kadrlarqa, ne çana kadrlarqa bet tyzeude emes, qaita, partia men memlekettjŋ bascьlьq çūmьsьnьŋ çalpь bjr çiьnьnda qart kadrlar men ças kadrlardь ūctastьruqa, bjrjktjruge bet tyzeu boladь. **(Ūzaq qol capalaqtau).**

Mjneki, sondьqtan ças kadrlardь bascьlьq orьndarqa der kezjnde, batьl çoqarьlatьp otьru kerek.

Partianьŋ esep berjp otьrqan dəujr jcjnde partia bascьlьqьn nьqaitu jsjndegj eleulj tabьstarьnьŋ bjrj — partianьŋ **kadrlardь** jrjktep alu çөnjnde qart kadrlar men ças kadrlardь ūctastьruqa tөmennen çoqarьqa deijn osь baqьttь oidaqьdai çyzege asьrьp kelgendjgj boladь.

Partianьŋ Ortalьq Komitetjndegj məljmetke qaraqanda, esep berjp otьrqan dəujrdjŋ jcjnde partia memlekettjk çana partialьq çolmen bascьlьq orьndarqa partiada bar çana partiaqa çaqьn tūrqan ças bolcevikterden 500 mьŋnan asa adamdь, onьŋ jcjnde 20 protsentten artьq əielderdj çoqarьlata bjlgenj kөrjnedj.

Kəzjrgj mjndet nede?

Kəzjrgj mjndet — kadrlardь jrjktep alu jsjn tөmennen çoqarьqa deijn bjr qolqa tolьq tapsьrьp, būl jstj tijstj, qьlьmi, bolceviktjk dəreçege kөterude.

Mūnьŋ ycjn kadrlardь bjlu, olardь çoqarьlatu çana jrjktep alu jsjn ərtyrlj bөljmder men sektorlarqa bьtьratьp çjberucjljktj çoiu kerek, būl jstj bjr çerge çinaqtau kerek.

Būl jstj bjr çerge çinaqtaitьn orьn — BK(b)P Ortalьq Komitetjnjŋ sostavьndaqь kadrlar basqarmasь çana partianьŋ ərbjr respublikalьq, өlkeljk, oblьstьq ūiьmьnьŋ sostavьndaqь kadrlar bөljmj boluqa tijs.

3. PARTIA PROPAGANDASЬ. PARTIA MYCELERJNE ÇANA PARTIA KADRLARЬNA MARKSISTJK-LENINDJK TƏRBIE BERU

Partia çūmьsьnьŋ өte maŋьzdь өte çauaptь taqь bjr salasь bar. Partianь çana onьŋ basch organdarьn nьqaitu çūmьsь, esep berjljp otьrqan dəujrdjŋ jcjnde partia çūmьsьnьŋ osь salasьmen çyzege asьrьlьp otьrdь. Partia çūmьsьnьŋ būl salasь — baspasөz betjnde çana auzca çyrgjzjletjn partia propagandasь çana ygjt çūmьsь, partia mycelerjn çana partia kadrlarьn marksizm-leninizm ruxьnda tərbieleu çūmьsь partianьŋ çana onьŋ qьzmetkerlerjnjŋ saiasi çana teorialьq bjljm dəreçesjn arttьru çūmьsь.

Partia propagandasь jsjnjŋ, qьzmetkerlerjmjzge marksistjk-lenindjk tərbie beru jsjnjŋ zor maŋьzь barlьqь turalь kөp aitьp çatudьŋ qaçetj bola qoiar ma eken. Men tek partia apparatьnьŋ qьzmetkerlerjn qana aitьp otьrqanьm çoq. Men komsomol, profsoiuz, sauda-kooperativ, caruacьlьq, sovet, oqu-aqartu ūiьmdarьnьŋ, əskerljk ūiьmdardьŋ çana basqa ūiьmdardьŋ qьzmetkerlerjn de aitьp otьrmьn. Partianьŋ sostavьn retke salu çana bascьlьq organdardь tөmengj çūmьsqa çaqьndatu jsjn qanaqattanarlьq etjp çolqa qoiuqa boiadь; kadrlardь çoqarьlatu, olardь jrjktep alu, olardь çūmьsqa bөlu jsjn qanaqattanarlьq etjp çolqa qoiuqa boladь; bjraq, mūnьŋ bərj osьlai bola tūrqanda da, bjzdjŋ partia propagandasь bjrer sebeppen aqsai bastasa, bjzdjŋ kadrlarqa marksistjk-lenindjk tərbie beru jsj nacarlai bastasa, būl kadrlardьŋ saiasi çana teorialьq bjljm dəreçe-

sjn arttьru çənjndegj çūmьsьmьz bəseңdese, al, būqan bailanьstь, kadrlardьң өzderj bjzdjң alqa basu perspektivamьzqa kөңjl bөluden qalsa, bjzdjң jsjmjzdjң dūrьs ekenjn tysjnuden qalsa çana olar, çoqarьdan berjlgen nūsqaulardь mənjsjne kөz çjbermei, bet-aldь orьndap otьratьn perspektivasьz jskersjngen adamdarqa ainalsa, — onda bjzdjң bykj! memlekettjk çana partialьq çūmьsьmьz nacarlamai qalmaidь. Memlekettjk çana partialьq çūmьsьmьzdьң qai salasьnda bolsa da qьzmetkerlerdjң saiasi bjljm dəreçesj çana marksistjk-lenindjk sanalьlьqь neqūrlьm çoqarь bolsa, çūmьstьң өzj solqūrlьm çoqarь çana çemjstj boladь, çūmьstьң nətiçelerj solqūrlьm çaqsь boladь, al qьzmetkerlerdjң saiasi bjljm dəreçesj çana marksistjk-lenindjk sanalьlьqь neqūrlьm tөmen bolsa, çūmьstьң bөgelu çana aiaqsьz qalu mymkjncjljgj solqūrlьm kyctj boladь, qьzmetkerlerdjң өzderjnjң ūsaqsьp, azqьndap, jskersjngen-ūsaqcьl adamdarqa ainalu mymkjncjljgj, olardьң azu mymkjncjljgj solqūrlьm kyceie beredj, — mūnь aidan anьq aqiqat dep tanu kerek. Eger bjz çūmьstьң barlьq salalarьndaqь kadrlarьmьzdь, jckj çaqdai men qalqaralьq çaqdaida emjn-erkjn dūrьs baqьt ūstai alatьndai etjp ideologia çaqьnan daiarlai bjlsek çana saiasi çaqьnan cьnьqtьra bjlsek, eger bjz olardь eljmjzge bascьlьq etu məselelerjn oncama qatelespei cece alatьn tolьq çetjlgen marksist-lenincjl qьzmetkerler etjp өsjre bjlsek, — onda barlьq məselelerjmjzdjң onnan toqьzь cecjldj dep esepteuge bjzdjң tolьq dəleljmjz bolatьnьn senjmmen aituqa boladь. Al bjz būl mjndettj sөzsjz orьndai alamьz, өitkenj būl mjndettj orьndau ycjn kerek bolatьn kyc-qūraldьң çana mymkjncjljkterdjң bjzde bərj de bar.

Ças kadrlardь өsjru çana qalьptandьru çūmьsь bjzde daqdьda qьlьm men texnikanьң çeke taraularьnda çaңa mamandьqtьң çeke taraularьnda өz aldьna bөlek çyrgjzjledj. Būlai etu qaçet çana qolailь da. Dərjger mamannьң onьmen qatar fizika neinese botanika mamanь bolubnьң, ia bolmasa fizika, botanika mamanьnьң onьmen qatar dərjger maman bolubnьң qaçetj çoq. Bjraq qьlьmnьң bjr salasь bar, qьlьmnьң būl salasьn bjlu qьlьmnьң barlьq salalarьndaqь bolcevikterge mjndet. Qьlьmnьң būl salasь — qoqam turalь, qoqamnьң damu zaңdarь turalь, proletarlьq revolutsianьң damu zaңdarь turalь, sotsialistjk qūrьlьstьң damu zaңdarь turalь, kommunizmnjң çeңuj turalь marksistjk-lenindjk qьlьm. Өitkenj өzjn lenincjlmjn dep atap çyretjn, bjraq өzjnjң mamandьqьnan basqanь bjlmeitjn, aitalьq, matematikadan, botanikadan nemese ximiadan basqanь bjlmeitjn çana өzjnjң mamandьqьnan arqь çerdegj ecnərsenj kөrmeitjn adamdь naqьz lenincjl dep esepteuge bolmaidь. Lenincjl adam qьlьmnьң өzj syigen salasьnьң mamanь bolьp qana otьra almaidь, — mūnьmen qatar ol өz eljnjң taqdьrьna asa kөңjl bөljp otьratьn, qoqamnьң damu zaңdarьmen tanьs bolьp otьratьn, būl zaңdardan paidalana bjletjn çana elge saiasi bascьlьq etu jsjne belsenjp qatьnasatьn saiasatcь-qoqam qьzmetkerj boluqa tijs. Būl, ərine, maman bolcevikter ycjn ystep çyktelgen mjndet boladь. Bjraq būl — nətiçesjnde artьqьmen paida beretjn mjndet boladь.

Partia propagandasьnьң mjndetj, kadrlarqa marksistjk-lenindjk tərbie beru çūmьsьnьң mjndetj— qoqamnьң damu zaңdarь turalь marksistjk-lenindjk qьlьmqa çetjlu jsjnde çūmьstьң barlьq taraularьndaqь kadrlarьmьzqa kөmektesu bolu kerek.

Propaganda jsjn çana kadrlarqa marksistjk-lenindjk tərbie beru jsjn oңdau caralarь turalь məsele BK(b)P Ortalьq Komitetjnde talai ret talqьqa salьndь, būqan ərtyrlj oblьstьq partia ūiьmdarьnьң propagandisterj qatьnastь. Būl məseleni qaraqanda 1938 çьlqь sentəbrde «BK(b)P tarixьnьң qьsqaca kursьnьң» basьlьp cьquь eske alьndь. «BK(b)P tarixьnьң qьsqaca kursьnьn» çarьqqa cьquь eljmjzde marksistjk-lenindjk propagandanьң odansaiьn өrjsteujne bastaidь dep tanьldь. BK(b)P Ortalьq Komitetjnjң būl çūmьstarьnьң nətiçelerj onьң «Partia propagandasьn «BK(b)P

tarixьnьn qьsqaca kursьnьn» cьquьmen bailanьstь çyrgjzu turalь» belgjlj qaulьsьnda çarialandь.

Osь qaulьnь negjzge alьp çana BK(в)P Ortalьq Komitetjnjn 1937 çьlqь marttaqь plenumьnьn «Partia çūmьsьnьn kemcjljkterj turalь» cьqarqan belgjlj qaulьsьn eske alьp, BK(в)P Ortalьq Komitetj partia propagandasь çūmьsьndaqь kemcjljkterdj çoiu çөnjnde çana partia mycelerj men partia kadrlarьna marksistjk-lenindjk tərbie beru jsjn ondau çөnjnde mьnadai bastь caralar belgjledj:

1. Partia propagandasь çana ygjt çūmьsь bjr çerge qaraitьn bolsьn, propaganda çana ygjt bөljmderj, baspasөz bөljmderj BK(в)P Ortalьq Komitetjnjn sostavьndaqь bjrьnqai propaganda çana ygjt basqarmasь bolьp bjrjktjrjletjn bolsьn, partianьn ərbjr respublikalьq, өlkeljk çana oblьstьq ūiьmьnьn sostavьnda tijsjnce propaganda çana ygjt bөljmj qūrьlatьn bolsьn;

2. Propagandanьn kruçoktjk sistemasьna əuestenucjljktj dūrьs emes dep tanьp çana marksizm-leninizm negjzderjn partia mycelerjnjn çeke-çeke өzdjgjnen yirenu ədjsjn qolailьraq dep tauьp, partia baspasөz betjnde propaganda çyrgjzu jsjne çana propagandanьn leksialьq sistemasьn ūiьmdastьruqa өte kөnjl bөletjn bolsьn;

3. Ərbjr oblьstьn ortalьqьnda tөmengj zvenodaqь kadrlarьmьzdьn bjljmjn tolьqtьratьn çьldьq kurstar acьlatьn bolsьn;

4. Eljmjzdjn bjrsьpьra ortalьqtarьnda orta zvenodaqь kadrlarьmьz ycjn lenindjk ekj çьldьq mektepter acьlatьn bolsьn;

5. Partianьn teoria çөnjnen bjljmdj kadrlarьn daiarlau ycjn BK(в)P Ortalьq Komitetj çanьnan marksizmnjn-leninizmnjn çoqarь dəreçelj yc çьldьq mektebj acьlsьn;

6. Eljmjzdjn bjrsьpьra ortalьqtarьnda propagandisterdjn çana gazet qьzmetkerlerjnjn bjljmjn tolьqtьratьn çьldьq kurstar acьlsьn;

7. VUZ darda marksizmdj-leninizmdj oqьtatьn oqьtucьlardьn bjljmjn tolьqtьru ycjn, marksizmnjn-leninizmnjn çoqarь dəreçelj mektebj çanьnan 6 ailьq kurs acьlsьn.

Kəzjrdjn өzjnde çyrgjzjljp çatqan, bjraq əlj çetkjljktj məlcerde çyrgjzjlmegen būl caralar çyzege asьrьlsa, būl caralardьn tezarada igjljktj nətiçe beretjnj kymənsjz.

4. TEORIANЬN KEIBJR MƏSELELERJ

Teorianьn edəujr praktikalьq manьzь bar keibjr məseleleri çөnjnde bjzdjn çoldastar arasьnda tolьq ūqьnucьlьqtьn bolmauь da, būl məselelerde keibjr catasqandьqtьn boluь da bjzdjn propagandalьq çana ideologialьq çūmьsьmьzdaqь kemcjljkterdjn sanьna qosьladь. Men, çalpь alqanda memleket turalь, əsjrese bjzdjn sotsialistjk memleket turalь məselenj çana bjzdjn sovet intelligentsiasь turalь məselenj aitьp otьrmьn.

Keide: «bjzdə eksploatator taptar çoiьldь, dūspan taptar bjzdjn elde endj çoq, eckjmnjn qarsьlьqьn basuqa tura kelmeidj, olai bolsa endj memlekettjn qaçetj çoq, memleket qūruqa tijs, — onda bjz өzjmjzdjn sotsialistjk memlekettjn qūruьna nege kөmektespeimjz, nege onь qūrtuqa tьrьspaimьz, memlekettjktjn būl eskj-ūsqьlarьnьn bərjn laqtьrьp tastaitьn uaqьt çetken çoq pa?» dep sūraucьlar bar.

Nemese taqь: «eksploatator taptar bjzde kəzjrdjn өzjnde çoiьldь, sotsializm negjzjnen ornatьldь, bjz kommunizmge qarai kele çatьrmьz, al memleket turalь marksistjk qьlьm — kommunizm tūsьnda ecbjr memleket bolmau kerek deidj, — onda bjz өzjmjzdjn sotsialistjk memleketjmjzdjn qūruьna nege kөmektespeimjz, memlekettj eskj zaman zattarьnьn muzeijne beretjn uaqьt çetken çoq pa?» dep sūrau qoiadь.

Būl sūraular, Marks pen Engelstjn memleket turalь qьlьmьnьn çeke ereçelerjn būl sūraulardьn avtorlarь cьn nietjmen çattaqanьn kөrsetedj.

Bjraq mūnьmen qatar ol sūraular būl qьlьmnьң cьn mənjne ol çoldastardьң tysjnbegendjgjn, būl qьlьmnьң çeke ereçelerj qandai tarixi çaqdailarda cьqarьlqanьn anьqtamaqanьn kərsetedj, əsjrese olardьң kəzjrgj qalqaralьq çaqdaidь tysjnbegenjn, kapitalistjk qorcau faktьsьn çana sotsializm elj ycjn būdan tuьp otьrqan qauьptardь kərmegenjn ьspattaidь. Būl sūraulardan kapitalistjk qorcau faktьsьn çete baqalamaqandьq qana kərjnjp tūrqan çoq. Būl sūraulardan, bjzdjң elge cpiondar, kjsj өltjrucjler çana ziankester çjberjp otьratьn, bjzdjң elge soqьs acьp cabuьl çasau ycjn qolaiь kelgen minuttь qamtьp qaluqa tьrьsatьn burçuazialьq memleketterdjң çana olardьң organdarьnьң rəlj men maңьzьn çete baqalamaqandьq ta kərjnjp tūr, sol siaqtь būl sūraulardan bjzdjң sotsialistjk memlekettjң çana sotsializm eljn sьrtqь çaudьң cabuьlьnan qorqau ycjn kerek bolьp otьrqan onьң əskerljk, çazalaucь çana razvedka organdarьnьң rəlj men maңьzьn çete baqalamaqandьqtan boldь. Mūndai qapьda qaluьmьzdьң sebebj — bjzdjң sotsialistjk memleketjmjzdjң çana onьң razvedkasьnьң mexanizmjnjң rəlj men maңьzьn çete baqalamaqandьq, — sovet memleketj tūsьnda razvedka tykke tūrmaitьn bolmacь nərse, sovet memleketjnjң өzj siaqtь sovet razvedkasьn da kөp ūzamai būrьnqь zaman zattarьnьң muzeijne beruge tura keledj dep mьlçьңdap, sovet razvedkasьn çete baqalamaqandьq boldь.

Mūndai çete baqalamaucьlьq bjzde qaidan tudь?

Būl çete baqalamaucьlьq memleket turalь marksizm qьlьmьnьң keibjr çalpь ereçelerjnjң çete damьtьlmaqandьqьnan çana çetkjljksjzdjgjnen tudь. Būl çete baqalamaucьlьq, memlekettjk çūmьstьң bjzde 20 çьldьq praktikalьq təçribesj — teorialьq qorьtьndьlar çasau ycjn asa kөp material beretjn təçribesj bola tūrsa da, tjlesek, tjptj teoriadaqь būl kemcjljktjң ornьn oidaqьdai etjp toltьruqa mymkjncjljgjmjz bola tūrsa da, bjzdjң memleket teoriasь çөnjndegj məselelerge mylde kecjrgjsjz — beiqam qaraqandьqьmьzdan өrjs aldь. Marksizm teoriasьn odan ərj өrjstetuge mjndettj bolqan orьs marksisterjnjң teoria çөnjndegi mjndetterj turalь Leninnjң asa maңьzdь nūsqauьn bjz ūmьtьp kettjk. Būl çөndə Lenin, mjne bьlai degen:

> «Bjz Markstjң teoriasьn aiaqtalqan çana damьtuqa bolmaitьn bjr nərse dep tjptj qaramaimьz; qaita, bjz: būl teoria, tūrmьstan keijn qalqьsь kelmegen sotsialister barlьq baqьtta odan ərj alqa bastьruqa tijstj bolqan qьlьmnьң tek jrge tasьn qana qaladь dep bjlemjz. Bjz Markstjң teoriasьn, əsjrese orьs sotsialisterjnjң өzdjgjnen өrjstetuj kerek dep esepteimjz, өitkenj būl teoria, çeke alqanda, Fransiaqa qa-

raqanda Angliada basqaca qoldanьlatьn, Germaniaqa qaraqanda Frantsiada basqaca qoldanьlatьn, Reseige qaraqanda Germaniada basqaca qoldanьlatьn tek çalpь **bascьlьq** ereçelerdj qana kərsetedj». (Lenin, II tom, 492 bet).

Məselen, sotsialistjk memleket damuь teoriasьnьn Engels aitqan klassikalьq formulasьn alaiьq:

«Baqьndьrьp ūstau kerek bolatьn qoqamdьq taptar qalmaqan uaqьtta, bjr taptьn ekjncj tapqa ystemdjgj bolmaitьn kezde, əndjrjstegj kəzjrgj anarxiadan tuqan çeke tjrcjljk etu ycjn bolatьn kyres bolmaitьn kezde, sol kyresten tuatьn soqtьqьsular, kycteuler bjtken uaqьtta — sonda basьp-çancьp ūstau kerek bolatьn da ecnərse bolmaidь, sonda būl funksianь kəzjr atqarьp otьrqan memlekettjk əkmet biljgjnjn de ecbjr qaçettjgj bolmaidь. Memlekettjn cьnьmen bykjl qoqam əkjlj bolьp cьqatьn bjrjncj aktь — əndjrjs qūraldarьn qoqam mencjgjne ainaldьru, — sonьmen bjrge, onьn memleket retjnde, əz betjmen jstegen aktьsьnьn en aqtьqь da boladь. Ol uaqьtta memlekettjk əkmettjn qoqam qarьm-qatьnastarьna qol sūquь bjrden-bjrge kereksjz bola bastaidь da, əzjnen-əzj toqtaladь. Adamdardь basqarudьn ornьn nərselerdj basqarьp, əndjrjs protsesterjne bascьlьq etu basadь. Memleket «qoldan būzьlmaidь», ol **qūridь» (F. Engels,** «Anti-diuring» 1933 çьl, Partizdatta basьluь, 202-bet).

Engelstjn būl ereçesj dūrьspa?

Ia, dūrьs, bjraq mьna ekj carttьn bjrj bolqan kynde dūrьs: a) **eger** sotsialistjk memlekettj zerttegende, qalqaralьq faktordan aldьn-ala aulaq bolьp, zertteudjn qolailь boluь ycjn el men memlekettj qalqaralьq çaqdaidan onaca alьp, eldjn jckj damuьnьn tūrqьsьnan qana zertteitjn bolsaq, nemese в) **eger** sotsializm kəzjrdjn əzjnde-aq barlьq elderde nemese elderdjn kəpcjljgjnde çendj, kapitalistjk qorcaudьn ornьnda js çyzjnde sotsialistjk qorcau tūr, sьrttan cabuьl çasalu qaupь endj çoq, armia men memlekettj kyceitudjn endj qaçetj çoq dep bolçaitьn bolsaq, dūrьs.

Al eger, sotsializm çeke alьnqan bjr elde qana çengen bolsa, sondьqtan qalqaralьq çaqdaidan aulaq cьquqa myldem bolmaitьn bolsa, — onda ne jsteu kerek? Būl sūrauqa Engelstjn formulasь çauap bermeidj. Zatьnda Engels mūndai sūraudь aldьna qoimaidь da, demek, onьn būl sūrauqa çauabь boluь mymkjn emes te edj. Engels sotsializm barlьq elderde nemese elderdjn kəpcjljgjnde ertelj-kec bjr mezgjlde çendj degen bolçauqa syienedj. Demek, Engels mūnda «sotsializm elderdjn kəpcjljgjnde çendj deljk, sonda proletarlьq, sotsialistjk memlekette qandai əzgerjster boluqa tijs dep sūrauьmьz kerek» degen formulasь boiьnca elderdjn kəpcjljgjnde sotsializm çendj degen faktьqa çol bere otьrьp, belgjlj bjr eldjn konkrettj sotsialistjk memleketjn zerttemeidj, çalpь sotsialistjk memleket ataulьnьn damuьn zertteidj. Sotsialistjk memleket turalь məselenj zerttegende Engels qalqaralьq carttar, qalqaralьq çaqdai sьqьldь faktordan myldem aulaq bolatьn faktьsьnьn sebebj — problemanьn osьndai çalpь, abstraktь sipatьnan qana dep tysjnuge boladь.

Al būdan cьqatьn qorьtьndь — sotsialistjk memleket ataulьnьn taqdьrь turalь Engelstjn çalpь formulasьn kapitalistjk qorcauda otьrqan, sьrtqь soqьs cabuьlьnьn qaupьnda tūrqan, osь sebepten qalqaralьq çaqdaidan aulaq kete almaitьn çana sotsializmnjn çenjsterjn sьrtqь cabuьldan qorqauqa mymkjndjgj bolu ycjn əzjnjn qaramaqьnda çaqsь yiretjlgen armianь da, çaqsь ūiьmdastьrьlqan çazalau organdarьn da, mьqtь razvedkanь da ūstauqa tijstj bolьp otьrqan, demek, əzjnjn əbden kyctj memleketjn ūstauqa tijstj bolьp otьrqan — çeke alьnqan bjr eldegj sotsializmnjn çeke, konkrettj çaqdaiьna qoldanuqa bolmaidь.

Bjzdjn zamanьmьzdan 45 — 55 çьl būrьn ətken marksizm klassikterjnen ərbjr çeke eldjn damu tarixьndaqь adьr-būdьr kezenderdjn barlьqьn çana qandaiьn bolsa da sol zamanda bolçaudь talap etuge bolmaidь.

Bjz, marksizm klassikterjnjn ürpaqь pec ystjnde tьnьc çatьp,daiar qaulьlardь qorek ete вeretjn вoluьmьz ycjn, ərвjr çeke elde 50 — 100 çьldan keijn tuuь mymkjn вolatьn teorialьq məselelerdjn вarlьqьna çana qandaiьna вolsa da marksizm klassikterj вjzge daiьn qaulьlar çasaр вerujn talap etudjn өzj kylkj вolar edj. **(Çalpь kylkj).** Bjraq, вjz marksizmnjn keiвjr çalpь ereçelerjn yirenjp alumen tьnвai, marksizmnjn asьlьn вjludj, вjzdjn elde sotsialistjk memlekettjn çiьrma çьl өmjr syrujnjn təçriвesjn eskerjp yirenudj, aqьrьnda, osь təçriвege syiene otьrьp çana marksizmnjn mazmūnьna syiene otьrьp, marksizmnjn keiвjr çalpь ereçelerjn konkretteudj, dəleldeudj çana olardь oqdaudь вjzdjn zamanьmьzdaqь marksist-lenincjlderden talap ete alamьz, etuge tijstjmjz de. Lenin өzjnjn «Memleket çana revolutsia» degen ataqtь kjtaвьn 1917 çьlqь aqūsta çazdь, iaqni Oktəвr revolutsiasьnan, sovet memleketjnjn ornauьnan вjrnece ai вūrьn çazdь. Lenin вūl kjtaptьn вastь mjndetj — memleket turalь Marks pen Engelstjn qьlьmьn opportunisterdjn вūrmalauьnan, өqjn ainaldьruьnan qorqau dep вjldj. Lenin «Memleket çana revolutsia»nьn ekjncj вөljmjn çazвaqcь вolqan, mūnda ol 1905 çьlqь, 1917 çьlqь orьs revolutsialarь təçriвesjnjn вastь qorьtьndьlarьn cьqarmaq вolqan. Lenin kjtaвьnьn ekjncj вөljmjnde вjzdjn eljmjzde sovet өkmetjnjn өmjr syru təçriвesjne syiene otьrьp, memleket teoriasьn teksere cecjp, jlgerj damьtpaqcь вolqanьna ecвjr kymən вolmasqa tijs. Bjraq вūl mjndettj orьndap cьquqa oqan açal kedergj вoldь. Al Leninnjn jstep ylgjre almai ketkenjn, onьn cəkjrtterj jstep cьquqa tijs. **(Du qol capalaqtau).**

Memleket paida вolqanda qoqamnьn вjr-вjrjne çau taptarqa вөljnu negjzjnde paida вoldь, eksploatator azcьlьqtьn myddesjn kөzdep eksploatatsialanucь kөpcjljktj auzdьqtap otьru ycjn paida вoldь. Memleket вiljgjnjn qarularь—en aldьmen armia, çazalaucь organdar, razvedka, tyrmeler вoldь.

Memlekettjn jsjn negjzgj ekj funksia sipattaidь: jckj (вastь) funksia — eksploatatsialanucь kөpcjljktj tjzgjndep ūstau çana sьrtqь (вastь emes) funksia — өzjnjn ystemdjk etucj taвьnьn territoriasьn өzge memleketterdjn territoriasь eseвjnen kenеitu, nemese өz memleketjnjn territoriasьn вasqa memleketterdjn çorьq çasauьnan qorqau funksiasь. Jstjn çaiь qūl iemdenu zamanьnda çana feodalizm tūsьnda osьndai edj. Kapitalizm tūsьnda da jstjn çaiь osьndai вolьp otьr.

Kapitalizmdj qūlatu ycjn вurçuazianь өkmet вasьnan tysjrjp qana qoimai, kapitalisterdj ekspropriatsialap qana qoimai, sonьmen вjrge вurçuazianьn memlekettjk macinasьn, onьn eskj armiasьn, onьn вiurokrat cinovnikterjn, onьn politsiasьn myldem qiratu kerek, sөitjp onьn ornьna çana proletarlьq memlekettjktj, çana sotsialistjk memlekettj ornatu kerek. Bolcevikterdjn naq osьlai jstegendjgj çūrtqa məljm. Bjraq mūnan — çana proletarlьq memlekette eskj memlekettjn funksialarь proletarlьq memlekettjn kerekterjne səikes өzgertjljp saqtaluь mymkjn emes degen maqna tjptj de cьqpaidь. Mūnan вjzdjn sotsialistjk memleketjmjzdjn formalarь өzgerusjz qaluь kerek degen maqna, вjzdjn memleketjmjzdjn вastapqь funksialarь kelecekte de tygel saqtaluь tijs degen maqna tjptj de cьqpaidь. Cьnьnda вjzdjn memleketjmjzdjn formalarь вjzdjn eljmjzdjn damuьna вailanьstь çana sьrtqь çaqdaidьn өzgerujne вailanьstь өzgerjp otьr, kelecekte de өzgermek.

Leninnjn mьna sөzderj əвden dūrьs:

> «Burçuazialьq memleketterdjn formalarь өte aluan-aluan вoladь, вjraq olardьn maqnasь вjreu: вūl memlekettjn вərj de saiьp kelgende qalai degenmen de **вurçuazianьn diktaturasь.** Kapitalizmnen kommunizmge өtu, ərine, saiasi formalardьn orasan mol çana aluan-aluan вoluьn tuqьzвai qoimaidь, вjraq olardьn maqnasь вjreu qana вolmaq, ol: **proletariat diktaturasь»** (Lenin, XXI tom, 393 вet).

Oktəbr revolutsiasьnan berj qarai bjzdjn sotsialistjk memleket өzjnjn damuьnda bastь ekj fazadan өttj.

Bjrjncj faza — Oktəbr revolutsiasьnan bastap eksploatator taptardь çoiqan uaqьtqa deijngj dəujr. Būl dəujrdjn negjzgj mjndetj — qūlatьlqan taptardьn qarsьlasuьn basuda, eljmjzdj interventterdjn cabuьl çasauьnan qorqauda, өndjrjs kəsjbj men aul caruacьlьqьn qalpьna keltjrude, kapitalistjk elementterdj çoiuqa kerektj çaqdailardь daiьndauda boldь. Osьqan səikes bjzdjn memleketjmjz būl dəujrde negjzgj ekj funksianь çyzege asьrьp otьrdь. Bjrjncj funksia — eljmjzdjn jcjnde qūlatьlqan taptardь çanьctap basu. Būl çөnjnen bjzdjn memleket, sьrt çaqьnan qaraqanda, funksiasь baqьnbaucьlardь çanьctap basuda bolqan būrьnqь memleketterge ūqsastau edj, bjraq printsiptjk mьnadai bjr aiьrmasь bar: bjzdjn memleket enbekcj kөpcjljktjn myddesjn kөzdep eksploatatsialaucь azcьlьqtь çanьctap basьp otьrdь, al odan būrьnqь memleketter eksploatatsialaucь azcьlьqtьn myddelerjn kөzdep, eksploatatsialanqan kөpcjljktj çanьctap basьp otьrdь. Ekjncj funksia — eljmjzdj sьrtqь cabuьldan qorqau. Būl cөnjnen de bjzdjn memleket, sьrt çaqьnan qaraqanda, өzderjnjn elderjn qarulanьp qorqaqan būrьnqь memleketterge ūqsastau edj, bjraq olardьn printsiptjk mьnadai bjr aiьrmasь bar: bjzdjn memleketjmjz enbekcj kөpcjljktjn çenjsterjn sьrtqь cabuьldan qorqap otьrdь, al odan būrьnqь memleketter mūndai retterde — eksploatatsialaucь azcьlьqtьn bailьqtarь men privilegialarьn qorqap otьrdь. Mūnda taqь da ycjncj funksia boldь, ol bjzdjn memleket organdarьnьn caruacьlьq-ūiьmdastьru çana mədeni-tərbie beru çūmьsь, ol çūmьstьn kөzdegen maqsatь — çanа bet bergen sotsialistjk caruacьlьqtь өrkendete beru, adamdardь sotsializm ruxьnda qaita tərbieleu. Bjraq būl çanа funksia osь dəujrde aita qalqandai өrkendetjlgen çoq.

Ekjncj faza — ol qala men derevnenjn kapitalistjk elementterjn çoiudan bastap caruacьlьqtьn sotsialistjk sistemasьnьn tolьq çengenjne deijngj çana çanа Konstitutsianь qabьl alqanqa deijngj dəujr. Būl dəujrdjn negjzgj mjndetj — bykjl eljmjzde sotsialistjk caruacьlьqtь ūiьmdastьru çana kapitalistjk elementterdjn aqtьq qaldьqtarьn çoiu, mədeniet revolutsiasьn ūiьmdastьru, eljmjzdj qorqau ycjn osь zamanqa tolьqьnan sai armianь ūiьmdastьru. Osьqan səikes bjzdjn sotsialistjk memleketjmjzdjn funksialarь da өzgerdj. Eljmjzdjn jcjndegj çau kycterdj soqьs kycjmen basu funksiasь çoqaldь, өctj, өitkenj eksploatatsia çoiьldь, eksploatatsialaucьlar endj mylde çoq çana çanьctap basarlьq eckjm çoq. Çanьctap basu funksiasьnьn ornьna memleketjmjzde ūrьlardan çana qalq mylkjn talaucьlardan sotsialistjk mencjktj qorqau funksiasь paida boldь. Eljmjzdj cetten çasalatьn cabuьldan qorqau funksialarь tolьqьnan saqtaldь, olai bolsa Qьzьl Armia men Soqьs-Tenjz Flotь da saqtaldь, sondai-aq cet el razvedkalarьnьn bjzdjn eljmjzge çjberetjn cpiondarьn, kjsj өltjrgjcterjn, ziankesterjn qolqa tysjrjp çazasьn beru ycjn çazalaucь organdar men razvedka saqtaladь. Memleket organdarьnьn caruacьlьq ūiьmdastьru çana mədeni-tərbie beru çūmьsьnьn funksiasь saqtaldь çana әbden-aq өrkendetjldj. Memleketjmjzdjn eljmjz jcjndegj kəzjr negjzgj mjndetj — beibjt caruacьlьq ūiьmdastьru, mədeni-tərbie beru çūmьsьn çyrgjzude bolьp otьr. Bjzdjn armiamьzdь, çazalaucь organdardь çana razvedkanь alatьn bolsaq, olar qaruьnьn өtkjr çyzjn eldjn jcjne emes, sьrtьna, sьrtqь dūspandarqa çūmsap otьr.

Өzderjnjz kөrjp otьrsьzdar, bjzde kəzjr myldem çanа, tarixta bolьp kөrmegen çana өzjnjn formasь men funksialarь çaqьnan bjrjncj fazadaqь sotsialistjk memleketten edəujr aiьrmacьlьqь bar sotsialistjk memleket ornadь.

Bjraq damu jsj osьmen qana toqtap qalmaidь. Bjz jlgerj, kommunizmge qarai bettep kelemjz. Bjzde kommunizm dəujrjnde de memleket saqtala ma?

Инв. №/1752/-38
Вкп. лист

Ia, eger kapitalistjk qorcau çoiьlmaitьn вolsa, eger cetten вolatьn soqьs caвuьlьnьq qaupь qūrtьlmaitьn вolsa, memleket saqtaladь. Onьq вer çaqьnda, jckj çana sьrtqь çaqdaiłardьq өzgerjsjne qarai memleketjmjzdjq formasь taqь da өzgeretjndjgj tysjnjktj.

Çoq, eger kapitalistjk qorcau çoiьlatьn вolsa, onьq ornьna sotsialistjk qorcau ornaitьn вolsa, memlcket saqtalmaidь, вjtedj.

Sotsialistjk memleket turalь məselenjq çaiь osьlai.

Ekjncj məsele — sovet intelligentsiasь turalь məsele.

Memleket turalь məsele siaqtь вūl məselede de вjzdjq partianьn jcjnde вjrsьpьra kyngjrttjk, ūqьnьspaucьlьq bar.

Sovet intelligentsiasь turalь məselede partianьq pozitsiasь əвden aiqьn вola tūrsa da, вjzdjq partianьq jcjnde əlj de вolsa, sovet intelligentsiasьna qas, partianьq pozitsiasьna siьspaitьn kөzqarastar taralьp çyr. Būl terjs kөzqarastardь iemdenucjler sovet intelligentsiasьn çūmьscь tавь men carualarqa çat, tjptj ziandь dep sanap, onь elemei, çek kөrjp qaraitьndьqь вelgjlj. Ras, sovettjk өrkendeu dəujrjnjq jcjnde intelligentsia qalqpeq çaqьndasьp, onьmen adal jstese otьrьp, өzjnjq sostavь çaqьnan da, өzjnjq dəreçesj çaqьnan da negjzjnen өzgerjp ylgjrdj, ol osь arqьlь eskj, вurçuazialьq intelligentsiadan printsipialdь tyrde өzgeçe intelligentsia вolьp otьr. Bjraq, əlgj çoldastardьq mūnьmen çūmьsь çoq kөrjnedj. Olar, intelligentsia pomeccikter men kapitalisterde qьzmet jstep çyrgen, eskj zamanda negjz alьp qalqan kөzqarastar men qarьm-qatьnastardь sovet intelligentsiasьna orьnsьz çapsьrьp, eskj ənge salularьn qoimai keledj.

Revolutsiaqa deijngj, eskj zamanda, kapitalizm çaqdailarьnda intelligentsia eq aldьmen dəulettj taptardan — dvorəndardan, өndjrjs kəsjвj ielerjnen, kupesterden, kulaktardan, taqь sondailardan cьqqan adamdardan qūraldь. Intelligentsianьq arasьnda meccandardan, ūsaq cinovnikterden, tjptj carualar men çūmьscьlardan cьqqandar da вoldь, вjraq olar onda ecqandai cecucj rөl atqarqan çoq çana atqara almadь da. Intelligentsia qalьвьnca dəulettj taptardьq qolьna qarap, solarqa qьzmet jstedj. Sondьqtan eljmjzdegj revolutsiacьl elementterdjq, eq aldьmen çūmьscьlardьq intelligentsiaqa, kөвjne өcpendjljkke capqan senjmsjzdjk вjldjrgendjgj tysjnjktj. Ras, eskj intelligentsia çūmьscь tавьnьq kөzqarasьnda вolqan çana өzjnjq taqdьrьn çūmьscь tавьnьq taqdьrьmen aqьrьna deijn вailanьstьrqan çeke adamdar, ondaqan вatьl, revolutsiacьl adamdar вerdj. Bjraq intelligentsianьq arasьnda mūndai adamdar өte az edj, səitjp olar intelligentsianь tūtas alqanda onьq pjcjnjn өzgerte alqan çoq.

Alaida intelligentsia çөnjndegj əqgjme Oktəвr revolutsiasьnan keijn, cet el soqьs interventsiasьn talqandaqannan keijn, əsjrese industrialandьru çana kollektivtestjru jsj çeqgennen keijn, eksploatatsianьq qūrtьluь çana caruacьlьqtьq sotsialistjk sistemasьnьq вekuj eljmjzge çaqa Konstitutsia вerjp, onь çyzege asьruqa realdь mymkjncjljk çasaqan kezde negjzjnen өzgerdj. Eskj intelligentsianьq anaqūrlьm ьqpaldь çana kvalifikatsialь вөlegj, Oktəвr revolutsiasьnьq alqacqь kynderjnde-aq intelligentsianьq basqa вūqaralarьnan вөljnjp cьqьp, sovet өkmetjne qarsь kyres çarialap, saвotaçdьqqa tystj. Būl ycjn ol tijstj sazaiьn tarttь, onь sovet өkmetjnjq organdarь tas-talqan etjp, ьdьratьp çjвerdj. Olardьq panalap qalqandarьnьq kөpcjljgj, keijn вjzdjq eldjq çaularь arqьlь ziankestjkke, cpiondьqqa tartьlьp, sonьmen өzderjn intelligentsia qatarьnan өcjrdj. Eskj intelligentsianьq mamandьqь az вolqanmen, sanь anaqūrlьm kөp вolqan вasqa вөlegj kөpke deijn вjr orьnda tenseljp, «çaqsь uaqьttardь» kyttj, вjraq вūdan keijn qoldarьn вjr sjltep tastap eptep-septep qьzmet jsteuge sovet өkmetjmen siьsuqa ūiqarqan kөrjnedj. Eskj intelligentsianьq вūl gruppasьnьq kөpcjljgj qartaiьp qaldь, jsten cьqa вastadь. Eskj intelligentsianьq ycjncj вөlcegj, eq aldьmen, kvalifikatsiasь вūdan вūrьnqь вөlegjnen de kem вolqan qatardaqь вөlegj qalqqa qosьldь da sovet өkmetjnjq soqьnan erdj. Onьq вjljmjn tolьqtьruь kerek вoldь, ol cьnьnda вjzdjq çeqa-

rь dəreçelj oqu orьndarьmьzda вjljmjn tolьqtьra вastadь da. Al, eskj intelligentsianьң differensialanuьnьң çana çjktelujnjң osьndai aur protsesjmen qatar çaңa intelligentsianьң qalьptasuьnьң, kyc çūmьldьruьnьң çana kyc çinauьnьң qaulaqan protsesj вolьp çattь. Çūmьscь tавьnьn, carualardьң, eңвekcj intelligentsianьң qatarьnan cьqqan çyzmьңdaqan ças adamdar çoqarь dəreçelj oqu orьndarь men texnikumdarqa вardь, mektepterden qaitьp keljp, intelligentsianьn siregen qatarьn tolьqtьrdь. Olar intelligentsiaqa çaңa çjger-kyc вerdj, intelligentsianь çaңaca, sovetce çandandьrdь. Olar intelligentsianьң вykjl вeinesjn өz sipatь men өz вeinesjnc ūqsas etjp myldem өzgerttj. Eskj intelligentsianьң qaldьqtarь çaңa, sovettjk, qalqtьq intelligentsianьң arasьna sjңjp kettj. Sonьmen, qalqqa tьqьz вailanьstь, asa kөpcjljgj qalqqa cьn ьqьlasьmen вerjljp, qьzmet etuge əzjr otьrqan çaңa, sovettjk intelligentsia çasaldь.

Osьnьң qorьtьndьsьnda kəzjr вjzde sostavь çaqьnan da, əleumettjk saiasi вeinesj çaqьnan da вurçuazialьq, eskj intelligentsiadan inyldem өzgece, tolьp çatqan, çaңa, qalqtьq, sotsialistjk intelligentsia вar.

Intelligentsiaqa senвeu kerek, oqan qarsь kyresu qaçet degen eskj teorianь pomeccikter men kapitalisterge qьzmet etken eskj, revolutsiaqa deijngj intelligentsia çөnjnde qoldanuqa əвden вolatьn edj. Kəzjr вūl teorianьң zamanь өttj çana ol endj вjzdjң çaңa, sovettjk intelligentsia çөnjnde qoldanuqa вolmaitьn teoria. Çaңa intelligentsia ycjn çaңa teoria kerek, çūmьscь тавь men carualardьң myddelerjn kөzdep intelligentsiaqa dostьq qatьnas çasaudь, onьң qamьn oilaudь, onь kədjrleudj çana onьmen вjrge jstesudj kerek qьlatьn çaңa teoria qaçet.

Tvsjnjktj вolqan cьqar.

Tjptj taң qalarlьq çana sөket вjr nərsc — intelligentsianьn çaqdaiьnda вolqan osьndai kyrdelj өzgerjsterdjң вarlьqьnan keijn, вurçuazialьq intelligentsiaqa qarsь вaqьttalqan eskj teorianь negjzjnde sotsialistjk intelligentsia вolьp tавьlatьn вjzdjң çaңa, sovettjk intelligentsiaqa qoldanвaq вolatьn adamdar вjzdjң partiada əlj вar kөrjnedj. Būl adamdar, çaqьnda qana zavodtar men kolxozdarda çūmьstь staxanovca jstep çyrgen, al odan keijn вjljm alu ycjn çoqarь dəreçelj oqu orьndarьna çjвerjlgen çūmьscьlar men carualar oquqa вarqanson naqьz adam вoludan qaladь, ekjncj sorttaqь adam вoladь deitjn kөrjnedj. Būdan вjljm ziandь çana qauptj nərse degen sөz cьqadь. **(Kylkj).** Bjz вarlьq çūmьscьlar men вarlьq carualardь mədeniettj çana вjljmdj etkjmjz keledj, вjz mūnь вjrazdan keijn jsteimjz de. Bjraq, вūl qaçaiьp çoldastardьң kөzqarasь вoiьnca, mūndai niettjң ylken qaupь вar kөrjnedj, өitkenj çūmьscьlar men carualar mədeniettj, вjljmdj вolqannan keijn, olardьң ekjncj sorttaqь adamdardьn qatarьna qosьlu qaupjne, ūcьrauь mymkjn kөrjnedj. **(Çalpь kylkj).** Būl qaçaiьp çoldastardьң artta qalqandьqtь, nadandьqtь, qaraңqьlьqtь, qara tynektj dərjpteuge deijn qūldьrauь əçep emes. Būl tysjnjktj de. Teorialьq çaqьnan syrjnudjң aiaqь ecuaqьtta çaqsьlьqqa aparьp soqqan emes, soqa almaidь da.

Bjzdjң çaңa, sotsialistjk intelligentsia turalь məselenjң çaiь osьlai.

* *
*

Partianь вūdan вьlai da nьqaitu çөnjndegj mjndetterjmjz:

1. Partia mycelerjnjң sanalьlьq dəreçesjn arttьra otьrьp, partia qatarьna sьnalqan, kommunizm jsjne вerjlgen çoldastardь qana çeke-çeke jrjktep ala otьrьp, partianьң sostavьn yzdjksjz oңdap otьru kerek;

2. Basсь organdardьң вascьlьq çūmьsьnьң operativtjgjn, naqtьlьqьn neqūrlьm kөвeitetjn вolьp, məçjljscjl, keңsecjldjktj neqūrlьm azaitatьn вolьp, вascь organdardь tөmengj çūmьsqa çaqьndatu kerek;

3. Kadrlardь jrjktep alu jsjn вjr ortalьqqa вaqьndьru kerek, kadrlardь məpelep өsjrjp otьru kerek, qьzmetkerlerdjң qasietterj men kemcjljkterjn qūnttap вjljp otьru kerek, ças qьzmetkerlerdj вatьlьraq çoqarьlatьp

otьru kerek, kadrlardь jrjktep alu, ornalastьru jsjn partianьn saiasi çolьnьn talaptarьna laiьqtau kerek;

4. Partia propagandasь men ygjt çūmьsьn вjr ortalьqqa вaqьndьru kerek, marksizm-leninizm ideialarьnьn propagandasьn keŋeitu kerek, вjzdjn kadrlardьn teorialьq dəreçesjn, saiasi cьnьquьn arttьru kerek.

* *
*

Çoldastar! Men eseptj вaiandamamdь aiaqtaimьn.

Men partiamьzdьn esep вerjp otьrqan dəujrdjn jcjnde өtken çolьn çalpь tyrde surettedjm. Partianьn çana onьn Ortalьq Komitetjnjn вūl dəujr jcjndegj çūmьsьnьn nətiçelerj məljm. Bjzde kemcjljkter men qatalar вoldь. Partia çana onьn Ortalьq Komitetj ol kemcjljkter men qatalardь çasьrqan çoq, olardь tyzeuge tьrьstь. Eleulj çemjster de, ylken-ylken tавьstar da вar, ol tавьstar вjzdjn вasьmьzdь ainaldьrmauqa tijs.

Bastь qorьtьndь mьnada — eijmjzdjn çūmьscь tавь adamdь-adam eksploatatsialauьn qūrtьp, sotsialistjk stroidь вekjtjp, өz jsjnjn dиrьstьqьn вykjl dynie çyzjne ьspattadь. Bastь qorьtьndь mjneki osь, өitkenj вūl qorьtьndь çūmьscь tавьnьn kycjne, onьn typkjljktj çenjp cьqpai qoimaitьndьqьna senjmdj nьqaitadь.

Qalq kapitalister men pomecciktersjz, kupester men kulaktarsьz tūra almaidь, dep вarlьq elderdjn вurçuaziasь qaqsaidь. Qalqtьn eksploatatorlarsьz әвden çaqsь tūra alatьnьn вjzdjn eldjn çūmьscь tавь js çyzjnde ьspattadь.

Çūmьscь tавь вurçuazialьq eskj tərtjpterdj вūzьp, eskjnjn ornьna çanа nərse çasai almaidь dep вarlьq elderdjn вurçuaziasь qaqsaidь. Eskj stroidь вūzьp qana qoimai, tjptj çanа, çaqsь, sotsialistjk stroidь, sonьn өzjnde, krizisterdj, çūmьssьzdьqtь вjlmeitjn stroidь ornata alatьnьn вjzdjn eldjn çūmьscь tавь js çyzjnde ьspattadь.

Carualar sotsializm çolьna tyse almaidь, dep вarlьq elderdjn вurçuaziasь qaqsaidь. Carualardьn sotsializm çolьna oidaqьdai tyse alatьnьn вjzdjn eldjn kolxozcь carualarь js çyzjnde ьspattadь.

Barlьq elderdjn вurçuaziasьnьn çana onьn reformacьl qūiьrcьqtarьnьn qattь qarmanьp çyrgen вastь nərsesj — çūmьscь tавьnьn өz kycjne senjmjn ketjru, onьn çenu mymkjncjljgjne, çenвei qoimaitьndьqьna senjmjn ketjru, sөitjp kapitalistjk qūldьqtь məngjljk etu вoladь. Өitkenj, kapitalizm əzjr qūlatьlmai, əlj de өmjr syrjp otьrqan вolsa, oi kapitalizmnjn çaqsь qasietterjnjn arqasь emes, өzjnjn çenjp cьqu mymkjndjgjne proletariattьn əlj tolьq senjp çetpegendjgjnjn arqasь ekenjn вurçuazia çaqsь вjledj. Burçuazianьn вūl вaqьttaqь tьrьsьp jstegen əreketterj myldem nətiçesjz qalьp çyr dep aituqa вolmaidь. Burçuazia çana onьn çūmьscь tавь jcjndegj agentterj çūmьscь tавьn belgjlj mөlcerde kydjk, senjmsjzdjk ūuьmen ūulandьrqanьn moiьndau kerek. Eger вjzdjn eldjn çūmьscь tавьnьn tавьstarь, eger onьn kyresj men çenjsj kapitalistjk elderdegj çūmьscь tавьnьn ruxьn kөteruge, onьn өz kycjne senjmjn nьqaituqa, çenetjndjgjne senjmjn nьqaituqa qьzmet etse, onda вjzdjn partia çūmьstь tekke jstep otьrmaqanьn aita aladь. Dəl osьlai вolatьnьna kyməndanвasa da вoladь. **(Ūzaq qattь qol capalaqtau).**

Bjzdjn çenjmpaz çūmьscь tавь çasasьn! **(Qol capalaqtau).**

Bjzdjn çenjmpaz kolxozcь carualar çasasьn! **(Qol capalaqtau).**

Bjzdjn sotsialistjk intelligentsia çasasьn! **(Qol capalaqtau).**

Bjzdjn eldegj qalqtardьn ūlь dostьqь çasasьn! **(Qol capalaqtau).**

Bykjlsoiuzdьq Kommunist вolcevikter partiasь çasasьn! **(Qol capalaqtau).**

(Delegattardьn вərj orьndarьnan tyregeljp, Stalin çoldastь qūttьqtaidь çana oqan ūzaq ovatsia çasaidь. «Ura! Stalin çoldas çasasьn! Ūlь Stalinge — ura! Bjzdjn syijktj Stalinge — ura!» degen daustar cьqьp çattь).

BK(в)P Ortalьq Komitetjnjң çймьsь turalь Stalin çoldastьң eseptj вaiandamasь вoiьnca BK(в)P XVIII siezjnjң rezolutsiasь

(Bjrauzdan qaвьldandь)

BK(в)P Ortalьq Komitetjnjn çūmьsь turalь Stalin çoldastьn eseptj вaiandamasьn tьңdap, talqьlaqannan keijn BK(в)P XVIII siezj qaulь etedj:

1. BK(в)P Ortalьq Komitetjnjn saiasi çolь çana praktikalьq çūmьsь maqūldansьn.

2. Stalin çoldastьң eseptj вaiandamasь maqūldansьn çana partianьң вarlьq ūiьmdarьna өzderjnjң çūmьsьnda Stalin çoldastьn вaiandamasьnda aitьlqan ereçeler men mjndetterdj вascьlьqqa alьp, qoldanu tapsьrьlsьn.

BK(в)P nьң XVIII siezjnde N. A. Skvortsov çoldastьң sөilegen sөzj

Çoldastar! Bykjlsoiuzdьq Kommunist (bolcevikter) Partiasьnьң Ortalьq Komitetjnjң çūmьsь turalь Stalin çoldastьң eseptj baiandamasь өtkendegj jsterdjң qorьtьndьlarьn çana Sovetter Soiuzь qalqtarьnьң kyreste çeңjp alqan sotsializm çeңjsterjnjң qorьtьndьlarьn çinaqtaqandьq qana emes, būl eseptj baiandamada kommunizmnjң tolьq çeңuj çolьnda būdan bьlai da kyresudjң mazmūnь tereң, pikjrj aiqьn programmasь bar.

Bjzdjң elde sotsializm negjzjnen qūrьldь. Bjz sotsializmnen kommunizmge bjrte-bjrte өtu dəujrjne kjrdjk.

Өtken çoldьң Stalin çoldas çasaqan analizj, taiau uaqьtqa çana kelecek uaqьtqa belgjlengen kyres perspektivalarь soncama tereң, soncama tolьq, menjң oiьmca, sovet adamь ycjn bjr de bjr kyңgjrt pjkjr qalmaidь: ne ycjn kyreskenjn, өtken bes çьldьң jcjnde osь kyrestjң nətiçesjnde nege çetkenjn, aldьnda qandai mjndetter tūrqanьn çana būdan bьlai da qatь çjgermen kyrөsuj kerek bolatьnь neljkten ekenjn ol çaqsь bjledj.

Stalin çoldastьң eseptj baiandamasьnda belgjlj tarixi merzjmnjң jcjnde өte maңьzdь mjndettj — bastь-bastь kapitalistjk elderdj ekonomika çaqьnanda quьp çetjp, basьp ozu mjndetjn orьndau qaçettjgj kөrsetjledj, өitkenj osьlai bolqan kynde qana bjzdjң elde kөpcjljk qoldь būiьmdar mol boladь çana bjzde kommunizmnjң bjrjncj fazasьnan onьң ekjncj fazasьna kөcudjң qaçettj qolailь cartь — produktьlar molcьlьqь boladь.

Demek, bjzdjң sotsialistjk өndjrjs kəsjbjn būdan bьlai da damьtьp keңeitu çolьnda tabandь, qaçьrlь tyrde kyresu — bjzdjң partianьң çana bykjl sovet qalqьnьң өte maңьzdь caruacьlьq-saiasi mjndetj bolьp tabьladь.

Tuьsqan onbjr soiuzdьq respublikalardьң semiasьndaqь Qazaqtьң Sovettjk Sotsialistjk Respublikasь ekjncj besçьldьqta respublikanь industrialandьru çolьnda kөp jlgerj bastь.

Kynj kece patcalьq kolonia bolqan, өtkende өndjrjs kəsjbj çoqqa çuьq bolqan Qazaqьstanda (tjptj 1932 çьlь aul caruacьlьqь produksiasьnьң salmaqь 60,5 protsent bolqanda өndjrjs kəsjbj produksiasьnьң salmaqь 39,5 protsent boldь), — ekjncj besçьldьqtьң jcjnde өndjrjs kəsjbj produksiasьnьң salmaqь 56,8 protsent, aul caruacьlьqь produksiasьnьң salmaqь 43,2 protsent bolьp otьr, ol industrialdь-agrarlь respublikaqa ainaldь. Qazaq respublikasьn būdan bьlai da industrialandьrudьң, onьң өndjrjs kəsjbjn damьtudьң kelecegj būrьnqьdanda zor. Soңqь besçьldьqta mьstьn, qorqasьnnьn, sinktьn, temjrdjң çana kөmjrdjң osь uaqьtqa deijn belgjlj zapastarь kөp artqanьn aitudьң өzj-aq çetkjljktj.

Çaңa kender acьldь, atap aitqanda ekjncj besçьldьqtьң jcjnde Qaratauda osь uaqьtqa deijn belgjsjz bolьp kelgen fosforit kenj, Aqtөbe oblьsьnda xrom-nikel kenj, Ortalьq Qazaqьstanda ruda men marganetstjn kenderj tabьldь.

Ekjncj besçьldьqta razvedka men anьqtalqan zapastardьң өsujn aiqьn kөrsetu ycjn keibjr sifr məljmetterjn keltjreijn.

1913 çьlь mьstьn zapasь 116 mьң tonna bolьp belgjlengen edj. 1932

çьlь — 7 million 207 mьn tonna bolьp belgjlendj çana 1937 çьlь 10 million 170 mьn tonna boldь.

Qorqasьnnьn zapasь 1913 çьlь 317 mьn tonna bolьp belgjlengen. Kəzjr qorqasьnnьn razvedka çūmьsь çyrgjzjlgen zapastarь çənjnde Qazaqьstan Sovetter Soiuzьnda bjrjncj orьn alьp otьr.

Qazaqьstan sink zapasь çənjnde de Soiuzda bjrjncj orьn alьp otьr.

Qaratauda fosforittьn çaqadan tabьlqan kenjnjn zapastarь 250 million tonna.

Atasuda, Qarsaqpai men Qarqaralьda temjr rudasьnьn zapastarь 200 million tonnadan asadь. Qazaqьstanda kəmjr zapasь 60 milliard tonnadan asadь. Mūnaidьn zapasь — 1 milliard 190 million tonna.

Qazaqьstanda bygjngj kynj nikeldjn bykjl Soiuzdaqь zapasьnьn 50 protsentj bar ekenj məljm. Soqqь uaqьtta xromittjn çana kenderj acьldь, mūnьn zapasь 10 million tonna. Būl — çer çyzjndegj en bai kenderdjn bjrj. Altaidьn polimetal rudalarь əzjnjn sostavь çaqьnan çer çyzjndegj en bai ruda. Zapastardьn 1938 çьlqь ianvardьn 1 ndegj kyijnde būl rudalarda 3 milliard 800 million somdьq sink, 2 milliard 800 million somdьq altьn, 1 milliard 900 million somdьq qorqasьn, 1 milliard 200 million somdьq mьs, 800 million somdьq kymjs bar ekenjn aitudьn əzj-aq çetkjljktj.

Bjraq būl — Qazaqьstannьn çer qoinьndaqь barlьq bailьqtarьnьn tolьq tjzbegj emes.

Soqqь besçьldьqtьn jcjnde zapastardьn əte-məte kəp tabьlqanьna qaramastan, zapastar əlj tolьq acьlьp çetken çoq. Būl çənjnde əlj kəp çūmьs jsteu kerek boladь.

Ekjncj besçьldьqtьn jcjnde Qazaqьstan industrialdь-agrarlь respublika boldь, būl əsjrese aur əndjrjs kəsjbjnjn produksiasь cьqarьluьnьn əskendjgjnen aiqьn kərjnedj. Bykjlsoiuzda balqьtьlqan qorqasьnmen salьstьrqanda 1932 çьlь balqьtьlqan qorqasьnnьn salmaqь 30,2 protsent bolqan bolsa, 1937 çьlь 75,3 protsent boldь. Qorqasьn balqьtьluь 12 ese əstj. Kəmjr əndjrjluj 5 eseden asa əstj. 1932 çьlь 700 mьn tonnadan azqana artьq kəmjr əndjrjlgen bolsa, 1938 çьlь 4 million tonnadan asa kəmjr əndjrildj. Mūnai əndjrjluj 2 esege çuьq ūlqaiьp, 625 mьn tonnaqa deijn kəbeidj.

Būl çьldardьn jcjnde Qazaqьstanda çaqa kəsjp orьndarь salьndь: Balqac mьs kombinatь salьndь, Ridder qorqasьn zavodь negjzjnen qaita qūrьldь, Sovetter Soiuzьnda qorqasьn əndjrjsjnjn alьbь bolьp tabьlatьn Cjmkent qorqasьn zavodь salьndь. Çaqa mūnai promьisьldarь acьldь. Çaqa kəmjr caxtalarь salьndь. Būl uaqьtqa deijn temjr çoldar 2 mьn kilometrden 7 mьn kilometrge deijn çettj.

Əndjrjs kəsjbj osьlai qaulap ərkendei tūrsa da, Qazaqьstanda kynnen-kynge acьlьp çatqan bailьqtardьn paidalanьluь əlj tolьq emes. Çoqarьda da aitьp əttjm, mūndai kenderdjn qatarьna Qazaqьstannьn ontystjgjndegj maqta dalasьnьn qaq ortasьndaqь Qaratau fosforitterj qosьladь. Qazaqьstannьn, Orta Aziadaqь basqa da respublikalardьn maqtalь daiasьnьn fosforit çənjndegj tjlegj ycjncj besçьldьqta 175 mьn tonnadan artьq boluqa tijs.

Qarataudьn fosforitterj Sovetter Soiuzьnda osь uaqьtqa deijn belgjlj bolьp kelgen fosforitterdjn barlьqьnan da əzjnjn sostavь çaqьnan əte bai fosforitter. Būl ken kykjrt kislotasьnьn cьqarьlatьn çerjne çaqьn. Sonьmen, Orta Azianьn, Batьs Sibirdjn maqtalь egjs dalasь çer tьnaitqьctarmen tolьq qanaqattana aladь.

Qazaqьstanda ekjncj besçьldьqtьn aul caruacьlьqь çənjndegj qorьtьndьlarь qandai? 1938 çьlda maldьn sanь 10 millionqa deijn çettj, iaqni bes çьldьn jcjnde 2 eseden asa əstj (sonьn jcjnde çьlqьnьn əsuj 45 protsent). Osьnьn nətiçesjnde kolxozdardьn ərbjr çyz yijnjn maldьn barlьq tyrlerjmen qamtamasьz etjluj 1934 çьlqь 401 bastan, 1938 çьlь 1103 basqa deijn əstj.

Egjn caruacьlьqьna kelgende, Qazaqьstanda soŋqь bes çьldьŋ jcjnde egjn caruacьlьqь kөlem çaqьnan qana өsjp qoimai, çerdj çaqsьlap meŋgeru, astьqtьŋ ərвjr gektarьnan tysetjn өnjmjn arttьru çaqьna qarai da өsjp otьrdь. Egjs kөlemj çaqьnan Qazaqьstan tuьsqan soiuzdьq respuвlikalardьŋ arasьnda ycjncj orьn aladь çana 1939 çьldьŋ egjsjne 6 million 300 mьŋ gektar egjs kөlemjmen kjrjsedj.

1933 çьlqьmen salьstьrqanda dəndj egjsterdjŋ kөlemj 1938 çьlь 25 protsent өstj, al astьqtьŋ вjr gektarьnan tysjmj 112,9 protsent өstj. Atap aitqanda, çazqь вidaidan (ol egjs kөlemjnjŋ 56 protsentjn alьp otьr) egjs kөlemj 52 protsent өstj, al egjn cьqьmdьlьqь 114,5 protsent өstj, iaqni 1933 çьlqь gektarьnan alьnqan 5,5 sentnerdjŋ ornьna, 1938 çьlь 11,8 sentnerge çettj.

Bürьn Qazaqьstanda qant qьzьlcasь myldem salьnвaitьn. Kəzjr Qazaqьstan kolxozcьlarь qantь kөp eŋ çaqsь qant qьzьlcasьn saladь çana gektarьnan orta eseppen respuвlika kөlemjnde 300 sentner өnjm aladь, al keiвjr eŋ çaqsь kolxoz zvenolarь gektarьnan 1300 sentner өnjm aldь.

Būl вes çьldьŋ jcjnde astьqtьŋ cьqьmdьlьqь edəujr өstj. Qazaqьstanda egjn caruacьlьqьmen вarlьq audandar cūqьldanadь. Kəzjr tek вjrьŋqai mal өsjrucj audandar çoq, вjren-saran вolmasa, kөcpelj caruacьlьqtar myldem çoq derljk. Egjn caruacьlьqьnьŋ edəujr өrkendeujne Qazaqьstan kolxozdarьnьŋ egjn dalasьnda macinalь texnikanьŋ kөp өskendjgj arqasьnda çettjk. 1939 çьlqь ianvardьŋ 1 nde вjzdjŋ qolьmьzda 25.537 traktor вoldь. Traktor parkjnjŋ 80 protsentj derljk ekjncj вesçьldьqtьŋ jcjnde çana ycjncj вesçьldьqtьŋ alqacqь çьlьnda alьnqan. Respuвlikanьŋ вykjl. kombain parkjnjŋ 85 protsentj ekjncj вesçьldьqtьŋ jcjnde çetkjzjlgen.

Qazaqьstanda ekjncj вesçьldьq jcjnde өsken çalqьz өndjrjs kəsjвj men aul caruacьlьqь qana emes. Qazaqьstan qalqtьŋ mədenietj, sauattьlьqь çaqьnan da өsjp otьr. Mьnadai sifrlardь keltjrsede вoladь. Oqucьlardьŋ sanь 560 mьŋnan 1 millionnan astam adamqa deijn өstj, iaqni ekj ese kөвeidj. Qazaqьstanda əsjrese orta mekteptjŋ kөвeigendjgj airьqca kөzge tysetjn nərse. Osь uaqьttьŋ jcjnde orta mektep 9 eseden asa kөвeidj, al oqucьlardьŋ sanь 9,3 ese kөвeidj. Oqucьlar turalь aitqanda, oqucь qazaq qьzdarьnьŋ sanь өskenjn atap kərsetu kerek вoladь. Ekjncj вesçьldьqtьŋ jcjnde oqucь qazaq qьzdarьnьŋ sanь 23,5 ese өstj.

Orta mektepterdjŋ kөвeiujmen qatar, вjzde çoqarь dəreçelj oqu orьndarь da kөвeidj: respuвlikada çoqarь dəreçelj oqu orьndarьnьŋ sanь 9 dan 17 ge çettj, texnikumdardьŋ sanь 80 nen 110 qa çettj. Kəzjrgj kyndegj 4 qьlьmi-zertteu instituttarь da ekjncj вesçьldьq jcjnde qūrьldь.

Baspasөz — gazetter, çurnaldar, kjtaptar, sonьŋ jcjnde qazaq tjljndegjlerj kөp өstj. Kinoustanovkalar 800 den 1.260 qa çettj, teatrlar — 15 ten 35 ke çettj, kjtapqanalar 430 dan 2073 ke çettj, taqьsьn taqьlar.

Qəzaqьstan ekjncj вesçьldьqtьŋ jcjnde iskusstvonь kөp өrkendettj — өzjnjŋ qazaq tjljndegj çaqsь operasь вar, iskusstvo qьzmetkerlerjnjŋ tamaca ūlt kadrlarь вar, өsjp kele çatqan qazaq çazucьlarь вar.

Mədeniettjŋ өsuj — вjzdjŋ partianьŋ çana Stalin çoldastьŋ өzjnjŋ вūl өte maŋьzdь ylken jske kynsaiьn kөŋjl вөljp otьrqandьqьnьŋ nətiçesj.

Mədeniet caralarьna вudçet вoiьnca çūmsalqan qaraçat 1933 çьlь 78 million som вolqan вolsa, 1939 çьlь 651 million som вolьp otьr.

Densaulьq saqtau çūmьsь çana qalqtьŋ çalpь sauattьlьqь edəujr өstj.

Өndjrjs kəsjвjnjŋ, aul caruacьlьqьnьŋ çana mədeniettjŋ өrkendeujnjŋ nətiçesjnde вjzde kadrlar, eŋ aldьmen qazaq kadrlarь orasan kөp өstj. Bjzde aldьna partia qoiqan mjndetterdj dūrьs çana tolьq orьndau çolьnda cьndap kyrese вjletjn tamaca ças qazaq kadrlarь вar.

Əsjrese, soŋqь çьldardьŋ jcjnde çoqarьlaqan adamdardьŋ arasьnda əielderdjŋ, sonьŋ jcjnde qazaq əielderjnjŋ kөp вoluь syisjnerljk js.

Kəzjr bjzdjң respublikada 200 ge çuьq kolxoz predsedatelj — əielder bar, olardьң jcjnde ordendьlarь az emes, audandьq atqaru komitetterjnjң predsedatelderj. partianьң çana komsomoldьң audandьq komitetterjnjң sekretarlarь, oblьstьq, respublikalьq mekemelerdjң çauaptь çana bascь qьzmetkerlerj bolьp çyrgen qazaq əielderj bar, qazaq əielderjnen inçenerler, agronomdar, oqьtucьlar, qьlьmi qьzmetkerler, ūcqьctar, taqьsьn taqьlar bar.

Sovet qalqьnьң myddelerjn mьqtap qorqai bjletjn əsjrese 1938 çьlь kərsetken sovettjk sotsialistjk intelligentsiamьz bar.

Qazaqьstanda ekjncj besçьldьq jcjnde aul caruacьlьqь, əndjrjs kəsjbj, mədeniet, kadrlar çənjnde bolqan osь tabьstardьң barlьqь lenindjk-stalindjk ūlt saiasatьnьң dūrьstьqьn taqь da kəzdj çetkjze, meiljnce, tolьq kərsetedj. Js çyzjnde būl saiasat bjr kezde artta qalqan, mədenietsjz. sarizmnen ezucjljk kərgen qazaq qalqьn barlьq çaqьnan bjrdei Sovetter Soiuzьndaqь aldьnqь qatardaqь qalqtardьң damu dəreçesjne çetkjzuge baqьttalqan.

Qazaqьstan osь çolmen zor senjmmen alqa basьp kelədj çana bygjngj kynj kəp soiuzdьq respublikalardь basьp oza bastadь. Būl çeңjster men tabьstar BK(b)P Ortalьq Komitetjnjң çana Stalin çoldastьң əzjnjn bascьlьqь arqasьnda qalq çaularьn — facistjk razvedkalardьң būl çaldamalь qūldarьn talqandaqan Qazaqьstan kolxozcьlar būqarasьnьң, çūmьscьlar būqarasьnьң, intelligentsiasьnьң, bolceviktik partiasьnьң çyrgjzgen kyresjnjң nətiçesj bolьp tabьladь. Qazaqьstanda çūmьstьң bascь ucaskelerjne ebjn tauьp ətjp ketken būl sūmьrailardьң zūlьmdьq çūmьsь bolmaqan bolsa, Qazaqьstan tabьstarьnьң būdan da ylken bolatьndьqь kymənsjz bolar edj. 1938 çьldьң qorьtьndьlarь osьnь kərsetedj. 1938 çьl Qazaqьstan ycjn, əndjrjs kəsjbj çaqьnan bolsьn, aul caruacьlьqь çaqьnan bolsьn mjndetterdj orьndau çənjndegj eң bjr kərnektj çьl boldь. Məselen, mūnaidь alьңьz: ekjncj besçьldьqtьң jcjnde ol qanca əskenjmen de, būdan artьq əndjruge bolatьn edj. Ədette, mūnai əndjru planь çьlma-çьl orьndalmai keldj, 1938 çьlь qana plan asьra orьndaldь. Qorqasьn çənjnde de osьlai. 1936 — 1937 çьldarь Cjmkent pen Ridderde qorqasьn balqьtu planь tolьq orьndalmadь, 1938 çьlь qana tūңqьc ret asьra orьndaldь. Qaraqandьdaqь kəmjr çənjnde de osьlai. Qaraqandь būdan būrьnqь çьldarda planьn ьlqi orьndamai kelgen bolsa, 1938 çьlь tolьq çana asьra orьndadь.

Mal caruacьlьqь çənjnde 1938 çьldьң planь edəujr asьra orьndaldь.

1938 çьl — astьq cьqьmdьlьqь çənjndegj rekord çьlь bolьp tabьladь. Orta eseppen bjz gektarьnan 10,8 sentner astьq aldьq; al çazdьq bidai çənjnde, çoqarьda da aitьp əttjm, 11,8 sentner boldь. Osьnьң nətiçesjnde Qazaqьstan astьqtь 1938 çьlь 1937-çьldaqьdan 80 protsent artьq berdj. 1936 çьldaqьdan bjrçarьm ese artьq berdj.

Turasьn aitu kerek, çoldastar, kəsjp orьndarьnda da, sovxozdarda da, MTS tarda da 1938 çьlь jstjң nətiçesjn bjrsьpьra ucaskelerde qalq çaularь əckerelengennen keijn çoqarьlatьlqan, kəbjnese çana kadrlar cectj. 1938 çьldьң būl qorьtьndьlarь, sonьmen qatar, Qazaq SSR Ūlь Sovetjnjң sailauь kezjnde dausьnьң 99,5 protsentjn kommunister men partiada çoqtardьn blogь ūsьnqan kandidattarqa bergen qazaq qalqьnьң morəldьq-saiasi bjrljgjnjң pokazatelderj — Stalin çoldastьң eseptj baiandamasьnda sovet ūiьmdarьnьң cpiondardan, ziankesterden tazartьluь, ol ūiьmdardьң būdan bьlai da nьqaiuьna çetkjzuge tijstj edj, cьnьnda çetkjzjp te otьr dep aitьlqan səzderjne çauap, sonь quattaqan jster tərjzdj bolьp kərjnedj.

Stalin çoldas aitqan mjndetterdjң Qazaqьstanqa da, onьң kommunistjk partiasьna da bytjndei qatьnasь bar ekenj kymənsjz. Əndjrjs kəsjbj çənjndegj būl mjndetterdjң bjz ycjn bjrjncj mənjsj — kəmjrdjң, mūnaidьң, qorqasьnnьn, mьstьң əndjrjsjn būdan bьlai da arttьra beru degen səz. Ycjncj besçьldьqta kəmjrdj kəzjr çobalanьp otьrqanьnan artьq beruge bjzde barlьq mymkjndjkter bar. Qaraqandь çənjnde çobalanьp otьr-

qan 8 million tonna kөmjr өndjrjsjne taqь da ekjçarьm million tonna qosu kerek. Qaraqandьnьn caxtөrlerj kөmjr çolьnda endj kyrese aladь, mūnь 1938 çьldьn qorьtьndьlarь kөrsettj. Ycjncj вesçьldьqta Emвanettj çөnjndegj programmanь ūlqaitu kerek. 1939 çьlqa arnalьp çoвalanьp otьrqan 800 mьn tonnanьn ornьna 1 million tonna mūnai вeruge вoladь Al qorqasьn çaqьna kelgende, Altai polimetal kombinatьnьn qūrьlьsь çөnjnde asьqu kerek вoladь. BK(в)P Ortalьq Komitetj men SSSR Qalq Komissarlarь Sovetjnjn qaulьsь вūdan yc ai вūrьn cьqtь, вjraq вūl qaulьnь orьndau çөnjnde çūmьstьn өte az jstelgenjn aitьp өtuge tijstjmjn, al cьnьnda вūl kombinattьn maqьzь orasan zor.

Mьs kombinatь qūrьlьsь turalь mөsele de вūdan osal emes, вjraq onьn proektj çasalqanьna 9 ai өtken вolsa da, ol proektj вekjtjlmei çatьr. Būl kombinat qūrьlьsьnьn вjrjncj kezegj вjtkennen keijn 50 mьn tonna mьs вeruge tijs, ekjncj kezegj вjtkennen keijn taqь 50 mьn tonna — barlьqь 100 mьn tonna mьs вeruge tijs, iaqni Balqac kombinatьnьn вeruge tijstj вolьp otьrqanьnan ekj ese artьq вeruge tijs.

Ycjncj вesçьldьqta Qarsaqpai, Atasu temjr rudalarьnьn kenderj negjzjnde qara metallurgianь өrkendetu mөselesjn вatьl cecu kerek, aqьrьnda, Qarataudaqь fosforitter negjzjnde superfosfat өndjretjn ximia kombinatьnьn qūrьlьsьn çedeldetu kerek.

Qazaqьstannьn өndjrjs kөsjвj вailьqtarьn oidaqьdai menqerudegj, aul caruacьlьqьn, өsjrese maqtanь çana texnikalьq egjsterdj өrkendetudegj qiьncьlьqtardьn вjrj — melioratsia, irrigatsia qūrьlьsь mөselelerjnjn tolьq cecjlmegendjgj вolьp tabьladь.

Çdanov (predsedatel). uaqьtьnьz ozdь. Taqь qanca uaqьt kerek? **Skvortsov.** Bes minut. **Çdanov.** Bes minut вereijk pe? (Daustar: «вerjlsjn»).

Skvortsov. Aqьrьnda, aul caruacьlьqь turalь aita keljp, avtomoвil remontь zavodьn salu qaçettjgjn kөrsetu kerek вoladь. Ūlan-вaitaq territoriasь вar, san mьn traktor, kombain parkj вar Qazaqьstanda avtomoвil remonttaitьn вjr de вjr zavod çoq ekenjn eskeru kerek. Bykjl remont çūmьsьn MTS tar men MTM lar orьndaidь, olardьn da masterskoilarь tolьq qūraldanьp çetpegen. Mūndai zavodtьn 1939 — 1940 çьlь salьnuь өte-mөte kerek çūmьs. Kөzjr вjz traktor remontьn kөktemgj egjske deijn kөp enвekpen, өren вjtjrjp çyrmjz.

Mal caruacьlьqь çөnjnde mal tūqьmьn asьldandьru jsjn damьtu çөnjnde kөmek kerek. Acьq kөrsetu kerek, mal caruacьlьqь өzjnjn produktьlьqь tөmen вolqandьqtan өlj mol doxod вermei otьr, aul caruacьlьqьnьn вasqa taraularь вergendei doxod вermei otьr. Maldь вudandastьru—mal tūqьmьn asьldandьru çaqьnan Qazaqьstan вasqa respuвlikalardan artta qalьp kele çatьr. Mūnьmen qatar, Qazaqьstanda mal sanьnьn ycjncj вesçьldьqta kөzjr çoвalanьp otьrqanьnan kөp өsu mymkjndjgjn eskeru kerek.

Aqьrьnda, soqqь mөsele — qatьnas çūmьsьn өrkendetu turalь. Qazaqьstan ycjn вūl mөselenjn өte maqьzdь caruacьlьq, saiasi çana mөdenjettjk maqьzь вar. Qazaqьstan territoriasь çaqьnan ekjncj Soiuzdьq respuвlika ekenjn esten cьqarmau kerek. Qazaqьstan territoriasьnьn jcjne вykjl Batьs Evropanь, Fransia, Germania, Italia, Polca, Rumьinia, Cexoslovakia sьqьldь elderdjn вөrjn siqьzьp çjвeruge вoladь. Mūndai өte ylken territoria ycjn çaqsь çolqa qoiьlqan qatьnas çūmьsь — temjr çol, әue qatьnasь, telegraf, telefon, radio qatьnastarь — caruacьlьq çana mөdeniet tūrmьstь өrkendetudjn вjrjncj вastь cartь вolьp tabьladь. Çūrttьn вөrjne mөljm, audandarqa, kolxozdarqa, sovxozdarqa вascьlьq etu jsjnde qatьnas çūmьsь ylken rөl atqaradь. Qazaqьstanda 120 audannьn oвlьs ortalьqtarmen telefon qatьnasь çoq ekenjn ūmьtpau kerek. Qazaqьstan ycjn ycjncj вesçьldьqta qatьnas mөselesjn tolьq cecu kerek.

Çoldastar, ycjncj вesçьldьqta вjzdjң aldьmьzda өte zor mjndetter tūr. Būl mjndetter вoidь вileitjn, вjzdjң qozoqalьsьmьzdьң aldьna өte ylken perspektivalar acatьn mjndetter. Būl mjndetterdj orьndauda qiьncьlьqtar kezdesetjnj sөzsjz. Stalin çoldas вjzge mūnь eskertjp te otьr. Stalin çoldas aitqanьndai, вjz ideia çaqьnan өzjmjzdj çana вarlьq kadrlardь qarulandьruqa tijstjmjz. Bjzdjң qьzmetkerlerdjң, eң aldьmen partia qьzmetkerlerjnjң saiasi вjljm dəreçesjn, marksistjk-lenindjk sanalьlьqьn arttьru turalь Stalin çoldastьң nūsqauьn orьndai вjlujmjz — tabьsqa çetujmjzdjң negjzgj cartь вoladь. Bascь qьzmetkerge eң qauptь nərse — kyreste, çūmьsta perspektivadan airьlu вoladь, osьdan keljp вascь qьzmetkerdjң cьnьnda oвьivatel dəreçesjne tysuj вoladь dep Stalin çoldas talai ret eskertken вolatьn. Stalin çoldastьң вūl turalь komsomolqa, çastarqa eskertkenj esterjnjzde вolar. Qiьncьlьqtarqa qarsь oidaqьdai kyresu ycjn, çyktelgen mjndetterdj oidaqьdai orьndau ycjn вjzdjң ərqaisьmьz өzjmjzdjң kөzdep, kyresjp çyrgen jsjmjzdjң mənjsj men maңьzьn tereң tysjnujmjz kerek.

Bjzdjң ərqaisьmьzqa, ylkendj-kjcjlj вascь qьzmetkerlerge өte maңьzdь, qalq jsj senjp tapsьrьlqan. Bolcevikter ycjn вūl вastь çana negjzgj nərse, mūnь Stalin çoldas talai ret atap kөrsetken вolatьn. Partia myceleрjnen, kommunisterden kөp nərse talap etjledj, өitkenj kommunister, Stalin çoldas aitqandai, — erekce sipatть adamdar, erekce materialdan pjcjlgender. «Bjz ūlь proletar strategjnjң armiasьndaqьlarьmьz, Lenin çoldastьң armiasьndaqьlarmьz... Kjm kөrjngen mūndai partiaqa myce вola almaidь. Kjm kөrjngen mūndai partiaqa myce вolumen вailanьstь qiьncьlьqtar men dauldarqa cьdai вermeidj».

Qazaqьstan вolcevikterj ycjncj вesçьldьq plandь orьndau çolьndaqь kyreske əzjr. Qazaqьstan вolcevikterj partiamьzdьң lenindjk-stalindjk Ortalьq Komitetjnjң tөңjregjne, Stalin çoldastьң tөңjregjne вūrьn-soңdь вolьp kөrmegen dəreçede вerjk toptalqan. Qazaqьstan вolcevikterj вjzdjң partianьң sara çolь ycjn вūdan вьlai da kyresuge əzjr. Qazaqьstan вolcevikterj çaqьnda qana вolьp өtken partia çiьlьstarьnda, audandьq partia konferensialarь men onвjr oвlьstьң partia konferensialarьnda Molotov, Çdanov çoldastardьң вaiandamalarьnьn tezisterjn talqьlaqanda вūl turalь ez sөzderjn aittь. Partianьң çolь ycjn вūdan вьlai da kyresuge вūl əzjrljk kynsaiьnqь jspen quattalьp otьr.

Kəzjr Qazaqьstannьң ūlan-вaitaq keң dalasьnda kolxozcьlardьң, çūmьscьlardьn, intelligentsianьң milliondaqan вūqarasь вeiвjt eңвek etjp çyr. Olar вjzdjң Sovetter Soiuzьnьң kyc-quatьn nьqaitьp, damьtu çolьndaqь ylken eңвekke çana kyreske qatьnasьp çyr. Olar egjn dalasьnьң astьq cьqьmdьlьqьn arttьrьp çyr, million-million maldardь kөвeitjp çyr, kөmjrdjң, mūnaidьn, mьstьn, qorqasьnnьң, taqьsьn taqьlardьn, taqь sondailardьң өndjrjsjn arttьrьp çyr.

Qazaqьstan qalqtarь, Sovetter Soiuzьndaqь вarlьq qalqtar siaqtь, tvorcestvolьq, qūrucь ūlь eңвekpen cūqьldanьp çyr. Bjzdjң qalq soqьstь tjlemeidj, вjraq soqьstan qorqpaidь da. Eger soqьsqa вjzdjң laçsьz cьquьmьzqa tura kelse, Stalin çoldas aitqandai, вjr soqqьnьң ornьna вeretjn ekj soqqьnьң ūlь kycjne qatьnasuda Qazaqьstannьң kolxozcьlarь, çūmьscьlarь, вolcevikterj soңqь qatarda вolmaidь. (Qol capalaqtau).

Eger facizm Sovetter Soiuzьnьң territoriasьna qol sūqpaq вola qalsa, qaçet вolqan kynde, qazaq qalqь facizmge qarsь yzjldj-kesjldj kyresjp, onь çeңuge вjr kjsjdei tygel attanadь. Onda qazaq qalqь өzjnjң aqьnь, çyz çastaqь Çamвьldьң Vorocilov turalь өleңjnde aitqan sөzderjn tygel çyzege asьradь:

«Mezgesen çauqa qarsь kelgende kez,
Quamьz, qausatamьz acqanca kөz.
Odaqtьң onвjr elj qatar tyzep —
Cьqarьp вjr çeңnen qol, вjr çerden sөz.

Kelse çau, atqa mjner çөnep kөcjn,
Bjz alьp, qaldьrmaimьz вjr teŋdesjn.
Stalin kөrjp ьnta qalq erljgjn,
Qairatqa kөŋjldenjp «çaqsь!» desjn».

Markstjŋ — Engelstjŋ — Leninnjŋ — Stalinnjŋ çөŋjlmeitjn ūlь tuь çasasьn!

Kommunizm çasasьn!

Bjzdjŋ tuьsqan dosьmьz, kөsemjmjz çana ūstazьmьz ūlь Stalin çasasьn! **(Du qol capalaqtau).**

MAZMЙNЬ

BYKJLSOIUZDЬQ KOMMUNISTJK (BOLCEVIKTER) PARTIASЬNЬN XVIII SIEZJ

(Bjrjncj məçjljs 1939 çьlqь marttьn 10 — ь)

Molotov çoldastьn kjrjspe sөzj 1
Partianьn XVIII Siezjnde BK(в)P Ortalьq Komitetjnjn çūmьsь turalь Stalin çoldastьn eseptj вaiandamasь 4
BK(в)P Ortalьq Komitetjnjn çūmьsь turalь Stalin çoldastьn eseptj вaiandamasь вoiьnca BK(в)P XVIII Siezjnjn rezolutsiasь 37
BK(в)P nьn XVIII Siezjnde N. A. Skvortsov çoldastьn sөilegen sөzj 38

Инв. № 187521-3
Вкл. лист

REDKOLLEGIA

Технический редактор Н. Рулев
Сдано в производство 15|III 39 г.
Подписано к печати 26|IV 1939 г.
Казгосполитиздат № 337
Казглавлит №922

Корректор Шатаков Д.
Об'ем 3 печ. лист.
Колич. знаков в печ. листе 65.000
Формат бумаги 70x108|16
Тираж 8155 экз.

Отпеч. в Кн.-журн. тип. Казгосполиграфтреста. Алма-Ата. Узбекская, 11. Зак. № 751

Baqasь 50 tiьn

1939

ÇьLQIA

„PROPAGANDA ÇANA YGJT“

ÇURNALЬNA

ÇAZЬLЬNDAR!

ÇAZЬLU BAQIASЬ

9 aiqa . . . . 4 s. 50 t.
6 „ . . . . . 3 s.
3 „ . . . . 1 s. 50 t.
Çeke sanь . . 50 t.

„Propaganda çana vgit“ çurnalьna „Soiuzpecattьn“ barlьq audandьq biuroiarь arqьlь, qaladaqь, selodaqь, auldaqь, kolxoz-sovxozdardaqь, MTS tardaqь barlьq pocta bөlimderi arqьlь, sondai-aq qat tasucьlar çana kөsip orьndarь çanьndaqь baspasөz taratucьlar arqьlь çazьluqa boiadь.

Mйnьmen qatar bйl curnalqa Qazaq Memlekettik Saiasi Ədebiet baspasьnda (Alma-Ata, K. Marks kөcesi № 51) çazьluqa boiadь.

Çurnaldьn qat, qabar alatьn adresi:
Alma-Ata, Ykmөt yii, QK(b)P Ortalьq Komitetinin „Propaganda çana ygit“ bөlimi

„Propaganda çana ygit“
çurnalьnьn redaksiasь.